

e-ISSN: 2822 - 6925

OLGU

sosyoloji dergisi | journal of sociology

cilt:1 | sayı:2

Basım Tarihi: 26/12/2022

Published Date: 12/26/2022

Yayın Sezonu: Aralık 2022

Published Date Season: December 2022

Kuruluş: 2022

Founded:2022

Bir Samsun Üniversitesi yayınıdır.

A Samsun University publication.

Yılda iki kez (Haziran ve Aralık) elektronik olarak yayımlanır.

Published twice a year (June and December) as a e-journal.

Yayın dili: Türkçe ve İngilizce

Official Language: Turkish and English

E-posta: olgusosyoloji@samsun.edu.tr

e-Mail: olgusosyoloji@samsun.edu.tr

Site: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/olgusos>

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/olgusos>

Telefon: +90 (362) 313 0055 / 1546

Telephone: +90 (362) 313 0055 / 1546

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarının kişisel görüşleri olup derginin ve bağlı bulunduğu kurumu görüşlerini yansıtmaz.

The opinions and views expressed in the papers published in the journal are only those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher.

OLGU Sosyoloji Dergisi, sosyolojik araştırmaları merkeze alan ve hem Türk sosyolojisine hem de dünya sosyolojisine akademik katkı sunmayı amaçlayan yılda iki kez (Haziran ve Aralık) yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

The OLGU is an international peer-reviewed journal that focuses on sociological research and is published twice a year (June and December) aiming to make academic contributions to the field of sociology in both Turkey and the world.

OLGU Sosyoloji Dergisi; yazarlar, hakemler, editör kurulu üyeleri, yayın kurulu üyeleri ve danışma/bilim kurulu üyeleri arasında herhangi bir ayrımcılık yapmadan coğrafi, ideolojik ve kültürel farklılığa imkân tanıyan bir dergidir.

The OLGU is a journal that allows geographical, ideological and cultural differences without any discrimination against authors, referees, editorial board members and advisory/scientific board members.

OLGU Sosyoloji Dergisi'nde sosyolojiyi merkeze alan teorik ve uygulamalı (nitel, nicel ve karma) araştırmalar yer almaktadır. Bunun yanı sıra OLGU Sosyoloji Dergisi, sosyoloji yazınında yer alan kitapların kritikleri ve makalelerin çevirilerine de yer vermektedir.

The OLGU contains theoretical and applied (qualitative, quantitative and mixed) researches centered on sociology. In addition, OLGU also includes book reviews in sociology as well as translations of articles published in other languages originally.

OLGU Sosyoloji Dergisi, gönderilen aday makalelerin değerlendirmesi, dizgisi ve yayımlanması için hiçbir şekilde ücret talep etmemektedir. Yayımlanan makaleler için yazarlara bir telif ödenmemektedir. Yayımlanan makalelerin telif hakkı OLGU Sosyoloji Dergisi'ne aittir.

The OLGU Journal of Sociology does not charge any fees for the evaluation, string and publication of the submitted candidate articles. No royalties are paid to the authors for the published articles. The copyright of the published articles belongs to OLGU sociology journal.

OLGU Sosyoloji Dergisi açık veri ve açık bilim politikasını benimseyen ücretsiz elektronik bir dergidir.

The OLGU Journal of Sociology is a free electronic journal that adopts an open access policy.

OLGU Sosyoloji Dergisi'ne gönderilen aday makaleler, çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak salt çoğunluk esas alınmak suretiyle en az iki hakemin görüşleri doğrultusunda ve alan editörleri tarafından ayrıntılı raporlar ve değerlendirme formlarıyla ortalama 120 gün içerisinde kabul veya reddedilmektedir. Editör ve alan editörleri ön kontrol aşamasında şablona, kurallara veya kapsama uymayan makaleleri reddetme yetkisine sahiptir. Kabul edilmiş makalelerin yayımlanması veya hangi sayıda yer alacağı tümüyle editör ve yayın kurulunun yetkisindedir.

Articles submitted to the OLGU Journal of Sociology are evaluated within an average of 120 days in accordance with the opinions of at least two referees and with detailed reports and evaluation forms by the field editors based on the absolute majority by applying a double-sided blind refereeing system. Editors and field editors have the authority to reject articles that do not comply with the template, rules or scope before the article is sent to referees. It is entirely the authority of the editor and the editorial board to publish the accepted articles or to which number they will be included.

Sahibi - Owner

Samsun Üniversitesi adına
On behalf of Samsun University
Prof. Dr. Kenan ÇAĞAN
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Baş Editör – Editor in Chief

Doç. Dr. Ahmet GÖKÇEN
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Alan Editörleri – Field Editors

Teorik Çalışmalar Editörü – Theoretical Studies Editor

Doç. Dr. Mehmet TAN
Siirt Üniversitesi – Siirt/TÜRKİYE

Nitel Çalışmalar Editörü Qualitative Studies Editor

Doç. Dr. Mahmut KAYA
Harran Üniversitesi – Şanlıurfa/TÜRKİYE

Nicel Çalışmalar Editörü Quantitative Studies Editor

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet FIRAT
Fırat Üniversitesi- Elazığ/TÜRKİYE

Karma Yöntemler Editörü Mixed Method Editors

Doç. Dr. Adem BÖLÜKBAŞI
Bitlis Eren Üniversitesi – Bitlis/TÜRKİYE

Çeviri Editörü – Translation Editor

Doç. Dr. Adem İNCE
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Kitap Kritik Editörü Book Reviews Editor

Dr. Öğretim Üyesi Faruk TURGUT
Selçuk Üniversitesi

Türkçe Dil Editörü Turkish Language Editor

Arş. Gör. Rukiye GEÇER
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

İngilizce Dil Editörü English Language Editor

Doç. Dr. Adem İNCE
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Dizgi - String

Dr. Vefa Can KAYA
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Sekreteryaya - Secreteriat

Arş. Gör. Rukiye GEÇER
Samsun Üniversitesi-Samsun/TÜRKİYE

Yayın Kurulu – Editorial Board

Prof. Dr. Bianca FREIRE-MEDEIROS | University of Sao Paulo– Sao Paulo/BRASIL
Prof. Dr. Faouzi BENDRIDI | University of Souk Ahras – Souk Ahras/ALGERIA
Prof. Dr. Paul BAGGULEY | University of Leeds – Leeds/UK
Doç. Dr. Annula LINDERS | University of Cincinnati– Cincinnati/ABD
Doç. Dr. İlyas SUCU | Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Samsun/TÜRKİYE
Doç. Dr. Müşerref YARDIM | Necmettin Erbakan Üniversitesi – Konya/TÜRKİYE
Doç. Dr. Sıtkı KARADENİZ | Mardin Artuklu Üniversitesi – Mardin/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Figen KANBİR | Siirt Üniversitesi – Siirt/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar YEŞİLYURT | Samsun Üniversitesi – Samsun/TÜRKİYE
Dr. Tuba DUMAN | Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi – Ankara/TÜRKİYE

Danışma Kurulu – Advisory Board

Prof. Dr. Adel BEL KAHLA | University of Tunis – Tunis/TUNISIA
Prof. Dr. Ahmet UYSAL | İstanbul Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Prof. Dr. Alev ERKİLET | İbn-i Haldun Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Prof. Dr. Bessiere CELINE | Universite Paris Dauphine– Paris/FRANCE
Prof. Dr. Bianca FREIRE-MEDEIROS | University of Sao Paulo– Sao Paulo/BRASIL
Prof. Dr. Biray KOLLUOĞLU | Boğaziçi Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Prof. Dr. Faouzi BENDRIDI | University of Souk Ahras – Souk Ahras/ALGERIA
Prof. Dr. Meltem KARADAĞ | Gaziantep Üniversitesi – Gaziantep/TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN | Sakarya Üniversitesi – Sakarya/TÜRKİYE
Prof. Dr. Niaz MUHAMMED | University of Peshawar – Peshawar/PAKİSTAN
Prof. Dr. Nuray KARACA | Atatürk Üniversitesi – Erzurum/TÜRKİYE
Prof. Dr. Paul BAGGULEY | University of Leeds – Leeds/UK
Prof. Dr. Ramazan YELKEN | Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Ankara-TÜRKİYE
Prof. Dr. Reşat AÇIKGÖZ | Selçuk Üniversitesi – Konya/TÜRKİYE
Prof. Dr. Serkan GÜZEL | Pamukkale Üniversitesi – Denizli/TÜRKİYE
Prof. Dr. Susran E. EROĞLU | Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi – Osmaniye/TÜRKİYE
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL | Sakarya Üniversitesi – Sakarya/TÜRKİYE
Doç. Dr. Annula LINDERS | University of Cincinnati– Cincinnati/ABD
Doç. Dr. Aykut SİĞİN | Aksaray Üniversitesi – Aksaray/TÜRKİYE
Doç. Dr. Ayşegül DEMİR | Sinop Üniversitesi – Sinop/TÜRKİYE
Doç. Dr. Celal İNCE | Bitlis Eren Üniversitesi – Bitlis/TÜRKİYE
Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN | Manisa Celal Bayar Üniversitesi – Manisa/TÜRKİYE
Doç. Dr. Ejder ULUTAŞ | Muş Alparslan Üniversitesi – Muş/TÜRKİYE
Doç. Dr. Kerem ÖZBEY | Artvin Çoruh Üniversitesi – Artvin/TÜRKİYE
Doç. Dr. Muhammet Murat ÖZKUL | Uludağ Üniversitesi – Bursa/TÜRKİYE
Doç. Dr. Özgür KIRAN | Samsun Üniversitesi – Samsun/TÜRKİYE
Doç. Dr. Özlem ULUÇ KÜÇÜKCAN | Marmara Üniversitesi – İstanbul/TÜRKİYE
Doç. Dr. Recep YILDIZ | Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi – Balıkesir/TÜRKİYE
Doç. Dr. Suna TEKEL | İnönü Üniversitesi – Malatya/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Emrah BAŞARAN | İzmir Katip Çelebi Üniversitesi – İzmir/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Esra İŞİK | Dumlupınar Üniversitesi – Kütahya/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Hülya ÇAKIR | Yozgat Bozok Üniversitesi – Yozgat/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi İlknur EKİZ ATAŞER | KTO Karatay Üniversitesi – Konya/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Leyla AYDEMİR | Karadeniz Teknik Üniversitesi – Trabzon/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Oya ERYİĞİT GÜNLER | K. Mehmetbey Üniversitesi – Karaman/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Rukiye SATILMIŞ | Muş Alparslan Üniversitesi – Muş/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yelda SEVİM | Fırat Üniversitesi – Elazığ/TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ | Karabük Üniversitesi – Karabük/TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

1	Vlinton Giasar	Yunanistan'da Azınlık Olmak ya da Batı Trakya'da Uygulanan Eğitim Politikalarının Değerlendirilmesi
<i>Being a Minority in Greece or Evaluation of The Educational Policies Applied in Western Thrace</i>	44
2	Hale Nur Uyanık	Nurettin Şazi Kösemihal'in Danışmanlığında Yönetilen Sosyometri Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme
<i>A Study on Sociometry Studies Managed under the Consultancy of Nurettin Şazi Kösemihal</i>	52
3	Şenay Geldi	Akademi ve Özel Hayat Arasında Kadının Yeri
<i>The Place of Women Between Academy and Private Life</i>	60
4	Adem Üstün Çatalbaş	Post-Modern Transformation of Military Institutions in Argentina and Turkey
<i>Arjantin ve Türkiye'de Ordu Kurumlarının Post-Modern Dönüşümü</i>	68
5	Büşra Özüdoğru	Türk Muhafazakârlığında Devlet ve Demokrasi Kavramlarının Nurettin Topçu Fikriyatından Değerlendirilmesi
<i>Evaluation of the Concepts of State and Democracy in Turkish Conservatism from Nurettin Topçu's Idea</i>	78

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

1	Nur Özdemir	Türkiye'de Spiritüel Arayışlar
<i>Spiritual Quests in Turkey</i>	84
2	Betül Özkan Şahin	Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti
<i>Post-Colonial Theory and The Ghost of Capitalism</i>	87

Yazar Bilgileri
Author(s)

Vlintan Giasar
Selçuk Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans
vildanyasar77@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4153-3941

Öz

Balkan coğrafyasında yer alan Yunanistan, büyük ölçekte homojen bir devlet özelliğini yansıtırsa da esasında farklı etnik ve kültürel yapıların yaşadığı bir ülkedir. Söz konusu grupların nüfus verileri her dönem tartışma konusu olmuştur. Çalışmamızın sınırları bağlamında Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türklerin de Yunanistan'ın bu politikalarına maruz kaldığı söylenebilir. Özellikle eğitim konusunda Yunanistan'ın izlediği politikalar Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türk halkının kimliğini yok saymaya yöneliktir. Türkçe eğitim dilini her geçen gün kısıtlamak, Yunanca eğitim dilini daha görünür kılmak ve Türkiye'de eğitim alan öğrencileri yeterince desteklememek, Yunanistan'ın Türk unsurlara yönelik tutumu hakkında fikir vermektedir. Bu çalışma, Yunanistan'ın homojenleştirici eğitim politikalarının yerine çokkültürlü eğitim politikalarının tesis edilerek yaygınlaştırılması önerisini sunmaktadır. Bu çalışmada Yunanistan'ın eğitim politikaları ve bu politikaların azınlık eğitimine ne şekilde yansıdığı ele alınacak ayrıca Yunanistan'daki çokkültürlü eğitimin imkanlarını eğitim-öğretim kademeleri örnekliğinde açıklamaya çalışacaktır.

Abstract

Although Greece, located in the Balkan geography, reflects the characteristics of a homogeneous state on a large scale, this should not mean that different elements do not live within the borders of the country. in Greece. Population data of these groups has always been the subject of discussion. Although various population data are presented about these ethnic and religious elements, this subject always contains a question mark. Because the significant difference between the data of official Greek sources and the data of unofficial sources strengthens this question mark. Therefore, although Greece expresses itself as a homogeneous state, the multicultural nature of this heterogeneity continues to exist. It does not take into account the properties of many different elements. This policy of Greece is exempt. Especially in education, the design of Greece is an experience for Western Thrace. Restricting Turkish education every day, making education education educable and training education in Turkey gives an idea about the Turkish elements of Greece. At this stage, the solution proposal of our study is that Greece should bring its multiculturalism policies to the fore and expand it. In this respect, it prioritizes horizontal relationship networks rather than vertical networks. In this study, the education policies of Greece and how these policies are reflected in minority education will be discussed.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
22.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted
27.06.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Yunanistan / Greece
Batı Trakya / Western Thrace
Azınlıklar / Minorities
Çokkültürlü Eğitim / Multicultural Education

Makale Beyanı

Bu çalışma 2022 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünce kabul edilen *Yunanistan'da Eğitim Politikaları ve Çokkültürlü Eğitim İmkani (Batı Trakya Örneğinde Sosyolojik Bir İnceleme)* başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Giasar, V. (2022). Yunanistan'da Azınlık Olmak ya da Batı Trakya'da Uygulanan Eğitim Politikalarının Değerlendirilmesi. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), ss. 44-51.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

1. Giriş

Günümüzde Batı Trakya Türkleri ile ilgili varlığını koruyan sorunların büyük çoğunluğu, Yunanistan'ın imzalamış olduğu antlaşmalardan doğan sorumlulukları göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Batı Trakya Türkleri Yunanistan sınırları içerisinde yaşam koşullarındaki yetersizliklerden dolayı okuma, yazma eğitiminde sorun yaşamaktadır. Özellikle Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkiye ile Yunanistan kendi aralarında mübadele anlaşmasına gitmiş ve iki ülkede yaşayan etnik unsurların yer değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın yanında, Batı Trakya bölgesinde yaşamlarını sürdüren Türk vatandaşlarla İstanbul'da yaşamlarını sürdüren Rumların mübadele dışında tutulması kararına varılmıştır. Yunanistan, nüfus değişimi politikasına pek ılımlı bakmamıştır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Rum halk, sayı ve servet bakımından Yunanistan bölgesinde yaşayan Türk halkından daha iyi konumdaydı. Bunun dışında Osmanlı'nın toprak kaybının devam ediyor olması, Anadolu'da Rum varlığının sürmesi, Yunan Hükümeti için gelecek vaat ediyordu. Çünkü ilerleyen yıllarda Rum varlığının sürdürüldüğü bölgelerde hak talebinde bulunulabilirdi. Bu ise Yunanistan'ın elini kuvvetlendiren bir politika olabilirdi. Benzer durumun Osmanlı için geçerli olduğunu iddia etmek pek de kolay değildir. Dolayısıyla iki toplumun azınlıklar ile ilgili hakları Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmıştır. Antlaşmanın maddeleri arasında yer aldığı üzere Batı Trakya Türk Azınlığı hukuki ve fiili olarak Yunanistan'ın "asli" vatandaşlarına tanıdığı tüm hakları taniyacak ve bilhassa her türlü ilmi, içtimaî hayır kurumları, okul ve eğitim ve öğretim kurumları açma, idare etme, denetleme yetkilerinin sahip olduğu fikrini benimseyecekti. Tabii aynı zamanda kendi dilleriyle eğitim faaliyetlerini yürütmesine olanak taniyacaktı. Yine bu antlaşmada yer aldığı üzere Yunanistan'da yaşayan Türkler ile ilgili olarak haklarını garanti alan maddeler asli kanun olarak tanınacağı ve bu hükümlere uyum göstermeyen herhangi bir tutum ve muamele yapılamayacağı, belirtilen hükümlerin değiştirilemeyeceği açıkça ifade edilmiştir. Yunanistan Lozan Antlaşması'nı imzalamakla ve bu maddeleri bizatihi kabul etmekle tüm azınlık haklarını tanıdığını duyurmuş oluyordu. Nitekim bu bağlamda azınlıkların her hakkı yasal güvenceye alındığı gibi eğitim hakkı da Yunanistan devleti tarafından tanınmış ve kabul edilmiştir. Gelgelelim ilerleyen yıllarda bu hakların tanınmadığı, eğitim konusunda azınlıklara yönelik haksızca tutumlar sergilendiği görülecektir. Bu haksızlıklar günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Hatta bu durum daha da vahim boyuta taşınmış ayrıca azınlıkların eğitim haklarının elinden alınmasına kadar gitmiştir.

2. Yunanistan'ın Demografik Yapısı Üzerine

Balkan coğrafyasında yer alan Yunanistan, büyük ölçekte homojen bir devlet özelliğini yansıtsa da esasında kozmopolit bir ülke görünümü arz etmektedir. Yunanistan'da birçok etnik, dini ve kültürel yapı bulunmaktadır: Müslüman Türkler, Romanlar, Pomaklar, Müslüman ve Ortodoks Arnavutlar, Slav-Ortodoks Makedonlar, Bulgarlar, Ermeniler, Ulahlar ve Yahudiler bu yapılar arasında yer almaktadır. Ayrıca grupların nüfus verileri her dönem tartışma konusu olmuştur. Yukarıda yer alan etnik ve dinsel unsurlar hakkında çeşitli nüfus verileri sunulsa da, bu konu her zaman soru işaretleri taşımaktadır. Çünkü Yunanistan resmi kaynaklarının verileri ile resmi olmayan kaynakların verileri arasındaki belirgin fark, bu soru soru işaretleriyle ilgili zaman zaman tartışma konusu oluşturmaktadır. Zira Yunanistan'ın resmi kaynaklarında açıklanan azınlıkların sayısı, gerçek sayının oldukça aşağısındadır. Kuşkusuz bir ülkedeki azınlıklara yönelik politikaların insan temel haklarına uygunluğu, o ülkede yaşayan azınlıkların sayılarıyla doğru orantılı olmamalıdır (Aydın Koyuncu, 2018). Azınlıkların nicel oranına bakılmaksızın, dil, kültür ve değerlerini yaşamaya imkan tanınması, asimilasyon politikalarının tedavülünden kaldırılması, çokkültürlü vatandaşlığın inşasında önemli bir araçtır.

Yunanistan bu noktada ülkesindeki farklı grupların nüfus verilerini yayınlarken çoğu azınlığı kendi politikalarına uygun tanımlayarak ulusal politikalarını pekiştirecek türden açıklamalar yapmaktadır. Söz gelimi çoğu azınlık grubunun "Müslümanlaşmış Helenler" gibi kategoriler altında tanımlanması bu aşamada dikkat çekicidir. Bu söylem vasıtasıyla farklı dinsel grupları da Yunan nüfusu içerisinde dâhil ederek ırksal bağlamda bir tür asimile politikası izlemekte ve resmi veriler ışığında sunulan sayıları azaltmaktadır. Söz konusu yaklaşımlar azınlık nüfusuna yönelik şeffaflığı da perdelemektedir. Bunun haricinde Yunanistan, ülkesinde yaşamakta olan farklı etnik, dilsel, kültürel ve dinsel unsurları azınlık olarak kabul etmediği için onları kayıt altına alırken doğrudan Yunan kimliğine atıf yapmaktadır. Özellikle dilsel, etnik bağlamda kendilerini tanımlayan unsurları kabul etmemektedir. Ancak dinsel gruplara ise görece daha yumuşak yaklaşmaktadır. Fakat burada yine kendi politikasına uygun bir tutum sergilemektedir. Şöyle ki "Müslümanlaşmış Helen" kategorisi ırk temelli tanıma referans vermektedir. Günümüz devletlerinin ulus temelli motivasyonu göz önüne alınırsa inanç arka planda kalmaktadır. Yunanistan bu grupların inanç farklılıklarını kabul etse de Helenliğine vurgu yaparak ulus temelli asimile politikasını terk etmediğini açıkça ortaya koymaktadır (Aydın Koyuncu, 2018). Çalışmamızın sınırı dâhilinde Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türk azınlıklara odaklanıldığında ise Lozan Barış Antlaşması ile birlikte Türklere "azınlık" statüsü verildiği görülmektedir. Antlaşma uyarınca Yunanistan, kendi topraklarında bulunan Müslüman azınlığa haklar tanıdığını ve Türk unsuru olarak kabul ettiğini beyan etmektedir (Oran, 1991). Keza Türk varlığının Batı Trakya ile sınırlı olmadığı da bilinen bir diğer husustur. Rodos, İstanköy gibi adalarda yaşayan Türk unsurları bunun önemli bir kanıtıdır. Fakat Yunanistan tarafı bu bölgelerde Türk varlığının olmadığını ileri sürmektedir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Yunanistan hükümeti Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra bir süre azınlıklara yönelik nötr tutum sergilemiş, dönemsel olarak bu tutumlar değişiklik göstermiştir. 1950'li yıllarda Müslüman yerine Türk kavramını kullanmayı tercih eden Yunanistan hükümetleri bir süre sonra bu politikasını terk etmiştir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren siyasi nedenlerden dolayı Türk kavramı yerine Müslüman kavramının tercih edildiği görülmektedir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türk vatandaşlarına yönelik Yunanistan'ın baskıcı ya da esnek tutumu dönemsel olarak değişkenlik göstermektedir. Bu durumun ana gerekçesi olarak Türkiye ile Yunanistan ilişkilerinin olumlu olduğu zamanlarda Yunanistan, azınlık unsurların eğitimi ile ilgili hakların uygulanmasına olanak tanırken iki ülke arasındaki

ilişkiler gerginlik boyutuna ulaştığında ise bu haklar kısıtlanır. Nitekim Yunanistan her ne kadar homojen bir görünüm arz etse de, iç dinamikleri incelendiğinde farklı etnik ve dinsel unsurlardan oluşan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada Yunanistan'ın kendi varlığını homojen bir ulus kurgusu üzerinden pekiştirme arzusu, farklı unsurların baskılanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Kuşkusuz Yunanistan'ın bu baskı politikaları da genelde azınlıklara özeldir ise Türk azınlığa yönelik uyguladığı eğitim politikalarıyla tesis edilmeye çalışılmaktadır.

3. Batı Trakya Türk Azınlıklarına Yönelik Eğitim Politikaları

Batı Trakya bölgesi üç farklı vilayetten oluşur. Orta bölgesi Rodop İli ve İl merkezi Gümülcine'den oluşur. Batı bölgesi ise İskeçe'den oluşur. Lozan Antlaşması ile sınır hatları tekrardan belirlenen Batı Trakya, günümüzde tümüyle Yunanistan'ın idaresinde bulunmaktadır. Batı Trakya bölgesinde tahmini nüfus 350.000 civarında olup bu nüfusun yaklaşık 140.000-145.000'ini azınlıklar oluşturmaktadır (Chairoula, 2018). Azınlık unsurlarının geçim kaynağının tarıma dayalı olması hasebiyle, nüfusun çoğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Lozan Antlaşması maddeleri uyarınca, 1923 yılında azınlık nüfusu bölgenin %68 ini oluştururken, bugün azınlık nüfusu %35'lik kısma denk düşmektedir. Keza Lozan Antlaşması'nın imzalandığı dönemde antlaşmanın maddelerine göre bölgede yaşayan azınlık unsurlar, toprak mülkiyetinin %84'üne sahipken günümüzde bu oran %20 civarlarına düşmüştür (Tsaous, 2021).

Azınlık, herhangi bir toprak parçasında ya da ülkede yaşayan ve aralarında türdeşlik bulunan insanların yaşadığı ülkedeki çoğunluktan farklı değerlere sahip olan gruplardır. Bununla birlikte azınlıklar kendi dil, ırk ve dinlerini her zaman koruyamayabilir. Özellikle ulus temelli ve benzer baskıların yoğunlukla yaşandığı bölgelerde, bu çok zordur. Kaldı ki ulus temelli devlet tahayyüllerinde azınlık haklarının çoğunlukla ihmal edildiği gözlenir. Şüphesiz istisnai durumlar da söz konusu olabilmekte ve bu durumlarda azınlık grupları kendi değerlerini özgürce yaşayabilmektedir. Zira azınlık gruplarının kendi kimlik, değer, dil, inanç gibi kurumlarını koruması, nesilden nesile aktarması eğitim yolu ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle azınlık grupları için eğitim, hayati öneme sahiptir. Bir azınlık grubunun kendi dilini koruması ve kendi dili ile faaliyet yürütebilmesi, günümüz demokrasi anlayışı içerisinde değerlendirildiğinde, insanın en doğal hakkıdır (Akyüz, 2007). Kuşkusuz bu durum her ne kadar kabul edilmiş olsa da, bu grupların azınlık haklarından doğan temel insan haklarına sahip oldukları söylenememektedir.

Batı Trakya Türklerinin eğitim hakkı, temel bir insan hakkı olarak Lozan Antlaşması'yla birlikte tescillenmişti. Lozan'da yer alan 40. ve 41. Maddeler uyarınca Yunanistan tarafı Türklerin eğitimine karşı son derece anlayışlı ve uyumlu tutum sergilemekteydi. Keza ilerleyen yıllarda imzalanan 1951 Türk-Yunan Kültür Antlaşması ve 1968 protokolü ile de eğitim meselesinin garanti altına alındığı bilinmektedir. Fakat söz konusu antlaşma ve protokoldeki hakların tümüyle uygulandığı kuşkusuz söylenemez. Zira Lozan'a göre azınlıklar kendi eğitim kurumunu kurabilir ve bunun işletmesini bizzat üstlenebilirdi. Ancak Yunanistan hükümeti, bahsi geçen kurum ve kuruluşları Din İşleri ve Eğitim Bakanlığı'na bağlayarak kontrolü eline almıştı. Bununla birlikte Yunanistan, Yunan ilköğretim okullarına zorunlu eğitim süresini 9 yıl olarak belirlerken, Türk okulları için bu süreyi 6 yıl olarak belirlemiş ve bu konuda tutarsız bir uygulama ortaya koymuştur. Bu duruma ek olarak Yunanistan hükümeti, Türkiye'den eğitim vermek üzere Yunanistan'a gönderilen öğretmenlerin sayısını azaltmıştır. Benzer şekilde Türkçe ders saatleri Yunan hükümetinin isteği üzerine azaltılmış, Yunanca ders saatleri ise artırılmıştır.

Azınlıkların yaşadığı diğer önemli bir sorun ise anaokullarında yaşanan eşitsizliklerdir. Yunanistan 2007 yılında yürürlükteki bir düzenleme ile zorunlu eğitime bir yıllık okul öncesi eğitimi de eklemiştir. Bu düzenleme doğrultusunda hem Türkçe hem de Yunanca olmak üzere iki dilde eğitim verecek anaokullarının kurulması öngörüldü. Fakat Yunan tarafının asıl talebi tüm eğitim dilinin Yunanca olması yönündedir. Azınlık grupları ise iki dilde eğitim verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır ve bunu talep etmektedir.

Son yıllarda Yunanistan üniversitelerinde azınlık gençlerine yönelik sınırlı sayıda eğitim kontenjanının tanınması, bir yandan olumlu bir gelişme olarak algılanırken diğer taraftan birtakım kaygıların körüklenmesine de neden olmuştur. Esasında sınırlı sayıda azınlık öğrencilerinin kabul edilmesi, gayri resmi olarak uygulanan asimilasyon politikalarının da bir göstergesi niteliğindedir. Çünkü Yunan vatandaşı olarak kabul edilen azınlık gruplarına, sınırlı sayıda kontenjan ayrılması, ayrımcılığın resmi olarak belgelenmesi anlamına gelmektedir. Buna ilaveten Türkiye'de üniversite okumuş ve mezun olmuş azınlık gençlerinin diplomaları Yunanistan hükümetince denk sayılmamakta ve bu nedenle öğrencilerin istihdam sorunu yaşamalarına neden olmaktadır (İsmail, 2012). Esasında bu durumu birçok farklı boyutta değerlendirmek olanaklıdır. Öncelikle Türkiye'de eğitim hayatını tamamlayan öğrencilere denklik vermemeleri ve istihdam krizi yaşatmaları, orada yaşayan Türk unsurların Türkiye ile olan ilişkilerini olabildiğince minimal seviyeye taşımak ve Türkiye'deki üniversiteleri tercih edilir kılmaktan çıkarmaktır. Bu kaygı taşıyan öğrencilerin Yunanistan üniversitelerine yönelmeleri Yunanistan'ın asimilasyon politikalarını besleyen önemli bir araçtır. Dolayısıyla Yunanistan, sınırlı kontenjanla öğrencileri kendi kurumlarına dâhil ederek mevcut unsurların Yunan bürokrasisiyle etkileşimini ya da bürokrasiye geçişini minimal seviyeye düşürme imkanı da kazanmaktadır. Tüm bunlar Yunanistan'ın uyguladığı ulus temelli politikaların bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Yunanistan'da 2006 yılında çıkarılan bir kanunun ile birlikte okul öncesi eğitim zorunlu olmuştur ve 2007-2008 öğretim yılından itibaren Yunanistan'da zorunlu eğitim 9 yıldan 10 yıla çıkarılmıştır (Chairoula, 2018). Ayrıca okul öncesi ve ilköğretiminde de elem verici hadiseler cereyan etmiştir. Türkçe ve Yunanca eğitim veren yeni azınlık anaokullarının 2021 itibarıyla açılmamasına karşın, Batı Trakya'da Türkçe ve Yunanca dili ile eğitim veren azınlık ilköğretim okullarının 1923 yılından bugüne kadar aralıksız olarak faaliyet sürdürmesi oldukça düşündürücüdür. Yunanistan ile Türkiye arasındaki anlaşmalar gereği, derslerin bir kısmı Türkçe bir kısmı Yunanca verilmektedir. Türkçe derslerden azınlık üyesi öğretmenler ve Türkiye'den gelen öğretmenler sorumlu iken Yunanca derslerden ise Yunan öğretmenler sorumludur.

İki dilli azınlık ilkokullarıyla ilgili devam eden problemlere bakıldığında ise şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır: İlk etapta okul sayılarında süreklilik arz eden ciddi düşüşler yaşanmaktadır.1930’lu yıllarda 300 olan okul sayısı, bugün 170’lere kadar düşmüştür Kuşkusuz bunda azınlık nüfusunun azalması da etkilidir. Hüseyinoğlu’na göre bu düşüş şu şekilde de açıklanır: İlk soruna paralel olarak, yaşanmakta olan ikinci sorun iki dilli Azınlık ilkokullarına devam eden toplam öğrenci sayılarında yaşanan düşüştür (Hüseyinoğlu, 2012). Bununla birlikte öğretmen ve öğrenciler bakımından ciddi sorunlar mevcuttur. Örneğin sınıfların birleştirilmesi ve böyle bir ortamda eğitim verilmesi bunların en başında gelenidir. Mevcut okullardaki alt yapı eksikliği ve materyal yetersizliği ve 2000’li yıllardan beri Türkiye’de hazırlanıp her sene azınlık öğrencilerine verilen kitapların kullanımı, azınlık mensubu öğretmenlerin yaşadıkları başlıca sorunlardır. Söz konusu sorunların çözüme kavuşturulamaması, mevcut problemlerin üzerine eklenerek daha da büyümektedir. Yunanca eğitimin ısrarla dayatılması, Türkçe eğitimin yok sayılması, çocukların ve ailelerin eğitim sürecine katılmasında yetersiz politikaların izlenmesi yıllardır çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır (Tsaous, 2021). Nitekim azınlık okulları birtakım yapısal sorunları aşamadığı gibi politik engellere de maruz kalmaktadır.

Batı Trakya bölgesinde azınlık grubuna mensup öğrenciler, iki dil ile eğitimini sürdüren okullar ve tek dille (Yunanca) eğitim-öğretimini sürdüren okullar arasında özgürce seçim yapma hakkına sahiptirler. Anlaşılacağı gibi azınlık okullarında eğitim almak veya eğitim hayatına deva etmek yasal haktır, ancak mecburiyet değildir. Uygulama alanına baktığımızda ise çoğu anne- baba çocuklarını iki dilli azınlık ilkokullarına göndermektedir. Türkçe yalnızca bölgedeki iki dilli azınlık okullarında eğitim dili olarak yer alır. Azınlık öğrencilerinin kısıtlı da olsa, bir kısmının öğrenim görmeyi tercih ettiği okullarda Türkçe, yabancı dil olarak bile okutulmamaktadır. Ayrıca bu öğrencilerden Batı Trakya dışında bulunanlar, buldukları bölgelerdeki devlet okullarına gitmek mecburiyetinde bırakılmaktadır. Söz konusu bu öğrenciler, bulunduğu yerlerde kendi öz dillerinde eğitim hakkına sahip olmadıkları gibi eğitim hayatını sürdürdüğü okullarda da Türkçe dersini, ne seçmeli ne de zorunlu bir ders olarak alamamaktadır. Benzer bir biçimde On iki Adalar’da yaşayan Türk unsurlar da Lozan Antlaşmasına tabi olmadıkları gerekçesi ile anadilleri olan Türkçe eğitim hakkından faydalanamamaktadır. O bölgede yaşayan ve okul çağındaki kimseler, Türkçeyi ancak aile içi ortamda sözlü bir iletişim dili olarak öğrenmektedir. Bu anlamda Batı Trakya dışında kalan Türk unsurlar eğitim haklarından mahrum bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedir. Yunanistan hükümeti yaşayan bu unsurların oranlarına bakmaksızın sistematik olarak bu politikayı sürdürmektedir. Kuşkusuz azınlık unsurları için anadilde eğitim hakkı, hayati bir öneme sahiptir. Çünkü azınlıkların kendi öz dilinde eğitim almaları, kültürel değerleriyle kurduğu ilişkinin de önemli oranda pekiştirilmesini sağlamaktadır. Fakat Yunanistan hükümeti bu hakları sınırlandırarak mevcut unsurların asimile politikalarına maruz bırakılmasını onaylamakta ve bizatihi bu politikaları üretmektedir. (Ahmet, 2006).

Azınlık okulları, devlet okullarının politikalarını izlek alır ve eğitim takvimine uyar. Ayrıca azınlık okullarının eğitimde öngörülen süresi yılda 170 gündür. Bu ise diğer okullardan ortalama 15 gün daha azdır. Mevcut sürenin azlığı, tek bir yıl zarfında az gibi görünse de, uzun bir zaman dilimine yayıldığında, tamamlanmamış olan eksikliklerin birikmesine neden olabilmektedir. Bazı okullarda hafta tatili; Cuma ve cumartesi günleri uygulanır ve pazar günleri de eğitime devam edilir. İskeçe’de ortalama 76 okul pazar günü açıktır ve cuma günü kapalıdır. Rodop ve Evros’da ise 155 okuldan 109’u pazar günü açık ve cuma günü kapalıdır. Pazar günü açık olan okullara Yunanlı öğretmen kendine göre pazar resmi tatil olduğu için okula gitmemektedir ve o gün Yunanca dersler gerçekleştirilmemektedir (Ahmet, 2006). Bu durum ise büyük bir eğitim kaybına neden olmaktadır. Mevcut sorunlar azınlık öğrencilerinin eğitime dâhil olmasına karşın ne derece eşitsiz olduklarını ortaya koymaktadır.

Yunan Hükümeti birtakım reform girişimleri kapsamında, 2011’den bugüne dek Batı Trakya’daki Türk Azınlığına ait onlarca ilkokulu kapatmış veya bu okulları birleştirmiştir. Söz konusu uygulama, Türklerin yoğun nüfusa sahip olduğu ve bu nedenle azınlık okuluna gereksinim duyulan bölgelerde eğitime yönelik ihtiyaçları karşılamak için okullar açılmasında etkili olmamıştır. Yunanistan tarafının yetkilileri bu durumu bir kapatma değil de öğrenci sayısındaki yetersizlikten dolayı askıya alma uygulaması olduğunu savunmaktadır. Türk unsurlar ise bu uygulamanın zora dayalı bir tutum olduğunu savunmakta ve Türklerin zorla Yunan okullarına gönderilmek adına bunun yapıldığını söylemektedir. Nitekim bu doğrultuda, 2020 yılının sonuna gelindiğinde, azınlıklara eğitim veren ilkokulların sayısı son 25 yıl içinde 231’den 115’e kadar gerilemiştir. Lozan Barış Antlaşması’nda her ne kadar azınlıkların eğitimi için özerklik konusunda anlaşma sağlanmış olsa da, Yunanistan tarafı buna uymamaktadır. Keza azınlıkların sahip olduğu birtakım haklar da ihlal edilmektedir. Sözgelimi Türkçe ders hakkı bunların en kritiğidir. Anadilde ders hakkını Lozan’da tanyan Yunanistan hükümeti, bu derslerin bizatihi belirleyici rolünün de azınlıkların inisiyatifinde olacağını kabul etmiştir. Fakat uygulama boyutunda bu madde, Türk azınlığın aleyhine işletilmektedir. Ayrıca Yunanistan hükümeti kendi egemenliğini pekiştirmek adına okullara da Yunanistan vatandaşı olan ve kendi “asli” unsuru olan kimseleri müdür yardımcılarını atamakta ve kontrol mekanizmasını kuvvetlendirmektedir (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Nitekim buradan da anlaşılacağı üzere Yunanistan hükümeti sistematik olarak antlaşmalara uymamakta ve Türk azınlıkların eğitim hakkına ket vurarak kendi çizdiği rota doğrultusunda bir düzene tabi kılmaktadır.

4. Batı Trakya’daki Eğitim ve Öğretim Kurumlarının Görünümü

4.1. Anaokulları

Anaokulu, 0-6 yaş grubundaki çocukların bakım, oyun, öğrenim ve eğitim yuvalarıdır. Anaokullarının tarihsel sürecine bakıldığında Avrupa’da gerçekleşen Sanayi devrimi ile birlikte hayata geçirildiği görülür. Bu devrim ile beraber kadınların da iş hayatına aktif katılımı gerçekleşmiş ve aile yapılarında dönüşümler yaşanmıştır. Çekirdek ailenin yaygınlık kazanması ile birlikte anaokulları da kurumsallaşmaya başlamış ve yaygınlık kazanmıştır. Çünkü iş hayatına

aktif katılım gösteren ailelerin çocuklarının bu süre zarfında bakıcılığını anaokulu üstlenmiştir. Böylece anaokulları sanayileşmiş büyük yerleşim birimlerinde yaygınlık kazanmıştır (Hakses, 1988). Batı Trakya Türk toplumu, gerek büyük bir kısmının kıyı kesiminde yaşaması, gerekse de tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlaması nedeniyle, sanayi bölgelerindeki aile yapılarının dönüşümüne kıyasla geleneksel aile yapısını korumaya devam etmiştir. Bilhassa köy ve kır bölgelerinde yaşayan aileler, büyükleri ile aynı ortamda yaşadıkları için, aile içinde doğan çocukların bakımını gerçekleştirecek birçok kişinin de bu yapı içerisinde var olması, Batı Trakya'da anaokullarına olan ihtiyacı azaltmıştır. 21 Nisan 1967 Cuntası ile beraber Yunanistan hükümeti, Batı Trakya bölgesinde anaokulları açma denemesinde bulunmuş ve bunun için birkaç köy pilot bölge seçilmiştir. Kuşkusuz bu okullar azınlıklar için bir risk teşkil etmeye başlamıştır. Çünkü bu okullarda Yunanistan hükümeti kendi lehine birçok propagandaya girişmiş ve bu okullara eğitime gelen çocuklara, "Siz Türk değilsiniz, Rumsunuz, Türkler sizi zorla Müslümanlaştırdı" gibi söylemler kullanılarak asimilasyon propagandaları yürütülmüştür. Ayrıca öğrencilere Rumca şiirler, Yunan Mitolojisine ait hikâyeler okutularak azınlıkların küçük yaşlardan itibaren dönüştürmeyi hedeflenmiştir. Okullarda görev yapan eğitimciler, Yunan kökenlidir ve öğrencilere yönelik sürekli propaganda faaliyeti yürütmektedir. Yunanlılar özellikle Cebel köylerinde faaliyetlerine entegre olmuş ve yoğunlaşmıştır. Burada eğitim alan insanlara ve bölge halkına Yunanca dilini konuşmak adına zora dayalı tutumlar sergileyerek bunu mecbur kılmışlardır. Buradaki asıl gaye, azınlık çocuklarına Yunan dili ve kültürü üzerinden kendi kültürlerini aşılmasıdır. Batı Trakya'da Türklere ait anaokulları yoktur fakat Rum unsurlara ait özel okullar vardır ve tabii devlet okulları da vardır (Akyüz, 2007). Eğitim bu anlamda devletin bir ideolojik aygıtına dönüşmekte ve Türk azınlıklarının belirli kültürel kodlarını dönüştürmek adına enstrüman görevi görmektedir.

4.2. İlköğretim

Batı Trakya bölgesinde varlık gösteren Türk ilkokullarının sayısı yaklaşık 450'dir. Bu kurumlarda eğitim alan öğrenci sayısı 2006 yılına kadar 12.000 idi. Helsinki Watch Raporu da bu oranlara yer vermekte ve 450 ilkokul ve 12.000 öğrenciden bahsetmektedir (Alp,1995). Söz konusu öğrencilerin dörtte biri oranındakileri Gümülcine, İskeçe ve Şapçı gibi merkez bölgelerde, en az dörtte biri oranındakiler Yunanistan hükümetlerince öğretmen atanmayan yasaklı bölgede, geriye kalan yarı kısmı ise Yaka ve Ova köylerinde bulunur. Yunan anayasası uyarınca eğitim 9 yıl zorunludur. Türk okullarında ise bu süre 6 yıldır. Batı Trakya Türk ilkokulları, Yunan Parlamentosu'nun 9 Ekim 1954 tarihinde kabul ettiği 3065 sayılı kanun uyarınca yönetmelikte yer alıyor idi. Bu kanun 1977'de çıkarılan 694/494sayılı kanunla değişti. Çocukları okul çağında olan ve azınlık hakkına sahip her Yunanistan vatandaşı, en az 15 imza ile valiliğe başvurarak bulunduğu bölgede ilkokul açılmasını talep edebilir. Ancak bu taleplerin, Yunan hükümetleri tarafından dikkate alınmadığı gözlemlenmektedir. Çünkü bu talepleri valilik, azınlık okulları müdürü ile görüşüp daha sonrasında açılıp açılmayacağı kanaatine varır. İzin vermekte ve vermemekte serbesttir. Yani yine burada söz hakkına sahip olan devlet makamları olmaktadır. Eğer okul açılmasına müsaade edilir ise bütün ödenekler çocuk ailelerine aittir ve bu kimselerden hemen üç kişilik bir encümen seçilir. Encümenler gereklilikleri tamamladıktan hemen sonra okul açılabilir. Bu 3 kişi, okul masrafları, öğretmen maaşları, okulun eğitim işleri, Türk öğretmenlerinin seçimi gibi işleri yapmaktadır. Okul encümenleri, herhangi bir yönetim birliği veya anlaşma içerisinde olmayıp her encümen Yunan idari birimlerinin denetimi altındadır. Okul encümenleri Yunan makamları tarafından seçilmektedir (Akyüz, 2007). Nitekim Yunan makamları her açıdan nüfuzunu hissettirmektedir. Tüm imkânlar doğrultusunda oluşturduğu nüfuz vasıtasıyla azınlıklar üzerinde ve tabii azınlık eğitimi üzerinde hâkimiyetini kolayca edebilmektedir.

4.3. Ortaöğretim

Batı Trakya'da iki lise ve iki ortaokul bulunmaktadır. Bu eğitim kuruluşlarından biri Gümülcine bölgesinde diğeri ise İskeçe bölgesindedir. 1952 yılında kurulan ve eski ismiyle Celal Bayar Lisesi olan Gümülcine'dekinin günümüzdeki resmi ismi, Komotini Müslüman Ortaokulu-Lisesi'dir. İskeçe'de 1960 yılında Muzaffer Salih ismi ile açılan lisenin adı da değiştirilmiştir. İsmi Ksanthi Karma Özel Azınlık Lisesi yapılmıştır. Bunların dışında Gümülcine ve Şahin'de eski Türkçe ile öğretim yapan ve ilkokuldan sonra 5 yıl eğitim veren iki medrese bulunur. Ortaöğretim seviyesinde eğitim yapan görünen bu kurumların yeterliliği tartışmalıdır. Mali kaynakları Yunan makamlarınca sağlanmakta ve öğrencileri SÖPA'da (Selanik Özel Pedagoji Akademisi) burslu olarak okutulmaktadır. Yunan Anayasası'nın 16. maddesine göre, ortaokula imtihansız devam edilmesi gerekir. Ülkede ortaokul düzeyinde sınavsız giriş yapılır. Fakat bu kanundan Batı Trakya Türk çocukları muafır. Yani kanun onlara uygulanmamaktadır. 1993-94 öğretim yılında ise giriş sınavlarının yerine kura uygulaması sistemi getirilmiştir. Yanı sıra azınlık okullarında eğitim sırasında kullanılan kitaplar yenilenmemekte ve 1965 ders yılından kalan kitaplar bugün de kullanılmaktadır. Uzun yıllardır azınlık okullarında okutulan kitaplar, dönemin gerekliliklerine uygun, muhtevası daha geniş, doğru bilgilerle yenilenmesi adına Türk Milli Eğitim yetkililerince çaba harcanmakta ama olumlu sonuçlar elde edilememektedir. Türk ortaokullarındaki ve liselerindeki Türkçe okutulan iki ders şunlardır; Din ve Türk Dili ve Edebiyatı. Fakat Türkçe okutulan derslerin sınavı Yunanca yapılır (Akyüz, 2007). Nitekim buradan da anlaşılacağı üzere kendi içerisinde çelişkiler içeren birçok uygulama mevcuttur. Dilin kimliğin inşasındaki rolü düşünüldüğünde, Yunan makamlarının Türk azınlıkların diline yönelik uygulamalarının iyi niyet taşımadığı bir kez daha görülmektedir.

4.4. Yükseköğretim

Lozan antlaşması ve Yunan-Türk taraflarının görüşmeleri neticesinde Batı Trakya Türk azınlığının Yunanistan'da faaliyet yürüten yükseköğrenim kurumlarından her vatandaş gibi faydalanması gerekirken, Yunan makamlarının engelleri sonucunda mevcut haklar Türk unsurlara sunulmamaktadır. Ayrıca uzunca süreden bu yana Yunan üniversitelerinde eğitim alan Batı Trakyalı vatandaş, yok denecek kadar azdır (Akyüz,2007). Öğrencilerin üniversiteye girememeleri, yasak oluşundan değil, fakat yasakları aratmayacak düzeyde zorluklarla karşı karşıya kalmasından

kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen zorluklar arasında; azınlık eğitiminin niteliğinin zayıf karakteri, ana dilleri Türkçe olmasına karşın resmi dilin Yunanca olması ve öğretmen yetersizliğinden dolayı her iki dilin de yeterli düzeyde öğrenilmemesi ve ilkokulların bir kısmında ve iki medresede Arap harfleri ile eğitim verilmesi bu zorluklar arasındadır (Oran, 1992).

Tüm bu zorluklara karşın, çok zeki ve çalışkan olup da hakkını alabilenlerin, üniversiteden mezun olurken hala zorluk yaşadığı görülmektedir. Bu zorluklardan dolayı, uzun bir süreye tekabül eden azınlık yaşamlarında Batı Trakya Türklerinden, Yunan Üniversitelerinden mezun olan azınlık sayısı yok denecek kadar az sayıdadır. Bunun aksine İstanbul Rumlarının Türkiye Üniversiteleri'nden mezun olan sayısı, Batı Trakya Türklerine oranla çok daha fazladır (Oran,1992). Dahası İstanbul Rumlarının Türk Üniversitelerinde eğitimci olarak çalıştığı da bilinir. Ki bu durum gayet güzel bir gelişmedir, çünkü her potansiyel zihni değerlendirmek ve ona imkân yaratmak temel insan hakları arasındadır.

Yunanistan üniversitelerinde öğrenim imkânı bulamayan Batı Trakya Türkleri daha çok Türkiye'de öğrenim görmeye devam etmektedir. Bazıları ise son sınıfa geldiklerinde Yunanistan'daki üniversitelere geçiş yapmış olsa da bu öğrencilerin önlerine çıkarılan engellerden dolayı son yıllarda geçiş imkânları da tamamıyla ortadan kalkmıştır. Türkiye'deki YÖS (Yüksek Öğretim Sınavı) programı hakkında gerçekleştirilen anketin sonuçları önemli ve düşündürücüdür. Programa katılan kimselerin %60'ı YÖS'e ilk kez, %35'i ikinci kez, %4'ü üçüncü kez, %1'i 3'ten fazla katılmıştır. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi Batı Trakyalı öğrencilerin tercihi Türkiye'deki üniversitelerden yana olmaktadır (Akyüz, 2007). Zira bu azınlık öğrencilerinin Türkiye üniversitelerine bu denli yoğun talep göstermelerinde, Batı Trakya'daki uygulanan eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin büyük bir önemi vardır.

Batı Trakya kökenli, üniversiteli ve üniversite mezunu Türklerin sorunlarını şu şekilde özetlemek olanaklıdır. Yunan Üniversiteleri'ni seçenlerin, genel itibariyle hukuk ağırlıklı bölümleri tercih etmesi ve okuması, toplumun ihtiyacı olan meslek alanlarında insan yetersizliğine neden olmuştur. Bir bölüme yoğunlaşmanın diğer alanlardaki ihtiyaçlarda boşluğun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle tercihlerin azınlık topluluklarının ihtiyacına göre şekillenecek şekilde kurgulanması önem arz etmektedir. Fakat yoğunlukla hukuk bölümlerinin tercih edilmesinde bölgedeki Türk azınlıkların reel-pratik yaşamlarında karşılaştıkları problemlerle ilgili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yükseköğrenimlerini Türkiye'de tamamladıktan sonra Batı Trakya'ya dönen Türk öğrencilerin diplomalari ve belgelerinin Yunan makamlarınca onaylanmaması durumu da söz konusudur. Bu tutum Türklerin burada istihdam sorunu yaşamasının ana sebebi olmaktadır. Türk üniversitelerinden mezun olanlar, Batı Trakya'da, mezun olduğu bölümün işlerini icra edememektedir. Örneğin; inşaat mühendislerinin projeleri, ancak Yunan asıllı mühendislerin onay vermesi durumunda hayata geçirilebilir.

Tüm bu olumsuz koşullar altında Yunanistan'da üniversiteye girmek hayli zor ve zahmetlidir. Azınlık liselerinin devamlılığı adına azınlık lisesi mezunu Batı Trakyalı öğrencilere sınavsız kontenjan hakkı tanınmalıdır. Batı Trakya'daki durum ve ihtiyaçlar göz önüne alındığında öğrencilere, ilgili kuruluşların desteği ile mesleki rehberlik programları yürütülmeli ve bu bağlamda yönlendirme hizmeti sunulmalıdır. Bu aşamada Türk azınlık öğrencilerinin bu mağduriyetinin giderilmesi adına, Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin azınlıklara yönelik şu politikaları hayata geçirmesi beklenmektedir. Türkiye'de üniversiteye girmek isteyen öğrencilere Milli Eğitim Bakanlığı bizzat kendi bünyesinde her yıl süreli destek kursu açılmalı ve bu öğrencileri desteklemelidir.

Özellikle azınlık lisesi mezunlarının yetiştiği olumsuz eğitim şartları üniversiteye girişlerde ve okulun devam ettirilmesinde, öğrenciler için engel teşkil edecek boyutta olduğu için, bu olumsuz durumun giderilmesi adına eğitim programları düzenlenmeli ve stratejik adımlar atılmalıdır.

Mevcut özel dershaneler, yüksek maliyetleri sebebiyle ekonomisi kötü olan Batı Trakya Toplumuna üyelerine engel oluşturmaktadır. Türk yetkililer bu engelleri aşacak politikalar benimsemeli ve bizzatli girişimlerde bulunmalıdır.

YÖS sınavını kazanamayan kimselere "Gece Üniversitesi" uygulaması tanınmalı ve bu konuda YÖK'le işbirliği yapılmalıdır (Akyüz, 2007).

4.5. Medreseler ve Selanik Özel Pedagoji Akademisi

Batı Trakya bölgesinde Osmanlı'nın varlığını temsil eden ve bu doğrultuda eğitim- öğretim faaliyetlerini devam ettiren kuruluşlardan biri de medreselerdir. Gümülcine Medrese-i Hayriyesi ile Şahin Medresesi bunlara örnek teşkil eder. Bu medreseler 5 yıl süreli olup tahmini olarak 200 öğrenciye eğitim vermektedir. Özellikle son 80 yılı kapsayan ve her şeyin temelinden dönüşüme uğradığı bu bölgede, değişmeden kalan tek müesseseye, medreselerdir. Batı Trakya bölgesinde bu medreseler 1947 yılına dek Osmanlı Devleti'nden kaldığı şekliyle devam etmiştir. 1949 senesinde beş medrese Gümülcine Müftülüğü'nün denetiminde birleştirilerek yarı resmi bir kimlik kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Yunanca dersler de verilmeye başlanmış olup Gümülcine'deki Gümülcine Medrese-i Hayriyesi adıyla, önce üç senelik olan kurum, daha sonraki yıllarda ilkokula dayalı beş senelik eğitim kurumuna dönüştürülmüştür. İlkokul ile denk olan söz konusu okullarda, derslerin büyük çoğunluğu Rumca okutulur. Haftada sadece 3 ders Türkçe okutulur. Rumca dersler kitap desteği ile okutulmasına rağmen Türkçe derslerinin kitabı bulunmamaktadır. Batı Trakya bölgesinde Türkiye ile ortak yapılmak istenen yeniliklere karşı ilk ses medrese mezunlarından çıkmıştır. Medrese mezunları 1950'den sonraki yıllarda azınlığın din insanı ihtiyacını karşılama yönünde faaliyet yürütmüşlerdir. Alman işgali ve iç karışıklık yaşandıktan sonra, azınlıklarda Pedagoji Akademileri'nden mezun, yetenekli öğretmenlerin olmamasından dolayı, medrese mezunları bir süreliğine ilköğretim alanlarında eğitim vermiştir. Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanan 1951 tarihli Kültür Antlaşması uygulanmaya başlayınca, birçok azınlık genci Türkiye'deki eğitim akademilerinden mezun olmuş ve öğretmenlik formasyonu alarak Batı Trakya'ya geri döndükleri zaman azınlığın öğretmen ihtiyacı bu sayede

karşılanmaya başlanmıştır (Akyüz, 2007). Orana göre “bundan sonra medreseler tekrar azınlığın camilerinde görev yapacak din görevlileri yetiştirmeye yönelmiştir” (Oran,1992).

Bu eğitim kurumlarından mezun olan öğrenciler arasında tercih edilenler, 1968 yılında Selanik Özel Pedagoji Akademisi ismi ile şartlandırma eğitime tabi tutulmaya başlanmışlardır. Bu okulun gayesi, Türkiye’de eğitim almış veya Türkiye’deki öğretmen okullarında okumuş Batı Trakyalı Türkleri devre dışı bırakacak insanlar yetiştirmektedir. Sözü edilen okula sadece Yasak Bölge’de doğmuş olan Pomak kökenli azınlıklar alınmaktadır. Selanik Özel Pedagoji Akademisi görünüşte tüm Batı Trakya gençliğine açıktır, fakat gerçekte durum farklıdır (Akyüz, 2007). Nitekim bu konuda da Yunanistan hükümeti yasalara uygun davranmamaktadır. Bu durum tıpkı Lozan maddelerinde olduğu gibi çifte standarda maruz kalmıştır. Yunanistan makamları her ne kadar buna müsaade ediyor gibi görünse de, azınlıklar içerisinde yer alan belirli bir gruba bu imkanı tanımış, ancak azınlığın büyük çoğunluğunu ise bu haklardan mahrum bırakmıştır. Bu durum aynı zamanda azınlıkların ayrışmasını, dayanışma ve işbirliği ruhunun pekişmesini de önlemektedir. Çünkü Yunanistan’ın SÖPA üzerinden gerçekleştirdiği eğitim politikası, azınlıkların hak talepleri doğrultusunda Yunan hükümetine karşı demokratik örgütlenmesini de boşa çıkarma niyeti taşımaktadır.

5. Sonuç

Tüm bu sorunların nasıl aşılacağı sorusu Batı Trakya bölgesinde yaşayan Türk vatandaşlar için hayati bir öneme sahiptir. Zira bu sorunların aşılabilmesi, çokkültürlülük politikalarının hayata geçirilebilmesinin imkanı hususunda düğümlenmektedir. Çünkü çokkültürlülük; farklı kültürel unsurlara sahip olan toplulukların yaşadığı toplum içindeki varlıklarını kabul etme, birbirleriyle olan ilişkilerini herhangi bir çatışmaya imkân vermeden eşit ve barış içinde sürdürme ve var olan tüm politik imkânlardan eşit düzeyde yararlanmayı esas alır. Ayrıca çokkültürlülük yalnızca bu farklılıkları kabul etmekle sınırlı olmayıp aynı zamanda farklılıklardan herhangi bir zümrenin tek başına hâkim olmasına da imkan vermemektedir. Çokkültürlülük, bu yönüyle dikey ilişki ağlarını kabul etmemekle birlikte yatay ilişki ağlarını öncelemektedir. Eğer söz konusu topluluk değerlerinden birisi topluma hâkim olursa ve dikey ilişkiyi benimserse o zaman ideal bir ‘iyi’nin topluma dayatılması söz konusu olur. Bu ise çokkültürlülüğün temel ilkesine aykırıdır. Dolayısıyla çokkültürlülük, birbirinden farklı kültürel çoğulculuğu savunur ve ön plana çıkarır. Bu bağlamda çokkültürlülük, hem modern toplumun kültürel bakımdan homojen olmadığı anlamında bir tespiti hem de bu çeşitliliğin barışçıl bir beraberlik içinde yaşamaya engel olmadığını savunur. “Diğer bir ifade ile çokkültürlülük, birtakım özel aidiyetlerin varlığını ve değerini kabul etmekle kalmayan ayrıca bunları siyasi normlara ve kurumlara kaydetmeyi de öneren belirli bir siyasi yapıyı savunur. Böylelikle ideolojik veya toplumsal bir çoğulculuktan normatif ve yapısal bir çoğulculuğa dönüşümü salık verir.” (Özensel, 2013). Toplumsal yapının temelinde herhangi bir kültürü ya da değeri merkezi bir konuma yerleştirme teşebbüsü, çokkültürlülüğü en fazla tehdit eden detaydır. Sahip olunan toplumsal yapının temel dayanağını kolektif kimliklere dayandırma girişimi, türdeş olmayan toplumlarda türdeş bir tahayyülü veya anlayışı dikte etmekle sonuçlanacaktır. Oysa farklı kültürel değerler ya da yapılar çokkültürlülüğü yansıtır. Bu açıdan da çokkültürlülük, hem modern toplumun kültürel bakımdan türdeş olmadığını tespiti, hem de bu çeşitliliğin barışçıl şekilde beraberlik için engel olmadığı anlamında bir yargıyı ifade eder (Özensel, 2012). Zira söz konusu farklılıklara ilişkin mevcut tartışma ve öneriler, ortak bir paydada buluşma fikrine dayanır. Bu açıdan çokkültürlülük paradigması, farklılıkların tanınma politikalarını benimseyen ve bu farklılıkların ortak bir paydada buluşmasını güvence altına alan bir toplum tahayyülünü hayata geçirmeye çalışır. Dolayısıyla çokkültürlülük politikaları, farklı kültürler ve değerlere yaşam alanı sunarken diğer yandan tüm bu farklılıkların bir arada yaşaması için gerekli politik düzenlemeleri uygulanabilir hale getirir. Bu açıdan Yunanistan’da yaşayan Türk azınlıklarının gerek mevcut sorunlarının gerekse de eğitim-öğretim yaşanan problemlerin çözümünde, çokkültürlülüğe dayalı politikaların benimsenmesi, şüphesiz olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Kaynakça

- Ahmet, İ. K. (2006). Yunanistan’da (Batı Trakya’da) azınlık eğitim sistemi içinde İkidilli (Türkçe-Yunanca) azınlık ilkokulları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 6 (1).
- Akyüz, B. (2007). *Batı Trakya Türk toplumunun eğitim ve öğretim problemleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Alp, İ. (1995) Batı Trakya Türkleri Cilt XI, Sayı 33, 613 - 652, 01.11.1995
- Aydın-Koyuncu, Ç. (2018). Yunanistan’daki Makedon azınlık sorununun Yunan ulus inşa süreci bağlamında analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 16 (4).
- Chairoula, P. (2018). *Balkan savaşlarından sonra Batı Trakya Türklerinin sosyo-kültürel hayatı ve eğitim tarihi*. Edirne.
- Hakses, M. (1988). Batı Trakya’da anaokulları. *Batı Trakyanın Sesi Dergisi*. 3. İstanbul.
- Hüseyinoğlu, A. (2012). *The development of minority education at the South-easternmost Corner of the EU: The case of Muslim Turks in Western Thrace*. İngiltere.
- İsmail, A. (2012). *Yunanistan’da azınlık hakları: Batı Trakya Türk azınlığı örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.

- Oran, B. (1991). *Türk-Yunan ilişkilerinde Batı Trakya sorunu*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Oran, B. (1992). *Türkiye’de Azınlıklar*. Ankara: İletişim Yayınları
- Özensel, E. (2013). Doğu toplumlarında ve Türkiye’de birlikte yaşama arayışı: Çokkültürlülük mü? Yoksa yeni bir model mi?. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8 (3).
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük uygulaması olarak Kanada çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 7 (1).
- Tsaous, A. (2021). *Batı Trakya azınlık okulları eğitim durumları ve yasal çerçevenin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Eskişehir.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022). Yunanistan’daki Türk varlığı. Erişim Tarihi: 19.06.2022 <https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

Dr.

Hale Nur Uyanık

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Sosyoloji Bölümü

hale.27.nur@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0102-0268

Öz

Bu çalışmada 1950'li yıllarda Türk sosyolojisinde yer edinen mikro çalışmaların neden önem kazandığı tartışılmıştır. Bu konu Nurettin Şazi Kösemihal'in, ülkemize tanıttığı ve kazandırdığı "sosyometri yöntemi" ile yaptırmış olduğu çalışmalar üzerinden ele alınmıştır. Mikro çalışmalar kapsamında yer alan sosyometrik çalışmalar Kösemihal'in bu yöntem yoluyla uygulamalı olarak yaptırdığı bitirme tezleri üzerinden incelenmiştir. Çalışmada bu yöntemin ülkemizde tanınmasını sağlayan ve tecrübi sosyoloji sertifikasında okutmaya başlayan Kösemihal'in öğretileri doğrultusunda ortaya konulan sosyometri yöntemini ile yapılan lisans bitirme tezleri incelenmiş ve dönem içerisinde hangi olayların toplumsal sorun haline almış olduğu yapılan tezler üzerinden tespit edilmiştir. Kösemihal'in bu dönemki çalışmalarda sosyometriye bu kadar ilgi duymasının başlıca nedeni arasında bu yöntemin küçük grup ve olaylardan son derece önemli sonuçlara ulaşabilme olanağı sağlıyor olma özelliği çalışmalarda da dikkat çekmektedir. Sosyometrinin, sorunları kişilerin canlandırma yoluyla, olayı olduğu gibi ortaya çıkarması yani sorunu görünür kılıyor olması yönü onun bu yöntemle ilgilenmesine neden olmuştur. Sosyometrik çalışmaların uygulama alanına bakıldığında daha çok fabrika, okul, yetiştirme yurdu gibi kurumlar olmuştur.

Abstract

In this study, it is discussed why micro studies, which took place in Turkish sociology in the 1950s, gained importance. This subject has been discussed through the studies that Nurettin Şazi Kösemihal had made with the "sociometry method" that he introduced and brought to our country. Sociometric studies within the scope of micro-studies were examined through Kösemihal's graduation theses, which were applied through this method. In the study, undergraduate graduation theses made with the sociometry method, which were put forward in line with the teachings of Kösemihal, who made this method known in our country and started to teach in the experiential sociology certificate, were examined and it was determined through the theses that which events became a social problem during the period. The main reason why Kösemihal was so interested in sociometry in the studies of this period is that this method's ability to reach extremely important results from small groups and events draws attention in the studies. The aspect of sociometry, revealing the problem as it is through the animation of the people, that is, making the problem visible, caused him to be interested in this method. Considering the application area of sociometric studies, there have been institutions such as factories, schools and orphanages.

**Makale Tarihleri
History of Article****Geliş Tarihi /Received**

27.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted

17.11.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Sosyometri / Sociometry

Amerikan Sosyolojisi / American Sociology

Nurettin Şazi Kösemihal / Nurettin Şazi Kösemihal

Küçük Grup Çalışmaları / Small Group Studies

Uygulamalı Sosyoloji / Applied Sociology

Makale Beyanı

Bu çalışma yazarın 2022 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda "Türk Sosyoloji Tarihinde Nurettin Şazi Kösemihal'in Yeri ve Önemi" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır..

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı**Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate**

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Uyanık, H.N. (2022). Nurettin Şazi Kösemihal'in Danışmanlığında Yönetilen Sosyometri Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), ss. 52-59.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

1. Giriş

Türk sosyolojisi dönem içerisinde yaşanan kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda gerçekleşen kalkınma ve değişimler paralelinde oluşturduğu ideoloji ve anlayışlar içerisinde toplumu dizayn etme çabası içinde olmuştur. Sosyoloji tarihimizde bu yönüyle en dikkat çeken isimlerin başında Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin gelir. Z. Gökalp, Durkheim ekolünün temsilcisi iken P. Sabahaddin, Le Play ekolünün ülkemizdeki temsilcileri olarak anılırlar. Dayanıma dayalı olan Durkheim ekolü iş bölümünü ve kolektifin değer ve olgularını ön planda tutarken; Le Play ekolü temelini Anglosakson felsefeden alarak ve bu felsefe üzerinden şekillenen Science Sociale'ın öne sürdüğü Adem-i merkezi (müteşebbis) yaklaşım üzerinden ülkenin kalkınma ve gelişimine yönelik fikirler ortaya koymuşlardır. Ülkemizde 1940'lı yıllar itibarıyla Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin de kurulmasıyla bu iki ekol çalışmalarında devamlılık göstermiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de 1950'lerde yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasal alandaki gelişmeler sosyal bilimlerdeki birçok bilim dalında çalışma alanı, yöntem ve teknik üzerine yeni oluşumlara gebe olmuştur. 1950'ler ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji kürsüsündeki çalışmalar fikrîsel anlamda çeşitlilik göstermiş, bu süreçte sahaya ve mikro alanda gerçekleşen çalışmalara yönelim baş göstermiştir. Bu çalışmaları ortaya koymada ön plana çıkan isimler olarak ise Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal ve Cahit Tanyol karşımıza çıkmaktadır. Türk akademisindeki çalışma alanları ve yöntemlerinin dünya genelinde yaygın olan konjonktür ve paradigmanın etkisi altında toplumu ele aldığı bir gerçektir. Lakin II. Dünya Savaşı'ndan sonra toplumsal yapıda değişen dengeler, meydana gelen göçler çeşitli ideolojilerin ortaya çıkmasına ve bu ideolojik anlayış etrafında şekillenen bilimsel yöntem ve paradigmaları da beraberinde getirerek toplumu anlama ve değerlendirme noktasında yepyeni bir oluşumun içerisinde bulunmasına yol açmıştır.

Dünyada 1950'li yıllarda sosyoloji konularının temalarına bakıldığı zaman kalkınma, modernleşme, kentleşme ve köy kalkınmasına yönelik çalışmalar üzerinde yol alınmıştır. Bu çalışma konularına yönelim gösterilmiş olmasının en büyük nedeni, dünyaya egemen olmaya başlamış olan Amerikan kültürünün etkisi ve sosyal bilimler için de Chicago ekolü ve Yapısal İşlevselci anlayışın tüm dünyada geçerli kılınması yatar. Bilhassa Chicago ekolünün çalışma kapsamında olan, Amerikan toplumunda meydana gelen göç, modernite sorunları ve kentleşme gibi sorunlara yönelik geliştirdikleri çözümler ve yöntemin tüm dünyaya pazarlama istekleri, birçok ülkenin sosyoloji çalışmalarını bu konular üzerine ağırlık verilmesine neden olmuştur. Amerikan ekolü daha öncelerde sosyolojik çalışmalarda etkin olan Kıta Avrupası geleneğinin felsefi ve teorik ağırlıklı sosyoloji anlayışının karşısına, geliştirdikleri pratik ve ampirik çözümlerle dünyada da değer görmeye başlamıştır. Türkiye de 1950'lerden itibaren Amerika'dan aldığı Marshall Yardımı ve Truman Doktrini gibi ekonomik ve kültürel desteklerle kalkınmaya yönelik gelişmeler içerisinde yol almış ve bu süreçte sosyolojide de hakim olmaya başlayan köy, modernleşme, kalkınma gibi konular için metodolojik yaklaşımlarda da yön değişikliği olmuştur. Le Play'in sosyoloji anlayışından temellerini alan Amerikan ekolünün nüvelerini vermeye başladığı köy monografileri ve saha çalışmalarına yönelik örneklerini özellikle AÜ DTCF'nin ağırlıklı olarak ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bu dönem İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji kürsüsünde de bu alana yönelik çalışmaların hız kazandığını söylemek mümkündür.

İÜ Edebiyat Fakültesi Sosyoloji kürsüsü merkezinde de Le Play ekolünün metodolojik ve ampirik yönünü ortaya koyacak pek çok girişim olmuştur. Bu amaç doğrultusunda kurucu üyeleri arasında İÜ Sosyoloji kürsüsü hocaları olan H. Z. Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal ve Cahit Tanyol'un da bulunduğu Türk Sosyoloji Cemiyeti, 1957 yılında "*Le Play Sosyolojisinin 100. Yılı*" başlığı altında toplantı düzenlemesi bu alanı yeşertilmesi üzerine oluşturulan çabanın göstergesidir. Kısacası 1950'li yıllar yönetsel açıdan sosyolojinin kırılma yaşadığı ve tecrübi sosyolojiye yönelerek bu doğrultuda belli konular özelinde sahaya yönelik çalışmaların hız kazandığı bir dönemdir. Science Sociale'ın tecrübi sosyoloji anlayışına dayalı, bu anlayışın derinlemesine bir şekilde mikro alana yönelik çalışmaların önem taşıdığına ortaya koyan teknik olan "sosyometri" de bu dönem içerisinde ülkemizde yerini bulmaya başlamıştır.

Bu çalışmada sosyometriyi ülkemizde tanıtan Nurettin Şazi Kösemihal'in akademik hayatı sürecinde danışmanlığını üstlenmiş olduğu bitirme tezlerinin, sosyometriyi çalışmalarda hangi konular üzerinden ve nasıl kullanmış oldukları ele alınacaktır. Bu tezlere erişim, İÜ Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nin katalog taraması yoluyla ulaşılmıştır. Kösemihal akademik yaşamı boyunca, 126 bitirme tezi ve 1 doktora tezinde danışmanlık yapmıştır. Bu çalışmaların 9'su ise sosyometri yöntemi ile yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında sosyometri yönteminin kullanılması ile yapılan 9 çalışmanın 5'i kapsam ve bulguları üzerinden bu çalışmada değerlendirilmiştir. Çalışmada örnek olarak 5 çalışmaya yer verilmesinin ilk sebebi 9 çalışmanın tamamına erişim sağlanmamıştır. Bir diğeri sebebi ise veri olarak erişilmiş olan toplam 7 çalışmanın diğeri örnek çalışmalarda değerlendirilen çalışmalar ile aynı kapsamda bulunduğu için tekrara düşülmemesi adına her çalışma konusuna yönelik örnek oluşturulacak şekilde bir örneklem belirlenmiştir. Sosyometri yöntemi kullanılarak yapılan bu bitirme tezleri, yöntemin ilk uygulamaları olma özelliğini taşıyor olmalarından dolayı sosyolojik çalışmalar hususunda önem taşımaktadırlar. Bu çalışmada doküman incelemesi yoluyla elde edilen tezler incelenerek sosyometrinin nasıl kullanıldığı, hangi amaçlarla ne gibi sorunlar üzerinde çözümler sunmaya çalıştıkları ele alınmıştır.

¹ İncelenmiş olan tezlere doküman olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Dökümantasyon ve Daire Başkanlığında çalışan personel tarafından iletilen link üzerinden erişim sağlanmıştır. (http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=nurettin+%C5%9Fazi+k%C3%B6semihal&qf=ITYPE%09Materyal+T%C3%BCr%C3%BC%091%3ATEZ%09Tez)

2. Sosyometri Yöntemi Nedir? Ortaya Çıkışındaki Tarihsel Süreç ve Gelişimine Dair

Sosyometri; Rumen asıllı Amerikalı psikososyoloji uzmanı olan Jacob Lévy Moreno tarafından 1932 yılında “*Zümre Metodunun Sınıflamaya Uygulaması*” eseri ile başlayıp 1934’te “*Who Shall Survive?*”² eserini yazarak 1936 yılında da “*Sosyometri*” adlı dergiyi yayına sunması ile Amerika’da ortaya çıkmış bir sosyal bilimler araştırma yöntemidir (Moreno,1963: s. XXIV). Bu yöntemin amacı Socius yani insanın toplumla olan ilişkisinin ölçüldüğü (metrum) ve ortaya çıkan ilişkiyi bu ölçümler yoluyla anlatmaktır. Küçük gruplara uygulanan bu yöntemle grup içerisindeki zümrelerin ortaya koyduğu kendiliğindenlikleri (spontanéité) ve yaratıcılıkları, sosyolojinin makro düzeydeki araştırmalarından elde edilen genellemeci yargılar yerine daha küçük gruplardan daha derinlemesine ve spesifik bulgulara ulaşmayı amaçlar.

1950’li yıllar itibarıyla *Sosyometri Dergisi*’nin Amerikan Sosyoloji Derneği’ne (Amerikan Sociological Society) devredilmesiyle, sosyometri yöntemi dünya çapında bir gelişim göstererek birçok toplumda o dönemde ortaya çıkan sorunlara toplumsal olaylara bu yöntem ışığında çözüm bulmaya başlamıştır. Sosyometrinin bu kurumsallaşması süreci ve kendini dünyaya tanıtmaya çalışmaları dünyadaki pek çok sosyoloğun da ilgisini çekmiştir.

Sosyometri; 1950’lerde dünya genelinde yaygınlaşan göç dalgası, hızlı sanayileşme ve beraberinde ortaya çıkan işçi grupları, lokavt, öğrenci grupları, yurt, cezaevi ve yatakhane gibi belli gruplar arasında gelişen sosyo duygusal ilişkiler, kişiler arasında meydana gelen itim-çekim veya kayıtsızlık durumlarını ele alır. Bu yöntem kurucusu Moreno tarafından, grup içerisinde gelişen etkileşime yönelik olarak kişinin yaratıcı kimliğini geliştirerek kendiliğindenliğini ortaya koyma yolunun açılmasını sağlaması nedeniyle, sorunlara yönelik en doğal çözüm yolu sunduğu iddiasını taşır. Bu yüzden sosyometri anlayışında, odak grup noktaları oluşturularak sosyogramlar üzerinden ölçümler yapılır.

Sosyometrinin tarihsel ve kurumsal gelişiminin öncüsü olan Moreno tarafından bu yöntem üç döneme ayrılır: 1923-1937 arası “sıcak (hot)” sosyometri, 1938-1950 arası “soğuk (cold)” sosyometri ve 1951- sonrası “algısal (percuptual)” sosyometridir. Sıcak sosyometri toplumun sorunlarını daha açık bir hale getirerek tedavi etmeyi ve değiştirmeyi amaçlar. Bu yönüyle Moreno sıcak dönemi devrimci olarak yorumlar (Moreno, 1954, akt. Erdoğan, 2013: s.391). Soğuk sosyometri; okul, üniversiteler, enstitüler, laboratuvar ve araştırma merkezleri gibi alanlarda uygulamaya çalışılan bir yaklaşımdır. Sıcak sosyometride uygulamaya odaklanılma hakim iken soğuk sosyometride çözümler daha çok teorik bir zeminde kalmıştır. Algısal sosyometride ise birçok test tekniği yani psikodrama, sosyodrama gibi bireyin potansiyelini ve bilinçaltındakileri daha çok ortaya koyduğu drama ve canlandırma durumları ile içsel dünyasında var olan algısal dünyayı yansıtarak var olan sorunlarına çözüm bulmayı sağlar (Erdoğan, 2013: s.392). Bu yöntem Amerikan sosyal bilimleri alanında pek çok alanda geçerliliğini sürdüren bir yöntem olmuştur. Bu alanların büyük çoğunluğunu endüstriyel alan, okullar, göçmenlerden oluşmaktadır. Bu yöntemin uygulama alanı küçük gruplar oluşturulduğu gibi bu alanın dışında görünen daha geniş bir kitleden oluşan Amerikan ordusu üzerinde de uygulanmıştır. Askeri sosyometri ile ordudaki sosyolojik ve psikolojik sorunlara yönelik sosyometri testleri de uygulama bulmuştur. Buradaki amaç, askerin var olan potansiyelini bulmak ve orduda, sahip olduğu özellikler yönünde mevki tayin etmektir. Yani bu yöntemin verileri sonucunda liderlik özelliğini göstermiş bir asker, hiyerarşik açıdan farklı konumlarda değerlendirilme olanağını kazanmıştır.

Kısacası II. Dünya Savaşı sonrası birçok alanda hegemonya kuran Amerika, sosyal bilimler alanında da sosyometri ile özellikle gelişme gösteren toplumlarda göç, sanayileşme, kentleşme süreçleriyle ortaya çıkan sorunlara çözüm bulma yolu açmıştır. Dünya genelinde de bu yöntem sosyoloji camiasında sosyal bilimlerde bir devrim olarak görülmüştür. Böyle görülmesinin sebebi, olayların gerçekleşmesi aşamasında temelde yer alan sıkıntıları tespit etmesi, olayları canlandırma yoluyla ortaya sunarak daha görünür kılması ve sorunları tespit ederek çözüm odaklı öneriler sunması onu diğer yöntemlere göre ayrıcalıklı kılmıştır.

3. Türkiye’de Sosyometrinin Gelişimi

Türkiye’de sosyolojinin metodolojik yaklaşımları kuruluşundan gelişimine doğru belli başlı kırılma noktaları yaşamıştır. Bu kırılma noktalarından en önemlisi de AÜ DTCF’nin kurulması ve o dönem içerisinde yapılan çalışmaların daha çok sahaya yönelik bilhassa monografik köy çalışmalarına yönelim göstermesi, araştırma yönteminde de daha ampirik uygulamalara eğilim eğilim gösterilmesine yol açmıştır. 1948 AÜ DTCF’nin kapatılması ve çalışmalarının kesintiye uğraması köy çalışmalarının sonlandırmamış aksine 1950’lerle Türk sosyolojisi köye yönelik çalışmalarda zirve yapmıştır. Bunun sebebi, İÜ sosyoloji kürsüsünün çalışmalarındaki yöntem anlayışının da sahaya doğru kayma göstermesidir. Türk sosyolojisinde 1950’lere damga vuran köy çalışmaları, Amerikan sosyal bilim metodolojisine uygun olarak bilhassa yapısal işlevselci ve Chicago ekolü etkisinde ilerleme göstermiştir. “1950-1960 dönemi arası A. Menderes’in başbakanlığını yaptığı hükümetin uygulamaya koyma çabasında olduğu kalkınma ve modernleşme projeleri özellikle de Amerika’nın destek sağladığı Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi politikalar doğrultusunda ilerleyen süreç içerisinde sosyologların çalışma konularında da daha çok sanayileşme, modernleşme ve kalkınma temelli konulara yönelim olmuştur” (Ünal, 2008: s.149). Bu alana yönelik çalışmalara uygun olarak kullanılan, Amerikan kökenli bir yöntem olan sosyometri de bu süreçte dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır.

Sosyometrinin Türkiye’deki tarihçesi ve gelişimine baktığımız zaman sosyometrinin bir yöntem mi, bir anlayış mı ya da teknik mi olduğu sorunsalı çerçevesinde onun nerede konumlandırılması gerektiği noktasında iklimler ortaya çıkmış

² Moreno’nun “*Who Shall Survive?*” adlı sosyometriyi kapsamlı şekilde ele almış olduğu çalışmasını ülkemizde Kösemihal, 1963 yılında “*Sosyometrinin Temelleri*” başlığı altında tercüme etmiştir. Çalışma İstanbul Üniversitesi Yayınları’ndan çıkmıştır.

durumdadır. Her ne kadar kurucusu olan Moreno bu sorunsal çözme adına sosyometri için sosyal bilimlerde bir “*düşünce akımı*” (Özkan, 2008: s. 252) olduğu ifadesini belirtmiş olsa da ülkemizde sosyometri, endüstriyel toplumun ortaya koymuş olduğu girdileri ve çıktıkları olay yerinden anında ele alan *uygulamalı yöntem* olarak tanınmıştır. Bu yaklaşım ülkemizde 1950’lerle Nurettin Şazi Kösemihal tarafından Moreno’nun *Who Shall Survive?* eserinin 1963 yılında *Sosyometrinin Temelleri* olarak çevrilmesiyle tanınmaya başlanmıştır. Türkiye’de sosyoloji kürsülerinde anabilim dalı olarak yer alması ise Nihat Nirun’un YÖK’e önerisiyle 1981’de gerçekleşmiştir. Türkiye’de sosyometri artık uygulamalı veya mikro alana yönelik derslerin içerisinde okutulmaya başlanmıştır. Kösemihal 1955-1956 öğretim yılında tecrübi sosyoloji sertifikası kapsamında sosyometri derslerini vermeye başlamıştır. Kendisi Paul Descamps’ın tecrübi sosyoloji anlayışını temel alarak kurduğu tecrübi sosyoloji sertifikası içinde bu yöntemi mikro sosyolojik alanlarda uygulama girişiminde bulunmuştur. İlginçtir ki Kösemihal, Moreno’nun “Sosyometri Akademisi”nde bir ay sosyodrama ve psikodrama yöntemlerini inceleme fırsatı bularak bu alanda “Honorary Degree (Onur Derecesi)” ile ödül alarak gelmiş olsa da sosyometri tekniğine dayalı önem taşıyan herhangi bir araştırmayı uygulamalı olarak yapmamıştır. Sosyometriyi sadece o dönem asistanları olan Muzaffer Sencer ve Oya (Sencer) Baydar ile birlikte teorik düzeyde öğrencilerine anlatma durumunda kalmıştır. Türkiye’deki sosyometri yaklaşımı temelinde yapılan çalışmalara bakıldığında genelde bunları Türk Sosyoloji Cemiyeti’nin üyeleri tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Kösemihal ile birlikte *Sosyoloji Dünyası* dergisinde Hilmi Ziya Ülken de sosyometri yöntemini ele alan çalışmasını³ yayınlamıştır. Ülken’in bu çalışması, Kösemihal’in yapmış olduğu çalışmalar ve tanıtımlar kadar derinlikli olmaması daha çok yöntemi, kavramsal boyutuyla ele alan bir çalışma olarak kalmıştır.

Nurettin Şazi Kösemihal için sosyometri sosyal bilimlerde bir devrimdir. Mikrososyoloji alanında sosyal hayatın sınırlılığını ölçümler yoluyla daha derinlikli sonuçlar ortaya koyması yönü ile bu yöntem Kösemihal’in dikkatini çeker. 1961 yılında *Sosyoloji Dergisi*’nde yazdığı “*Sanat ve Fikir İşçileri*” adlı makalesinde Avrupa’da ortaya çıkan Comte’un geliştirdiği kurallar çerçevesinde oturan sosyolojinin 20.yüzyıl ile birlikte ortaya çıkan küçük ve marjinal olan grupları araştırma noktasında bu teorik ve genellemeci yaklaşımın özgünlüğünü yitirdiğini ve yetersiz kaldığını vurgulayarak, Amerika’da bu grupların kendiliğindenliklerini ve yaratıcı yönlerini ortaya koyan mikrososyolojik yaklaşımın değer kazandığını belirtir. Bu ayırmadan yola çıkarak Avrupalı ve Amerikalı sosyologlar arasındaki farkı da şu sözler ile ortaya koyar: “Amerikalı sosyologlar, sosyolojiyi günlük hayatımızda karşılaştığımız her türlü insan münasebetinde bulurken; Avrupalı sosyologda bu inanç zayıftır. Avrupalı sosyolojiyi büyük kuramlar ve söylemlerde ararken, Amerikalı karı-koca, öğrenci-okul, fabrika-işçi vs. münasebetlerinin gözlemlemesi ile ampirik olarak tüm canlılığı ile ortaya koyar” (Kösemihal, 1961: s.5).

Sosyometriyi devrim olarak gören Kösemihal için bu yöntem sosyal olayların henüz canlılığını yitirmeden ampirik şekilde bizlere derinlemesine bilgi sunması yönünü Kıta Avrupa’sının sosyolojisi anlayışı karşısında över. Bu yüzden Kösemihal, birçok çalışması ile sosyometriyi tanıtmış hatta kürsüde verdiği dersler esnasında da bunu kısmen uygulamaya yönelik çalışmalar ortaya koyma çabası içinde olmuştur.

4. Türk Sosyolojisinde Sosyometri’nin Öncü İsmi Nurettin Şazi Kösemihal’in Sosyometri Üzerine Yaptırılmış Olduğu Bilimsel Çalışmalar

Nurettin Şazi Kösemihal’in sosyometriyi ülkemize tanıtan öncü isim olduğunu daha önceki başlıklarda ele alındı. Lakin Kösemihal’in bu yöntemi ülkemize “tanıtan” isim olmasına rağmen kendisinin uygulamaya dayalı ortaya koymuş olduğu herhangi bir çalışmanın literatürde yer almadığını görmekteyiz. Kendisi bizzat uygulamaya yönelik bu alanda örnekler ortaya koymamış olsa da verdiği teorik bilgiler çerçevesinde ve asistanları Oya (Sencer) Baydar ve Muzaffer Sencer’in de katkılarıyla tecrübi sosyoloji sertifikası altında lisans bitirme tezlerindeki çalışmalarda bu yöntemi uygulamış olduğu birçok bitirme tezinin danışmanlığını üstlenmiştir. Bu çalışma da, sosyometriyi daha çok anlama adına yapılan bitirme tezlerinin hangi alana yönelik, ne gibi teknikler uygulayarak nasıl sonuçlara ulaşıldığını anlama adına, İÜ Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi’nin arşivinden elde edilen bu tezler örnek sosyometri çalışmaları olarak incelenmiştir.

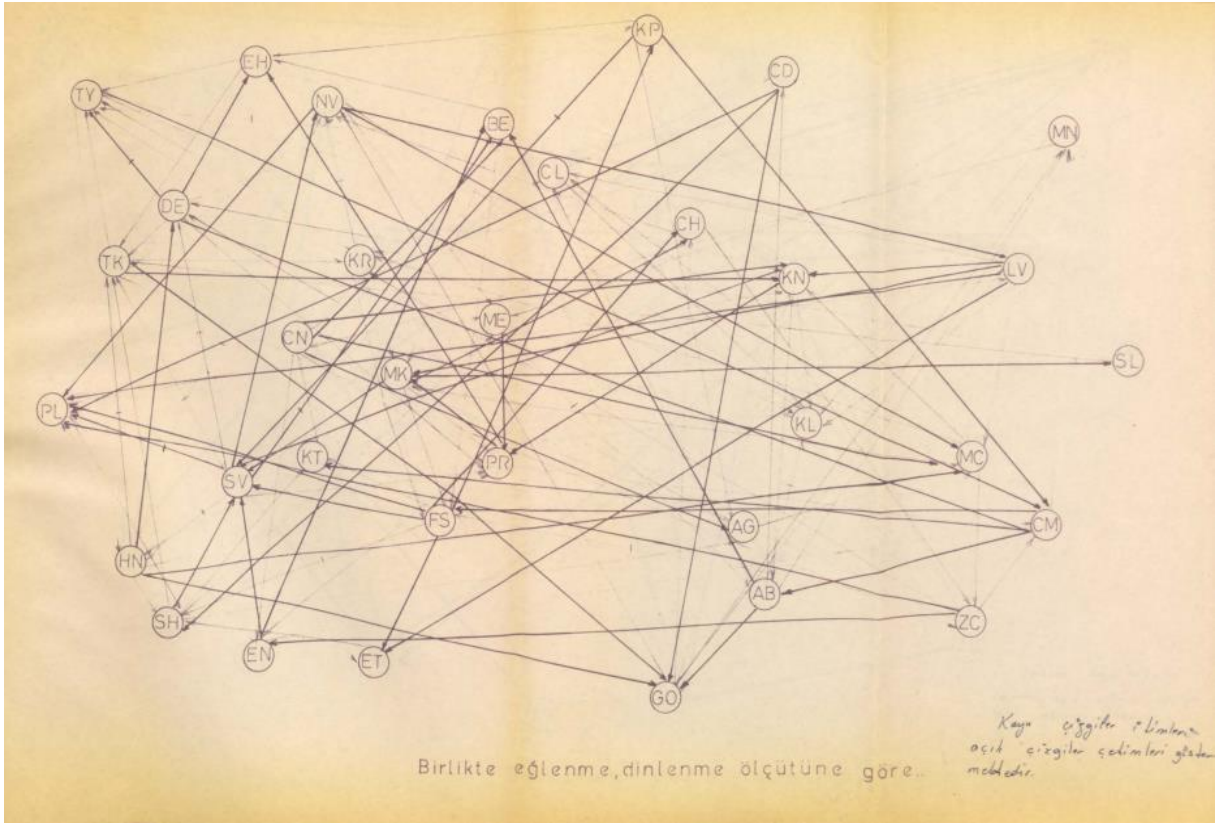
Bu çalışma kapsamında Kösemihal’in toplamda yaptırmış olduğu 126 bitirme tezinin 9’u sosyometrik çalışmalar olarak karşımıza çıkar. Bu makale de 9 çalışma içerisinde 5 tanesi incelenerek sosyometri yönteminin uygulanabilirliği üzerine tespitler ortaya koyulacaktır.

4.1. Azot Sanayii T.A.Ş Kütahya Azot İşletmelerinde Bir Sosyolojik Araştırma (1965)

Bu çalışma Özden Sümer tarafından 1964-1965 öğretim yılında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmayı Sümer, Kütahya’da bulunan bu işletmenin belli bir departmanında gerçekleştirmiştir. Bu departmanı seçme nedeni ise işletme kaza eğilimi ve randıman düşüklüğü arasındaki ilişkiyi, işletmedeki belli bir işçi grubunun ilişkileri ve eylemleri ile canlı halde durumu olduğu gibi gözlemleyerek ölçümler aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. İşletmede belirlediği tesiste, fabrikanın kuruluşundan o güne değin iki kaza olayının gerçekleşmesi de belirlediği yerin çalışma koşullarının riskli bir bölge olduğunu göstermektedir. Sümer, bu kazanın diğer bölümlerinin nasıl etkilendiğini de ortaya koyma adına tercih sebebini belirtmiştir.

Tezine ilk olarak fabrikanın tarihçesi, planı, çalışma ve üretim kapasitesine ait verileri ortaya koyarak başlamıştır. Bu teknik bilgilerden sonra sosyometri testini işletmenin Asit-Tuzlar bölümünün, Seyreltik asit ünitesinde gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada incelediği, etkileşim içinde olduğu işçileri belli sosyometrik sembollerle belirtmiştir.

³ Hilmi Ziya Ülken, “*Sosyometri*” adlı makalesini 1952 yılında *Sosyoloji Dünyası* dergisinde yayınlamıştır.

Şekil 1: Birlikte eğlenebilen işçiler arasındaki etkileşimi ortaya koyan sosyogram şeması (Sümer, 1965).

İncelediği etkileşim içinde olduğu işçileri belli sosyometrik sembollerle (Örnek: İsmail Hakkı Sever: “AB”, asit vardiya teknisyeni, Hüseyin Aksoy: “CD”, seyreltik asit vardiya teknisyeni gibi) belirtmiştir. Bu semboller ile sosyometri testini sınıflandıran Özden, işçilerin ilişkilerini ve etkileşimlerini belirtme adına deyim tablosu oluşturmuştur. Bu tabloda seçen –seçilen, iten-itilen, ilgi-İlgisiz, olumlu- olumsuz, yalnız kalmış, içe dönük-dışa dönük gibi kodlarla çalışma şeklini belli ölçütlere oturtmaya çalışmıştır. Burada sosyometrik sembollerle belirtmiş olduğu her işçi için deyim tablosu kapsamında gerekçeleri de belirtilerek işçi grubu içerisinde hangi konumda olduğu ve işçilerin birbiri ile olan etkileşimleri ortaya koyulmuştur.

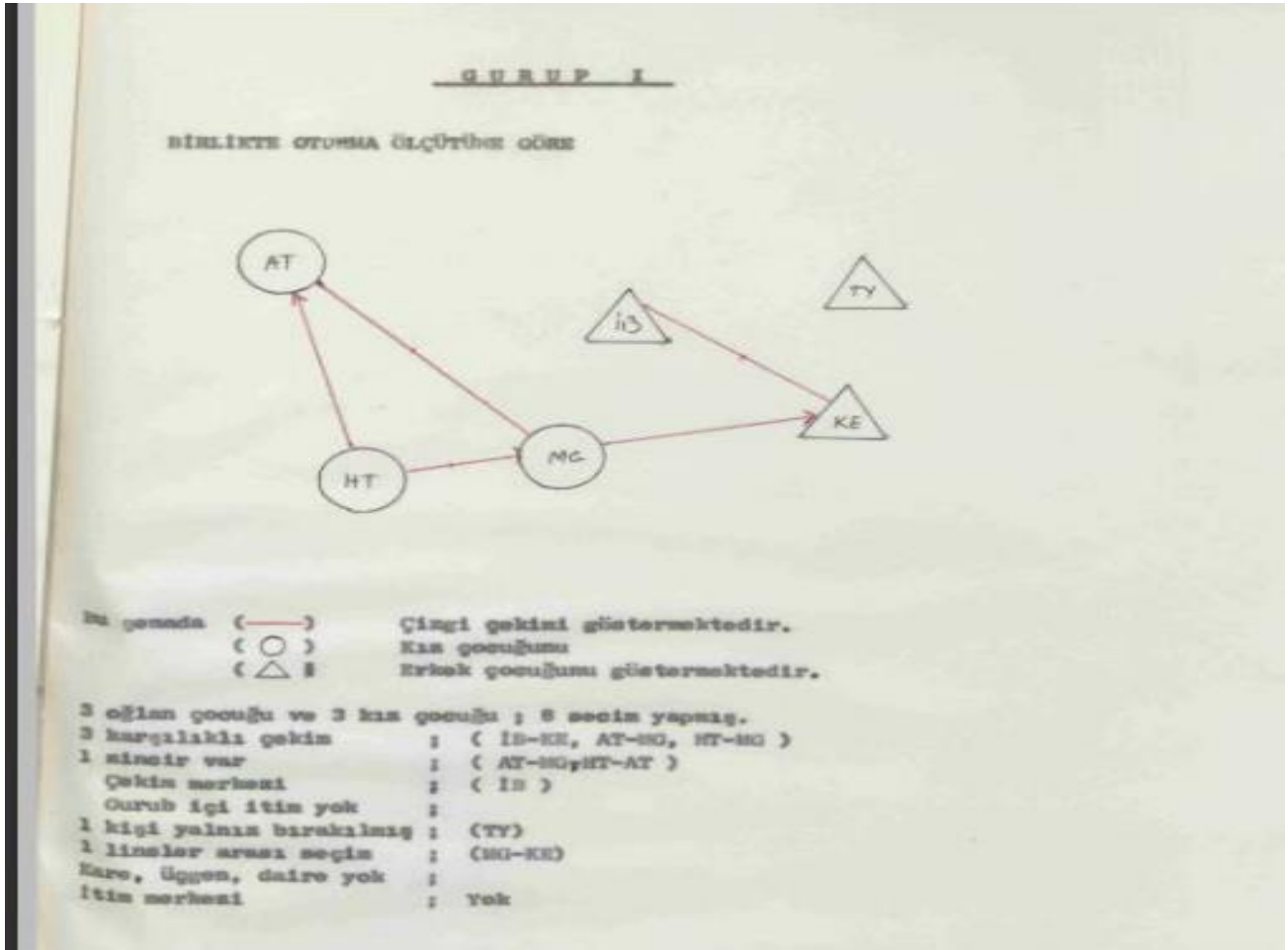
56

4.2. Karabük Demir-Çelik İşletmeleri Kok Fabrikası İşletmelerinde Sosyometrik Araştırma (1968)

Bu çalışma Aygün Ceylan tarafından 1967-1968 öğretim yılında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır. Ceylan bu çalışmada sosyometri testini dört ölçüt üzerinde uygulamıştır. Birinci ölçütte işçilerin birbiriyle çalışmaları, ikincisinde işçilerin oturma düzeni, üçüncüsünde birbiriyle eğlenmeleri dördüncüsünde işçilerin sendika yöneticisi seçme ölçütlerindeki eğilimleri değerlendirilmiştir. Bu ölçütleri somut bir şekilde ortaya koyma adına sosyogram üzerinden yorumlamıştır. Ceylan da çalışmasında Sümer gibi çalışmasına araştırma yaptığı tesisin özelliklerini ve tarihçesini belirterek başlamıştır. Geniş çaplı verdiği bilgiler sonunda sosyometriyi uygulamaya koyduğu nakil tesisi işçileri üzerinde sosyometrik sembollerle (Raşit Gülenç: AB, 1 no’lu rampa işçisi, Hasan Altın: AC, 2 no’lu rampa işçisi gibi) belirttikten sonra “sosyometrik deyimler” çizelgesi üzerinden her bir sosyometrik sembolün gerekçesi yani seçtikleri, ittikleri, onu seçenlere dair etkileşim ağı ortaya koymuştur. Çalışmanın sonunda ise sosyometrik semboller arasındaki ilişkiyi ortaya koyan sosyogram dökümleri ortaya çıkarılmıştır.

4.3. Taşlıtarla Gümüşsuyu İlkokulda Sosyometrik Çalışma (1969)

Bu çalışma Zerrin Çolak tarafından 1968-1969 öğretim yılında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır. Bu mezuniyet tezinde ilk olarak sosyometri yönteminin aşamaları ve arka planda neler yapmış olduğuna dair veriler sunulmuştur. Çolak, tezinde yer verdiği geniş bilgilendirmeden sonra çalışmanın konusunu oluşturan Taşlıtarla Gümüşsuyu İlkokulu’nun tarihçesine, okulun fiziki koşullarına, sınıf, öğretmen ve sayılarına dair verileri sunduktan sonra 4/D sınıfına uyguladığı tekniğin aşamalarına tezinde yer vermiştir. 6’şar kişiler halinde gruba ayırdığı sınıfın birlikte oturma eyleminin nasıl şekillendiğine dair süreci detaylıca ele almıştır. Oturma eylemini kendi seçtiği arkadaşı ile yapanlar ve kendi seçmediği kişi ile oturanlar arasında bir ölçüm yapmıştır. Arkadaşını kendi seçenler ve kendi seçmeyenlerin gerekçelerini tek tek ele alarak bu seçimler sonucunda gelişen itim ve çekim durumlarına yönelik açıklamaları veri olarak değerlendirmiştir. Çalışmasında edindiği bulgular ise oturma arkadaşını kendi seçenler arasındaki arkadaşlık ilişkisinde çekim oluştururken; oturma arkadaşını kendi seçmeyenler arasındaki ilişki sürecinde itmeler söz konusu olmuştur.

Şekil 2: 1. Grup içerisinde yer alan öğrencilerin oturma şekli ve arkadaşlık ilişkilerini gösteren sosiogram (Çolak, 1969).

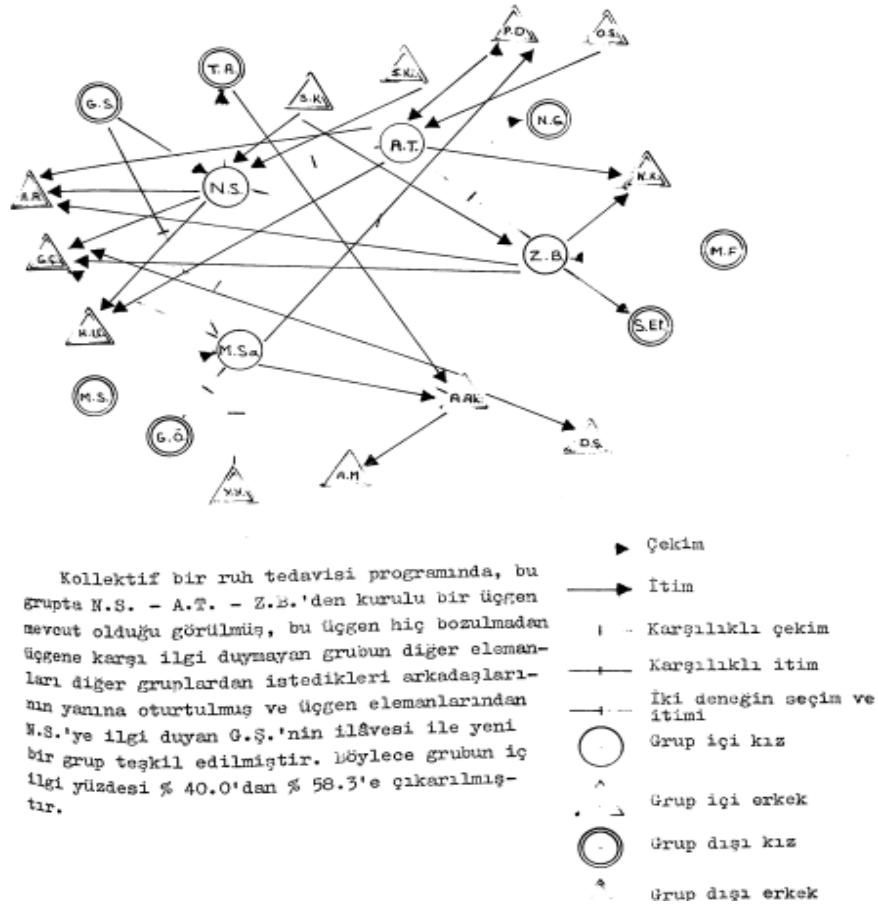
4.4. Mehmet Akif İlkokulu'nda Sosyometrik Araştırma (1969)

Bu çalışma Ali Nadir Sencer tarafından 1968-1969 öğretim yılında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmada okul içerisinde gerçekleşen etkileşimleri ortaya koyma adına bir sınıf içerisinde öğrencilerin rastgele gruplara ayrılarak aralarındaki ilişki ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Sencer, 5/E sınıfını 6'şar gruplara ayırarak sınıfta tek tek bireylerin bir diğer kişi hakkındaki görüşlerini, ittiklerini, çektiklerini, öğrenci olarak kendi yaratıcılıklarını ortaya koydukları yönlerini ortaya koyacak uygulamaları yaptırarak derinlemesine gözlemlerde bulunmuştur.

4.5. Şişli 19 Mayıs İlkokulu'nda Sosyometrik Bir Araştırma (1972)

Bu çalışma Emel Kürkçüoğlu tarafından 1971-1972 öğretim yılında mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada da diğer okul üzerine yapılan sosyometrik çalışmalar gibi grup üyeleri ve sosyometrik semboller belirlenerek beraber oturma ölçütleri, itim, çekim gerekçeleri, grupların tipik yapıları, test uygulamaları ile ortaya çıkarılarak gerekçeler dökümler halinde ortaya koyulmuştur. Örnek olarak; çalışmada sosyometrik sembolü NS olan Nur Selah adlı öğrenci 1.grup içerisinde kendi seçtikleri, ittikleri, onu seçenlerin açıklamaları, nedenleri döküm haline getirilmiştir. En son aşamada grup içerisinde her bireyin bu görüşleri tek tek alınarak ilişki ve etkileşim ağları sosiogram üzerinde gösterilmiştir.

1. Grubun Sosyogramı

Şekil 3: Okulun 5/A sınıfında gerçekleşen sosyometrik çalışmanın 1.grubunda yer alan sosyogram verileri (Kürkçoğlu, 1972).

Örnek sosyometrik çalışmalar üzerine genel bir değerlendirme bulunacak olursak bu çalışmaların uygulama alanlarının okul, iş yeri, fabrika gibi ortak zaman geçirilen mekânlar içerisinde yapılması dikkat çeker. Bu gibi alanlar, toplumun mikro ölçekte yansımaları sunan alanlardır. Böylelikle bu alanlarda gerçekleşen etkileşim ve iletişim sürecinde ortaya çıkan durumlar, olaylar toplumsal sorunları anlamaya yönelik olarak araştırmacılara derinlemesine gözlem yapabilmeye imkanı sunmaktadır.

Bu örnek çalışmalara baktığımız zaman Azot Sanayii T.A.Ş Kütahya Azot İşletmelerinde gerçekleşen çalışma ve Karabük Demir-Çelik İşletmeleri Kok Fabrikası İşletmelerinde yapılmış çalışmada işçilerin genel problemleri, kendi aralarında çalışma saatleri içerisinde gerçekleştirmiş oldukları iletişim dili ve buna uygun eylemler sürecinde ortaya çıkan ilişki sistemi ele alınmıştır. İlkokullarda yapılan sosyometrik çalışmalarda keza öğrencilerin bir diğeri üzerinden kendini tanımasına ve iletişim sistemlerinde nasıl bir anlayış geliştirdikleri derinlemesine bir şekilde sosyogramlar üzerinden aktarılmıştır.

5. Sonuç

Çalışmanın ele almaya çalıştığı genel tema, Türk sosyolojisinde Nurettin Şazi Kösemihal'in çalışmaları ve çabalarıyla yer edinmeye başlayan sosyometri yönteminin, ülkemizde uygulama alanının hangi alanlarda ve ne tür konular üzerinde uygulama alanı bulduğunu ortaya koymaktır. Yöntem olarak diğer araştırma yöntem ve tekniklerine göre geri planda kalan bilhassa sosyoloji özelinde bu yöntemle dayalı çalışmaların literatürdeki eksikliği dikkat çekmektedir. Bir sosyolog tarafından ülkemizde tanınmaya başlayan bu yöntemle dayalı, yöntemin ilk örnekleri sayılabilecek bu çalışmaların Kösemihal aracılığıyla ortaya koyulması bu yöntemin ülkemizde Kösemihal ile anılmasına neden olmuştur. Bu yüzden Türk sosyolojisinde sosyometri yönteminin yerini ve uygulama alanlarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada Kösemihal'e de sıklıkla atıfta bulunulmuştur.

Nurettin Şazi Kösemihal'in sosyometri yöntemini tanıtmaya adanmış akademik girişimlere baktığımızda yöntemi kürsüde sadece teorik bir ders olarak okutmuş olmakla kalmadığını bunun yanı sıra yöntemi somut hale getiren

çalışmaların yapılmasına da öncülük ettiğini görmekteyiz. Bunu da yapmış olduğu gazetelerde, dergilerde pek çok akademik mecrada yayınladığı makaleler ve bilimsel çalışmalar üzerinden görmekteyiz. Yöntemin öğrencilere aktarması, derste öğrettiği teorilerin sahada uygulanması noktasında ise o dönemin sosyoloji kürsüsü asistanları olan Oya (Sencer) Baydar ve Muzaffer Sencer isimleri de bu süreç içerisinde dikkat çeker. Sosyometri ile yapılan bitirme tezlerinde öğrencilerin yönetime uygun çalışmalar ortaya koymasında ve onlara yöntemi uygulama adına hazırladıkları taslaklarla yol gösteren bu iki isim, öğrencilerle iş birliği içinde olarak onlara bu yöntemin uygulamasına dair yol gösterdiklerini tezlerin teşekkür kısımlarında görmekteyiz.

Bu yöntem ağırlıklı olarak 1965 yılından itibaren yapılan tez çalışmalarında daha çok kullanılmıştır. Bunun sebeplerinin altında bu dönem içerisinde hız kazanmış olan fabrikaların artışı, kalkınma ile birlikte ülke içinde artan köyden kente doğru gelişen göç hareketi yatar. Bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan sosyal tabakalaşma, eğitim sorunu ve eğitimin yaygınlaştırılması ile toplumda meydana gelen küçük gruplar ve zümreler oluşmaktadır. Bu küçük gruplar ve zümreler arasındaki ilişkiler sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunlara yönelik olarak çözümlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu yöntemin dönemin koşulları içerisinde ortaya çıkan bu sorunlara yönelik ortaya koyduğu yaklaşımlar diğer yaklaşımlara göre daha görünür ve gerçekçi çözümler ortaya koymuştur.

Sosyometrinin böylelikle yöntem olarak bize ferdi durumlar üzerinden gelişen tutumlar üzerinden veri sağlama konusunda özel bir düşünce akımı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Çünkü bu yöntem insanı ölçmeye ve açıklamaya çalışırken olmuş olaylar ile değil, insan ilişkilerinin “o an” eylem halindeki durumu ile ilgilenir. Kösemihal’in sosyometri yöntemi ile ülkemizdeki toplumsal sorunların çözümünü gerçekleştirmek adına bu yöntemi tercih etme amacıyla sosyolojinin artık masa başında, olmuş olan olaylar üzerinden yapılan genellemeci yaklaşım ile bir yere varamayacağını ispatlama çabasıdır. Sosyometrinin doğrudan somut alana yönelik durum tespitini gerçekleştirme özelliğini Türk sosyoloji anlayışına kazandırma gayesinde olmuştur.

Sonuç olarak ülkemizde sosyometriye dayalı çalışmalar tam anlamıyla sosyoloji kürsüsünde yeterli karşılığı bulamamıştır. Yöntem ülkemize bir sosyolog tarafından kazandırılmış olsa da uygulama alanı diğer sosyal bilimlerde bilhassa psikoloji ve sosyal psikoloji alanında yerini bulmuştur. Sosyoloji özelinde baktığımızda da Kösemihal aracılığıyla “tecrübi sosyoloji” dersi içerisinde mikro sosyolojik çalışmalarda kullanılan yöntem olarak tanınarak teorik bir boyutta ilerleme göstermiştir.

Kaynaklar

- Ceylan, A. (1967), “Karabük Demir-Çelik İşletmeleri Kok Fabrikası İşletmelerinde Sosyometrik Araştırma” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Mezuniyet Tezi, Tez No: 5169, Sosyoloji Semineri Kitaplığı, Kayıt No: 7123, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Arşivi.
- Çolak, Z. (1969), “Taşıtlarla Gümüşsuyu İlkokulda Sosyometrik Çalışma” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Mezuniyet Tezi, Tez No: 6204, Sosyoloji Semineri Kitaplığı, Kayıt No: 342, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Arşivi.
- Erdoğan, A. (2013), “Sosyometri’nin Doğuşu ve Gelişimi”, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt 3. Sayı, 27, s. 387-414.
- Kösemihal, N. Ş. (1961a). “Sanat ve Fikir İşçileri”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 16, s.1-16.
- Kürkçüoğlu, E. (1972), “Şişli 19 Mayıs İlkokulu’nda Sosyometrik Bir Araştırma” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Mezuniyet Tezi, Tez No: 7402, Sosyoloji Semineri Kitaplığı, Kayıt No: T.149, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Arşivi.
- Moreno, J. L. (1963), *Sosyometrinin Temelleri*, Çeviren: Nurettin Şazi Kösemihal, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Örnek, C. (2015), *Türkiye’nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, 1. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.
- Özkan, A. (2008), “Sosyometrinin Türkiye’deki Tarihi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, s. 251-268.
- Sencer, Ali Nadir (1969), “Mehmet Akif İlkokulu’nda Sosyolojik Araştırma”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Mezuniyet Tezi, Tez No: 4540, Sosyoloji Semineri Kitaplığı, Kayıt No: T.105, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Arşivi.
- Sümer, Özden, (1965), “Azot Sanayi T.A.Ş. Kütahya Azot İşletmelerinde Bir Sosyometrik İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Mezuniyet Tezi, Tez No: 7876, Sosyoloji Semineri Kitaplığı, Kayıt No: 3660, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi Arşivi.
- Ünal, A.Z. (2008), “Türk Sosyoloji Tarihinde Metodolojik Yaklaşımlar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, ss.123-172.

Yazar Bilgileri
Author(s)

Şenay Geldi
Muş Alparslan Üniversitesi
Kadın ve aile Araştırmaları
Tezsiz Yüksek Lisans
s.geldi@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6572-9597

Öz

Çalışma hayatına Sanayi Devrimiyle birlikte başlayan kadının kentleşmenin sonucu olarak toplumdaki rolleri değişmiş ve eğitimle birlikte çalışma hayatında daha üst düzey mesleklerde aktif rol almaya başlamıştır. Kadının eğitim isteği her geçen gün artmış, bununla birlikte yükseköğrenime girip, akademide ilerlemiştir. Ancak akademide yer alan, bilimle uğraşan, kadınlar olsalar da toplumsal cinsiyet ekseninde iş, aile ve kariyer hayatlarının şekillendiğini söylenebilir. Toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadınların akademik kariyer yapma ile ev ve sosyal hayatları arasındaki denge ve bunların birbirlerine etkisini araştırmak bu çalışmanın asıl amacıdır. Böylece çalışmamızda akademisyen kadınların kariyer sürecinde yaşadıkları sorunlar ve özellikle erkek akademisyenler ile aralarındaki fırsat eşitliği gibi hususlar analiz edilecektir. Bu bağlamda demografik özellikleriyle, iş ve aile alanlarıyla birlikte evli /bekar kadın akademisyenlerin kariyer talepleri ve bu taleplerinin özel hayata yönelik etkileri üzerinde durulduğu bu çalışmada; Muş Alparslan Üniversitesi özelinde 10 evli/bekar akademisyen kadınla görüşülerek derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakat şeklinde sorulan soruların ardından elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Abstract

Women, who started their working life with the industrial revolution, have changed their roles in society as a result of urbanization and have started to take an active role in higher-level professions in working life with education. Women's desire for education has increased day by day, however, they entered higher education and advanced in the academy. However, we can say that even if they are women in academia, dealing with science, their work, family and career lives are shaped on the axis of gender. The main purpose of this study is to investigate the balance between women's academic careers and their home and social lives within the framework of gender and their effects on each other. Thus, in our study, issues such as the problems experienced by academic women in their career advancement and especially the equality of opportunity between them and male academicians will be analyzed. In this context, this study focuses on the career demands of married/single female academicians with their demographic characteristics, work and family fields, and the effects of these demands on private life; In-depth interviews were conducted with 10 married/single academic women at Muş Alparslan University. The data obtained after the questions asked in the form of an interview will be analyzed with the content analysis method.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
16.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted
01.12.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Kadın / Women
Kadın Akademisyenler / Women Academics
Akademik Kariyer / Academic Career
Özel Hayat / Private Life

Makale Beyanı

Bu çalışma Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Kadın ve Aile Araştırmaları Tezsiz Yüksek Lisans Programı çerçevesinde hazırlanmış projenin özetidir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Geldi, Ş. (2022). Akademi ve Özel Hayat Arasında Kadının Yeri. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), ss. 60-67.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

1. Giriş: Tarihsel Süreçte Kadın

İlkel toplumlarda yaşamlarını avcılık ve toplayıcılık ile sağlayan insanlar arasında iş bölümü oluşmuştur. Kadın çocuğun bakımı ve toplayıcılıkla uğraşırken erkek avcılık yapmıştır. Göçebe yaşam sürdüren anaerikil aile yapısının olduğu bu toplumlarda kadın oldukça saygın görülen bir varlıktır. Ancak zamanla göçebe yaşam tarzı terk edilerek yerleşik yaşam tarzına geçilmiştir. Toplumun değişen bu yapısı ile kadın pasif konuma düşmüştür. Anaerikil toplum yapısında üretici konumunda olan kadın yeni düzenle birlikte ev işlerine mahkûm edilirken erkek, fiziksel güç gerektiren işlerde yer almış ve böylece anaerikil aile yapısından ataerikil aile yapısına geçilmiştir (İpek, 2021: 10). Sanayi Devrimi sonrası makinelerin insan hayatına girmesiyle insan hayatında hem sosyal yaşamda hem de üretim ilişkilerinde çeşitli değişiklikler yaşanmıştır. Endüstrileşme iş ve ev alanlarına belirgin bir sınır koyup bunları ayırarak, işin üretim etkinliği sayılması için para karşılığında yapılması gerektiği anlayışını getirmiştir. Böylece kadının aile içerisindeki emeği üretim niteliğinde olma özelliğini kaybetmiştir. Ortaya çıkan bu kapitalist üretim ile kadın çalışma hayatına atılmaya çekilirken öte taraftan erkek ve kadının yapacağı işleri ayırarak vasıfsız işleri kadına vererek erkeklerin daha donanımlı mesleklerde yer almasına zemin hazırlamıştır. Bu durum erkekler ve kadınlar arasındaki ayrımı daha da derinleştirip kadının ev içine itilmesine, aile düzeni örüntüleri içinde yer alması sonucunu doğurmuştur (Fırattekin, 2021).

Geleneksel toplum kurallarına göre kadının varlığı ev içindeki anne ve eş olma rolünden ibarettir. Böylece görevin yüklediği sorumluluk neticesinde kadının olması gereken yeri evidir. Evdeki liderlik ve işyerindeki idarecilik tamamen erkeklere aittir. Bu bağlamda kadınlar iş hayatlarında rekabet içinde oldukları erkeklerden performans olarak daha iyi olsalar da evlilik, çocuk durumlarından dolayı iş yerinde performans düşüklüğü yaşayacakları görünüşünden ötürü kadınların idarecilik konumuna gelmeleri istenmemektedir (Güldal, 2006: 53-54). 21. yüzyılda kadınların çalışma hayatında yer etmelerinin geçmiş dönemlerle kıyaslandığında daha kolay olduğu görülmektedir. Geçmişe bakıldığında kadının çalışmasını etkileyen aile içindeki ve aile dışındaki olumsuz etmenlerin tam olarak ortadan kalkması dahi zamanla değişime uğradığı söylenmektedir.

1970'lerden sonra iş gücü piyasasının gelişmesi, hızla artan teknolojik gelişmeler erkekler kadar kadınların da iş piyasasında yerini almasını sağlamıştır. Çalışma hayatında erkeğin fiziksel gücüne dayanan avantajı bu yüzyılda ortadan kalkmıştır (Yorgun, 2010: 185-186). Bu olumlu gelişmelerin aksine 21. yüzyılda uygulanan devlet politikaları nedeniyle kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve bu özelleştirilen yerlerde çalışan kadın işçilerin haklarının korunmaması, erkek-kadın arasındaki ücret eşitsizliği gibi problemlerin yaşandığı görülmektedir. Avrupa'nın birçok ülkesinde kadın ve erkeklerin çalışma hayatındaki ücret eşitsizliğinin önüne geçmek için eşit ücret yasaları vardır. Ancak bu yasaların varlığına rağmen bu problem halen aşılamamış olup kadınlarla erkekler arasındaki ücret eşitsizliği büyük bir sorun olarak yer bulmaktadır. Kadınlar sömürü organlarına rağmen yüzyıllar boyunca hak ettikleri konuma gelmek için önemli mücadeleler vermiştir ve halen de bu mücadeleleri sürdürmektedirler. (Peker ve Kubar, 2012: 174-175).

2. Akademisyenlik Kavramı ve Önemi

Akademisyenlik, tanımı gereği bir üniversitede ders ve akademik yayın yapma sorumluluklarını yetiren getiren araştırmacılar için kullanılmaktadır. Nurdan Aktaş bu kavramı şu şekilde aktarmaktadır: "Akademisyen, yüksek öğrenim kurumlarında öğrencilere ders veren ve araştırma yapan, diğer yandan dünyadaki bilimsel araştırmaları takip ederek katkıda bulunan kişilere verilen addır. Akademisyen sadece geleceğin meslek sahiplerini yetiştiren değil, aynı zamanda alanındaki tüm gelişmeleri takip ederek akademik çalışmalarına devam eden kişidir" (Aktaş, 2019: 55).

Akademisyen varlığıyla hayat bulan üniversiteler birtakım değerlerle varlığını sürdürmektedir. Üniversitelerin, değerlerin anlam bulması ve varlıklarının sürekliliği için bilgiyi ve teknolojiyi kullanarak kendilerini geliştirmeleri gerekir. Akademisyenlerin bilimsel çalışmalar ve akademik faaliyetler ile kişisel tercih ve yaşam tarzıyla kurum kültürünü benimsemeleri gerekmektedir. Önceki dönemlerde çoğu haktan mahrum bırakılan ancak devletin modernleşme adına uyguladığı politikalar sayesinde kadının konumu önemli şekilde değişmiştir. Modernleşme sürecinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan politikalarla kadınların eğitim almaları ve çalışma hayatına katılmaları sağlanmak istenmiştir. Uygulanan devlet politikalarıyla kamusal ve toplumsal hayatta kadının varlığı artmış, kadına "eğitilmiş aydın kadın" misyonu yüklenmiştir.

Modernleşme süreciyle birlikte Cumhuriyet döneminde çıkartılan eğitim- öğretim kanunu yani Tevhidi Tedrisat Kanunu çerçevesinde kız ve erkek öğrencilerin eşit şartlarda aynı eğitim sisteminden yararlanmaları sağlanmıştır. Bu sayede yükseköğretimde eğitim hakkı elde eden kadının yükseköğretimdeki istihdamı ve akademideki yükselişi gittikçe artmıştır. Bu durum akademik kadınların, idari kadroların yöneticilik pozisyonlarında kendilerini göstermelerini sağlamıştır. (Aktaş, 2019: 64-67).

Türkiye'deki üniversitelerde, akademisyen sayısı 2003'te 74 bin 134 iken bu sayı, 2021'de 183 bin 601'e ulaştı. Bu akademisyenlerin 99 bin 741'i erkek, 83 bin 860'ı kadınlardan oluşmaktadır. Kadın akademisyenlerin, 2020'de 81 bin 661 olan sayısı, 2021'de 2 bin 199 kişi arttı. Böylece, toplam akademisyenler içinde kadın akademisyenlerin oranı yüzde 45'in üzerine çıktı. Akademide kadın araştırma görevlileri ile kadın öğretim görevlisi sayısı da erkek akademisyen sayısını geride bıraktı. Türkiye'de 27 bin 160'ı kadın, 25 bin 223'ü erkek olmak üzere 52 bin 383 araştırma görevlisi, 19 bin 330 kadın, 18 bin 762 erkek öğretim görevlisi bulunuyor (<https://www.aa.com.tr/>). Bu bilgiler kapsamında kadın akademisyen sayısının Türkiye'de sürekli arttığı görülmektedir. Bu artışa paralel olarak akademik yaşamda var olan kadın akademisyenlerin yaşadıkları sorunlara dair yapılan çalışmalar da artmıştır (Arslan, 2014: 39).

3. Türkiye’de Kadın Akademisyenlerin Mesleki Gelişimi

Toplum içinde kadınların birden fazla rolü mevcuttur. Bu roller içerisinde akademik faaliyetler yürüten kadınların geleneksel toplum içinde sorumlulukları da artmaktadır. Bunu önlemek için akademisyenler ya evlenmemekte ya da bu işler için olağanüstü çaba harcamaktadır. Erkek akademisyenler ise tüm zamanlarını akademik çalışmaya, yönetime ve bilimsel üretime ayırabilirken, kadınlar akademik çalışmalarını ev işleriyle birlikte yürütmek zorunda kalmaktadır (İrey, 2011: 49). Kadınların eğitimi, kadınlara sadece kamusal alanı açmamıştır; aynı zamanda kadınların okuma alanına giren yayınların gelişimine de sebep olmuştur (Er, 2011: 31). Kabakçı, mesleki gelişimi, yükseköğretim kurumlarının öğretim ve araştırma alanındaki gelişimlerini gerçekleştirmek ve buna bağlı olarak yükseköğretim kurumlarının temel işlevleri arasında yer alan öğretimle araştırma yaparak sunulan hizmetlerin niteliğinin artırılması olarak tanımlamıştır (Kabakçı, 2006: 5). Mesleki gelişim; kişisel gelişim, öğretimsel gelişim, alansal gelişim, kurumsal gelişim olarak dört ayrı alanda geliştirilebilir. Bu dört temel gelişim alanları, aynı zamanda akademisyenlerin mesleki gelişimin kapsamını da oluşturduğu için birbirinden ayrılmayan aksine birbirlerini tamamlayan bir yapıdır (Kürüm, 2007: 22).

4. Akademisyen Kadınlar İçin Kariyer Kavramı

Çalışma yaşamında sıklıkla kullanılan kariyer kavramı genellikle meslekte ilerleyip daha yüksek bir sosyal statüye ulaşmak olarak tanımlanır. Literatürde 1900’lü yıllar temel alınmasına rağmen örgütler tarafından 1970’lerden itibaren etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle günümüzde değişen işgücü yapısı ile iş görenlerin örgütlerden beklentilerini karşılamak için maddi ödüller yeterliliğini kaybetmiş, onların kendilerini geliştirerek hayattan ve işlerinden tatmin olmalarını sağlayacak yeni araçların kullanılması zorunluluk haline gelmiştir.

Kariyer, bireylerin hayatları boyunca elde ettiği sıralı pozisyonların kişisel algılamasıdır (Albayrak, 2007). Geleneksel Kariyer Kuramı ile özellikle Holland’ın Kariyer Tipoloji Kuramı ve Parsons’ın Özellik-Faktör Kuramı bilinen en iyi örnek kuramlardır. Bununla beraber Schein’in Kariyer Çapaları Kuramı da sayılabilir. Fakat bu kuramlar özellikle erkek çalışanların kariyerlerini açıklarken kadın çalışanların kariyerine ilişkin bir şey söylemeyen kuramlar olarak da eleştirilmiştir (Akdoğanlı, 2019: 8). Bu çerçevede kuramlar özellikle kadınları görmezden gelen bir kuramsal çerçevede kadınların iş ve ev yaşamlarını açıklama konusunda yetersiz kalmışlardır.

Zamanla kadınların iş yaşamında daha belirgin bir konuma gelip üretimde ve gelişimde özne olmaları, söz konusu kuramların mahiyetinde de değişikliklere yol açmıştır. Bu çerçevede özellikle kariyer gelişimlerin önünde bir bariyer gibi engel oluşturan durumları anlatan bariyer kuramlarını zikretmemiz gerekir. Bunlar arasında Akdoğanlı’nın aktardığı üzere 1976 yılının başında tartışılmaya başlanan kuramları saymak mümkündür. Çünkü bu kuramlar içinde kadınlara engel teşkil eden on bariyeri ele alan kuramlardır. Bu bağlamda bu bariyer kuramlarına göre erkeklere nazaran kadın çalışanlar daha farklı bariyerlerle karşı karşıya kalıp erkeklerden daha farklı engellerle baş etmek zorunda kalırlar. Özellikle başarı korkusu, cinsiyetten kaynaklanan fırsat eşitsizlikleri ile ev-iş hayatı arasındaki çevresel engeller, bu kuramın ele aldığı hususlardır (Akdoğanlı, 2019: 8). Mesleki hayatlarında zorluklarla karşılaşan kadınların kariyer basamaklarındaki bariyerleri anlamaya çalışan kuramların yanı sıra insanların sosyal beceri ve motivasyon kaynaklarından beslenerek kariyer elde etmelerini değerlendiren Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramına da değinmek gerekmektedir:

“Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramı, kadınlar tarafından algılanan bariyerlerin, onları geniş bir yelpazedeki kariyer seçeneklerini araştırmaktan nasıl alıkoyabileceğini açıklamada yararlı bir çerçeve sunmaktadır. Söz konusu kuram, bariyerlerin doğrudan hedef belirleme ve kariyerle ilgili seçimleri veya eylemleri etkileyebileceğini ve ilgi ile hedef belirleme veya hedef belirleme ve seçim eylemleri arasındaki bağlantıya aracılık edebileceğini önermektedir” (Akdoğanlı, 2019: 11).

Görüldüğü üzere bu alanda üretilen kuramlara bakıldığında kadınlar, iş yaşamlarında çeşitli toplumsal bariyerlerle karşılaşmış bazen bunları aşmanın yollarını bulmuşken bazen de bu bariyerler kadınların mesleki hayatlarını olumsuz etkileyebilmiştir. Bu çerçeve kadınların iş yaşamı içindeki yerlerini ve bu süreçte karşılaştıkları süreçleri daha iyi tahlil edebilmemiz için söz konusu kuramlar bize imkânlar sunmaktadır.

5. Akademisyen Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri

Kadın akademisyenlerin çalışma yaşamlarında karşılaştıkları birçok boyut söz konusudur. Bunlar aile boyutu ve toplumsal boyut olarak sıralanabilir. Aile boyutu; toplumsal cinsiyet rollerinin yüklemiş olduğu sorumlulukla kadın, bir yandan kariyer yolunda ilerlemeye çalışırken, öte taraftan da ev kadını, iyi bir hayat arkadaşı ve mükemmel bir anne olarak başarılı ve mutlu olma arzusunda. Anne olan akademisyen kadın bir yandan çocuklarının iyi bir eğitim almasını ve yaşam standartlarını yükseltme ve onlara daha rahat bir hayat sunma gayesiyle uğraşırken diğer bir yandan kariyerlerinde ilerleme çabasına girmektedirler. Yaşamlarında çoklu görev rolleri üstlenen kadın akademisyenlerin özel hayatlarına daha fazla odaklanınca kariyerlerinde ilerleme süreci sekteye uğramaktadır. Toplumsal boyut; kadın akademisyenin bilimsel çalışmaları hem topluma hem bireye katkı sağlamaktadır. Yani sadece kadının kariyeri kendi için değil, toplum için de çok önemlidir.

6. Kadın Çalışanlar Açısından İş-Yaşam Dengesi Kavramı

İş ve özel yaşam içerisinde bireylerin bir denge sağlama önemli bir husustur. Bu durum iş yaşam dengesini bireysel ve toplumsal düzeyde olumsuz sonuçlara sürüklemektedir. Bu bağlamda iş-yaşam dengesi bireysel olduğu kadar sosyal endüstri bakımından da önem arz etmekte olup bu durumu Deniz Kağnıcıoğlu şöyle açıklamaktadır:

“İş ve özel yaşama dair yeterli zamanın ve desteğin bulunmaması, günümüz toplumlarında çalışan bireylerin gündeminde olan en önemli konulardan biridir. İş ve yaşam arasında dengeyi sağlayamayan, verimsiz çalışan, stresli ve sık devamsızlık yapan bireylerin varlığı, iş-yaşam dengesi konusunun örgütler ve işverenler açısından da en önemli sorunlardan biri haline gelmesine neden olmaktadır”. (Kağnıcıoğlu, 2013).

Yine aynı şekilde çalışanın iş ve yaşam dengesi konusunda Kapız'ın şu tespitleri oldukça dikkat çekicidir:

“Çalışanın iş-yaşam alanlarının dengede olması demek her iki alandaki rollerine eşit zaman ve ilgi ayırması ve eşit taahhütlerde bulunmasını ifade etmektedir. Bu denge pozitif ya da negatif olabilmektedir. Pozitif denge, yüksek seviyede eşit ilgi, alaka ve zamanı ifade ederken; negatif denge de düşük seviyede eşit ilgi, alaka ve zamanı belirtmektedir. [B]aşka bir ifadeyle, iş ve yaşam dengesi bireye göre farklılık gösterebilmekte ve herhangi bir birey için geçerli olan denge başka bir birey için dengesizlik olarak algılanabilmektedir. Aile hayatına daha fazla önem veren bir birey için iş hayatından gelen yoğun talepler bireyin iş-yaşam denge algısına ters düşerek rol gerginliği yaşamasına sebep olurken; iş hayatına daha fazla önem veren birey içinse aileye daha az zaman ayırıyor olması bu bireyin dengeden uzaklaştığı anlamına gelmemektedir” (Kapız, 2002: 142).

7. Kadın Çalışanlar İçin İş-Yaşam Dengesinin Önemi

Kadın çalışanların toplumsal roller bakımından erkek rolleriyle ayrıştığı durumlar söz konusudur. Bu çerçevede bu tespitler bu çalışmamız kapsamı açısından da dikkat çekicidir:

“Kadının gelir elde etmesiyle geleneksel aile düzeninin kadın erkek rollerini keskin bir şekilde sınırlayışı yerini paylaşmaya dayalı cinsiyet rolleri anlayışına bırakmıştır. Fakat ev sorumluluklarının paylaşımındaki değişme, para kazanma rolünün paylaşımında görülen değişimin oldukça gerisinde kalmaktadır. Bu durumun nedeni ev ile ilgili sorumluluklarda kadınlık ve erkekliliğin algılanışına ilişkin geleneksel cinsiyet yargılarının çok daha güçlü ve yıkılması zor olmasıdır” (Günay ve Bener, 2011: 160).

Aynı şekilde bu durumu Serap Özen Kapız şu şekilde açıklamaktadır: “İş-yaşam dengesinin önemi özellikle kadınların işgücüne katılımlarındaki artışla birlikte gündeme gelmiş, son yıllarda çift kariyerli eşlerin artışı konuya olan ilgiyi daha da arttırmıştır (Kapız, 2002: 141; aktaran: Polat 2019 :10).” Bu bağlamda İlknur Kuru'nun tespitleri oldukça dikkat çekicidir:

“Kadınların çalışma hayatındaki varlığının artmasına ilave olarak yarı zamanlı işlerden tam zamanlı işlere geçiş yapmaları, erkek çalışanlar kadar iş hayatında aktif rol almaları, tek ebeveynli ailelerin sayısında artışa neden olan yüksek boşanma oranları, işgücü piyasasında küçük çocuklu kadın çalışanların sayısındaki artış, aile desteğini azaltan işgücü mobilitesindeki artış gibi demografik değişimlerin etkisi de iş-yaşam dengesinin önemi üzerinde etkili olmaktadır” (Kuru, 2014: 11; aktaran: Polat 2019).

Akademik hayat, cinsiyet özelinde değerlendirildiğinde özellikle kadın akademisyenlerin, toplumsal cinsiyet rollerinin getirmiş olduğu sorunların akademik hayatta doğrudan kadın akademisyen üzerinde etkileri olduğu görülmüştür. Bekar ise evlilik yaşını, özel hayat ilişkilerini, evliyse aile hayatını çocuk isteme durumunu etkilemekte, diğer taraftan ise bilimsel çalışmalarını, idari görevlerde daha yetkin akademisyen olmalarını ve kariyerlerinde yükselmelerini etkileyebilmektedir.

8. Araştırmanın Metodolojisi

Yapılan saha araştırması nitel araştırma yöntemlerinden olan derinlemesine görüşme modeli kullanılarak sağlanmıştır. Bu çalışmanın amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve veri toplama aracı olarak katılımcılarla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın giriş kısmında da açıklandığı gibi kadın akademisyenlerin kariyerleri ve aile yaşantıları ile ilgili birçok nicel saha çalışması bulunmakta ancak nitel çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Bu durumda kadın akademisyenlerin kariyer alanları ile özel hayat alanları arasındaki deneyimlerinin yeteri ölçüde ele alınmadığı görülmüştür. Bu amaçla söz konusu çalışma kadın akademisyenin özellikle iş yaşamının, özel hayata etkisinin ortaya çıkarılması amacıyla gütmüştür. Çalışmada planlanan maksimum örneklem çeşitliliği göz önüne alınarak kadın akademisyenler seçilmiştir. Muş Alparslan Üniversitesinin çalışan kadın akademisyenlerden toplam 10 katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır.

9. Sahaya İlişkin Bilgiler

Katılımcılardan bekar olan kadın akademisyenlerin çoğunun aile yapısının çekirdek aile olduğu görülmekte olup bu kadınlar ataerkil aile düzeni şeklinde varlık sürdürdüklerinden bahsetmişlerdir. Evli olanlar ise aile yapılarının çekirdek aile modeli olmakla beraber daha “demokratik- huzurlu” ve “otorite kavramının söz konusu olmadığı” bir aile ortamında yaşadıklarını vurgulamışlardır. Katılımcılardan evlenmiş olup boşanan kadınların çocuk sahibi olmadıkları görülmektedir. Böylece katılımcılardan sadece 5'nin anne olduğu tespit edilmiştir. Bekar kadın akademisyenlerinse tamamının ailelerinden uzak tek başına yaşadıkları görülmüştür. Çalışmamız çerçevesinde kendileriyle mülakat yöntemiyle görüşme yaptığımız kadın akademisyenlere, ev içinde eşleriyle veya diğer aile bireyleri ile yaşanan sorunların çözümüne yönelik sorular yönelttik. Bu çerçevede katılım sağlayan akademisyenler çoğunlukla sorunlara doğru bir iletişim yoluyla çözüm bulma çabası sergilediklerini ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin ekseriyetine bakıldığında, genellikle aile içi sorunların aile içinde diyalog yolu ile her bir ailede farklı zaman dilimleri içinde çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Buradan hareketle de katılımcıların genellikle sorunların çözümüne katkı sundukları, sorunları derinleştirme yoluna gitmedikleri anlaşılmaktadır.

Kadın akademisyenlere yönelttiğimiz aile içi mutluluk ve huzurun hangi etmenlere bağlı olduğuna ilişkin soruya yönelik farklı perspektiflerden yanıtlar aldık. Bu çerçevede kadın akademisyenlerin ifadelerinden elde edilen verilere göre, ev

içi huzur ve mutluluğun bağlı olduğu faktörlerde karşılıklı diyalog ve hoşgörüle beraber eşlerin birbirlerinin farklılıklarına saygı temelli bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Aynı şekilde çocuklu aile olmanın yani evde bir çocuğun varlığının da aile içi mutluluğa katkı sağladığı görülmektedir. Bu çerçevedeki cevaplar içinde ekonomik durumun da aile mutluluğunun temelinde önemli bir yer tuttuğu ifade edilmiş olup aynı zamanda aile içindeki huzursuzluğun da yine ekonomik sebeplerle ilişkisi saptanmıştır. Bu bağlamda aile içindeki her bir bireyin ekonomik yeterliğe sahip bağımsız bireyler olarak kendi kişisel yaşamlarını aile dışında da inşa etmelerinin ailevi mutluluğa/mutsuzluğa etki ettiği gözlemlenmiştir.

Kendileriyle derinlemesine görüşülen kadın akademisyenlerden aile içindeki sorumluluklarını ve bu sosyal hayat içinde özellikle evlilikle beraber yürütülmeye çalışılan akademik işlerini değerlendirmelerini istedik. Bu çerçevede görüşme yaptığımız kadın akademisyenler, öncelikle kendilerini ve ailelerini tanıtırken özellikle ekonomi, huzur ve mutluluk olguları bağlamında akademik kariyerlerini evlilik ve sosyal hayatları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Kadın akademisyenlerle yapılan mülakatlar sonucunda görüşmecilerin aile içi huzur, mutluluk ve birlikteliği farklı faktörlere bağladıkları görülmektedir. Bu bağlamda özellikle evli akademisyen kadınların daha çok kolektif ve aileyi kapsayan cevaplar verdiklerini bunun yanı sıra bekar veya evliliğini sonlandırmış görüşmecilerinse daha çok bireysel faktörler çerçevesinde yanıtlar verdiklerini özellikle vurgulamamız gerekmektedir.

Kadın akademisyenlerin aile ilişkileri ile mesleki durumları yani kariyer planlamaları ve iş yaşamlarında ilerlemeleri çerçevesinde sorduğumuz sorulara verdikleri yanıtlarda evli kadınlarla bekar kadınların farklılaşan bakış açılarının varlığı gözlemlenmektedir. Şöyle ki evli ve özellikle çocuklu kadınların akademik hayatta kariyer yapma noktasında daha fazla zorlandıkları gözlemlenmiş; bunun yanı sıra eşlerinden destek gören ve bekar olarak yalnız yaşayanların daha fazla avantaj sağladığı da ifade edilmiştir. Bu bağlamda “bir anne olarak evden uzakta örneğin bir kütüphanede tez yazamama”dan muzdarip bir akademisyen olmakla beraber “eşinin akademik çalışmalarına destek olduğunu” ifade eden görüşmecinin eşinin kendisini daha çok anne/eş rolüyle görmek istediğini vurgulaması dikkat çekicidir. Evliliğin akademik kariyer konusunda destekleyici bir rolünün olduğunu ifade eden görüşmecilerin yanında bu iki sürecin birbirine olumsuz etki ettiğini, kariyer yapmanın kadınların özveriyle gerçekleştiğini ve kadınların özellikle ev ve akademik hayat arasında bölündüklerini düşünen kadın akademisyenlerin de olduğu görülmektedir.

Akademik çalışmaların evlilik hayatı ile nasıl yapılıyor olduğu ve bu ilişkinin sorgulandığı mülakatta kadın akademisyenlerin değerlendirmeleri ortak bir nitelik taşımaktadır. Evli ya da bekar, görüşme yaptığımız kadın akademisyenlerin genel itibarıyla kariyer yapma ve akademik işler yürütme konusunda ısrarlı oluşları ve var olan engelleri de aşma konusunda gayretli oldukları, yaptıkları işlerin yanı sıra söylemlerine de yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle bekar kadın akademisyenlerin bekarlığın ve yalnız yaşamının akademik faaliyetlerine olumlu bir etki yaptığı görüşü dikkate değerdir.

Çalışmamız çerçevesinde kendileriyle görüşülüp mülakat yapılan kadın akademisyenlere cinsiyete dayalı fırsat eşitliği bağlamında sorun yaşayıp yaşamadıklarını ve bunların akademik çalışmalara etkilerini sorduk. Bu kapsamda özellikle kadın akademisyenlerin erkek akademisyenlere göre mesleki ilerlemedeki durumlarını sorgulamayı amaçladık. Böylece kadın akademisyenlerin kendilerini ve çalışma koşullarını erkek meslektaşların koşullarıyla karşılaştırdıkları değerlendirmelerde erkeklere daha fazla ayrıcalık tanındığı düşüncesi hakimdir. Kendileriyle mülakat yaptığımız kadın akademisyenlerin toplumsal cinsiyet ve erkek-kadın arasındaki sosyal roller ve bunların akademik kariyerlerine etkisi konusunda oldukça duyarlı olduklarını gözlemlediğimizi vurgulamamız gerekmektedir. Bu bağlamda kadınların iş koşulları bakımından ve toplumsal cinsiyet gibi olgulardan kaynaklanan olumsuzluklardan ötürü erkeklere göre daha az fırsata sahip oldukları değerlendirilmiştir.

Araştırmamız kapsamında kendilerine soru yönelttiğimiz kadın akademisyenlerin akademide erkek ve kadınlar arasında bir fırsat eşitsizliğinin olup olmadığı, evliliklerde eşlerin akademisyen olup olmama durumunun sağlayabileceği avantajlar ve bu çerçevede her iki cinsin akademik kariyer planlamasında eşin mesleğinin bu planlamaya etkisini sorduk. Kadın akademisyenlerin söz konusu sorulara verdikleri cevaplar neticesinde eşlerin aynı alanda çalışan ya da akademisyen olup farklı birimlerde/disiplinlerde çalışan eşler arasında avantajlar gibi dezavantajların da olabileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede eşlerin birbirlerine katkıları daha çok bireysel teamüller, kişisel bakış açıları ve empati gibi durumlarla açıklanmıştır. Böylece eşlerin katkı ve destekleri kişiden kişiye değişiklik gösterse de erkeklerin bu evliliklerde, akademik anlamda, daha çok ilerledikleri değerlendirilmiştir. Kadınların özellikle ev işlerinde daha çok yoğun bir emek harcaması ve annelik rolü gibi etmenler bağlamında erkeklerin kadınlara göre daha fazla fırsat elde ettiği vurgulanmıştır. Bundan hareketle de akademi dünyasının daha çok erkek bilim insanı istihdam ediyor olmasından ötürü “eril” bir hiyerarşinin de hâkim olduğu ve bu itibarla kadınların kariyer basamaklarını daha yavaş çıktıkları dile getirilmiştir.

10. Sonuç

Kadının çalışma hayatındaki pozisyonunu toplumsal cinsiyet rolü kadar eğitim seviyesi de belirler. Toplumsal cinsiyet ekseninde, eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar, toplumun kadına uygun gördüğü ancak statüsü yüksek işleri yapma eğilimindedir. Bu nedenle kadınların mesleki tercihleri arasında yüksek statülü bir meslek olarak algılanan “akademisyenlik” önemli bir yer tutmaktadır. Yüksek statülü olsa da kadının akademide yer alması, onun toplumsal cinsiyetin rollerinden sıyrıldığı anlamına gelmez. Kadın, akademide de kadın, anne ve eştir. Bu nedenle her alanda toplumsal cinsiyet ayrımcılığından payını almaktadır. Bu bağlamda akademisyen kadınların da evliliklerinde diğer kesimdeki kadınlarla benzer sorunlar yaşamakta olduklarını ve hatta daha fazla zorluk çekmekte olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü onlarla evlenen erkekler, mesai kavramı olmayan, sürekli bilimsel araştırmalar yapmak zorunda

olan eşlerinin konumu ve eğitim düzeylerini bilmelerine rağmen toplumda genel kabul gören geleneksel roller çerçevesinde mükemmel ev hanımı ve anne olmaları gibi beklentiler içerisine girmektedir. Yani kadın çalışma hayatında ne kadar başarılı olursa olsun toplumda konumlandırıldığı noktanın dışına çıkamamıştır (Balci, 2012). Haliyle, erkeklerin akademik çalışmaları, bilimsel eserleri, kadın akademisyenlere nazaran daha fazladır.

Evliliklerinde iş-ev dengesini birlikte yürütmeye çalışan ve bunu yaparken kariyerinde yükselme arzusu olan evli akademisyen kadının varlığı, iki tür akademisyen kadın profili ortaya çıkarmıştır. İlki kariyerlerinde yükselmelerine engel olacağını düşündükleri evlilik, çocuk gibi ailevi sorumlulukları almayarak, erkek meslektaşlarından geride kalmamak için özel hayatlarından feragat edip iş yaşamlarını hayatlarının tek odağı haline getiren bekar kadın akademisyenler, öte yandan evlilik, çocuk gibi hayatın doğal akışı içerisinde yer alan bu süreçleri, iş yaşamıyla birlikte götürmeye çalışan akademisyen kadınlar (Morley, 2005). Akademik yaşantının da diğer birçok alan gibi cinsiyetlendirilmiş bir alan olduğu daha belirgin bir şekilde görülmüştür. Zamansal ve mekânsal rahatlığa sahip bir meslek olan akademisyenliğin, kadın akademisyenler üzerindeki özel hayat etkilerini incelerken yukarıda bahsedilen iki tür akademisyen kadının varlığı ortaya çıkmıştır. Bir taraftan akademik mesleğini sürdürmeye çalışan ve bunu yaparken kariyer yapmak isteyen, iş ve ev dengesini sağlamaya çalışan akademisyen kadın, diğer taraftan tamamen kariyer yapma arzusunda olup evlilik yaşını erteleyen akademisyen kadın. İşte bu çalışmanın sorunsalı da tam bu noktada başlamakta ve bu çalışmayı özgün kılmaktadır. Bu çalışmada iki tür akademisyen kadının özel hayat ve iş hayatındaki dinamikleri ele alınarak, özellikle bekâr akademisyen kadınların neden evliliği erteledikleri konusu, kadınların evlenme ve çocuk yapma gibi özel hayatlarının akademide ve kariyerlerinde ne derecede etkili olduğu olumlu-olumsuz yönleriyle belirlenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada Muş Alparslan Üniversitesi bünyesinde çalışan 10 kadın akademisyenin mesleki deneyimleri ve akademik kariyerleri ile evlilik yaşamlarını merkeze alarak yukarıda teorik çerçevesini çizdiğimiz sorunsallar çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Bu değerlendirme neticesinde bir akademisyen kadın olarak bekar kalmanın evli olmaktan daha rahat bir akademik kariyer sürecine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bununla beraber bu tespitler tamamen mülakat yöntemiyle görüştüğümüz kadın akademisyenlerin beyanları ile sınırlıdır. Bu itibarla çalışmamız bu alanda yapılmış daha önceki çalışmaları reddetmemekle beraber alandaki çalışmaları desteklemektedir. Nitekim bu çalışmamız küçük bir şehrin üniversite kadrosunda çalışan 10 kadın akademisyenin evlilik ve akademik yaşamları üzerinden genel bir perspektif çizme iddiasındadır. Çalışma bu nedenle, özgün bir görüşme tekniği ile kadın ve akademi kavramlarını çalışmanın sınırlı çerçevesi içerisinde yeniden okumaya açma imkânı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Akdoğanlı, Ç. (2019). *Algılanan Kariyer Bariyerleri: Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. SBE.
- Aktaş, N. (2019). *Akademisyen ve Siyaset: 1980 Sonrası Türkiye’de Milletvekili Olan Akademisyenlerin Siyaset ve Bilim İlişkilerine Bakışları Üzerine Bir Çalışma*. İstanbul. . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi. SBE.
- Albayrak, E. (2007). *Kariyer Yönetimi ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi. SBE
- Arslan, G. E. (2014). “Türkiye’de Kadın Çalışan Olmak ve Kadın Akademisyenler”. *Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği Bülteni*, 12(1), Mayıs.
- Er. D. (2011). “Fatma Aliye (Topuz) Hanım (1862-1936) Ve Kadının Toplumdaki Yeri Hakkındaki Fikirleri.” *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 380-395.
- Fırattekin. H. (2001). *Kadının Aile İçinde İktidar Araçlarını Kullanma Biçimleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. SBE.
- Güldal, D. (2006). *Kadın Yöneticileri Motive ve Demotive Eden Faktörlerin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. SBE.
- Günay, G. & Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(1), 157-171.
- İpek, B. (2021). *Yükseköğretimde Akademik Yılmazlık: Kadın Akademisyenler Üzerine Nitel Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, EBE.
- İrey, Ç. (2011). *Türkiye Üniversitelerinde Kadın Emek Gücü, Selçuk Üniversitesi Kadın Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.SBE
- Kabakçı, I. (2006). *Araştırma Görevlilerinin Mesleki Gelişime Yönelik Bakış Açıkları: Eğitim Fakülteleri Örneği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1674.
- Kağnıcıoğlu, D. (2013). “Refah Devleti Modellerine Göre Avrupa Birliği’nde İş-Yaşam Çatışması ve İş Yaşam Dengesi Politikaları.” *Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası*, Cilt: 27, Sayı: 1: 25.

- Kapız, S. Ö. (2002). "İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3): 139-153. [aktaran: Polat 2019].
- Köle, F. (2011). *Mersin Üniversitesi Kadın Akademisyenlerinin Örgütlerindeki Cinsiyet Kültürüne Yönelik Algılar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi. EBE
- Kuru, İ. (2014). *Y Kuşağı ve İş Yaşam Dengesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi. SBE.
- Kürüm, D. (2007). *Öğretim Üyesi Adayları İçin Öğretimsel Gelişim Programının Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi. EBE.
- Peker, E.; Kubar, Y. (2012). "Türkiye'de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış". *Afyon Kocatepe Üniversitesi. İİBF Dergisi*. Cilt: Xiv. Sayı: II: 173-188.
- Polat, K. (2019). *Türkiye'de İş-Yaşam Dengesi: Akademisyenler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. SBE.
- Yorgun, S. (2010). "Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı". *Sosyo Ekonomi*, 11 (11). s: 185-186.
- Yüksek Öğretim Kurumu, Öğretim Elemanı İstatistikleri Özet Öğretim Elemanı Sayıları <https://istatistik.yok.gov.tr> (Erişim Tarihi: 24.01.2021)

Ek-1: Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 12.05.2022-49395

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

Toplantı Tarihi: 11.05.2022	Toplantı Sayısı: 7	Karar Sayısı: 59
<p>Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu, Kurul Başkanı Prof. Dr. Ekrem ALMAZ başkanlığında toplanarak aşağıdaki kararları almıştır. 12.05.2022</p> <p>KARAR-59: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 10.05.2022 tarihli ve 49047 sayılı yazısı okundu ve ekleri incelendi.</p> <p>Yapılan incelemeler sonucunda; Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü danışmanlığı Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR tarafından yürütülen Sosyoloji Ana Bilim Dalı Kadın ve Aile Araştırmaları 2020219001 numaralı tezsiz yüksek lisans öğrencisi Şenay GELDİ'nin "Akademik Kariyer ve Özel Hayat İlişkileri: Akademide Özel Hayatın İmkani" konulu çalışması Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından uygun görülmüş olup, durumun Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne bildirilmesine,</p> <p>Oy birliği ile karar verildi.</p>		
BAŞKAN (e-imzalıdır) Prof. Dr. Ekrem ALMAZ Kurul Başkanı		
ÜYE (e-imzalıdır) Dr. Öğr. Üyesi Bolat GÜNDÜZ Başkan Yardımcısı	ÜYE (e-imzalıdır) Doç. Dr. Mehmet SALMAZZEM İslami İlimler Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Doç. Dr. Bünyamin SARIKAYA Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi
ÜYE (e-imzalıdır) Doç. Dr. Zekeriya ÇAM Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Doç. Dr. Fuat KORKMAZER SBF Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Dr. Öğr. Üyesi Necmettin ÇİFTÇİ Sağlık Hizmetleri MYO Öğr. Üyesi
ÜYE (e-imzalıdır) Dr. Öğr. Üyesi Demet DENİZ YILMAZ Eğitim Fakültesi Öğr. Üyesi	ÜYE (e-imzalıdır) Dr. Öğr. Üyesi Atike YILMAZ Spor Bilimleri Fakültesi Öğr. Üyesi	

1 / 1

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Evrak sorgulaması <https://ebys.alparslan.edu.tr/enVision/Dogrula/BS94LEZCS2> adresinden yapılabilir.

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

**Dr.
Adem Üstün Çatalbaş**
Muş Alparslan Üniversitesi
ustuncatalbas@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0870-0883

Abstract

Civil-military relations in both Argentina and Turkey have always been problematic. Both mili-taries wanted to keep their decisive role in the political arena throughout the 20th century. This tendency often resulted in brutal coup d’etats, and via direct military interventions, both armies kept their tutelary positions in politics. However, after 1983, the year both countries underwent the third wave of democratization, Argentina experienced rapid institutional changes in its mil-itary while the Turkish military kept its tutelary role in politics even if it had handed the power to the civilians. Until recently, the Turkish Armed Forces (TAF) was an important component of Turkish politics. This article traces the roots of both militaries and investigates the ideologi-cal and institutional transformations in their historical contexts. While doing so, it also reveals the political repercussions and changes in both countries. This study is based on a comparative historical sociological approach but it does not only compares two countries but also compares each country’s historical and contemporary military setups. The idea behind choosing Argenti-na and Turkey, two totally different contexts, is that there is a lack of interest in cross-regional comparative analysis in the civil-military relations literature.

Öz

Hem Arjantin hem de Türkiye’de asker sivil ilişkileri daima sorunlu olagelmıştır. Her iki ordu da yirminci yüzyıl boyunca siyasi alanda kendi belirleyici rollerini sürdürmek istiyorlardı. Bu tavır sıklıkla sert askeri darbelerle sonuçlanıyordu ve doğrudan askeri müdahalelerle her iki ordu da siyasetteki vesayetçi pozisyonlarını devam ettiriyorlardı. Ancak her iki ülkenin de üçüncü dalga demokratikleşmeyi tecrübe etmeye başladığı 1983 yılından itibaren, Türk ordusu, erki sivillere devretmesine rağmen, siyasetteki vesayetçi rolünü saklı tutarken, Arjantin ordusu hızlı bir kurumsal dönüşüme tabi oldu. Yakın zamanlara kadar Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Türk siyasetinin önemli bir parçasıydı. Bu makale her iki ordunun da tarihi köklerini takip et-mekte ve kendi tarihsel bağlamlarında ideolojik ve kurumsal dönüşümlerini incelemektedir. Bunu yaparken de her iki ülkedeki siyasi yansımaları ve değişimleri gözler önüne sermektedir. Bu çalışma karşılaştırmalı tarihsel sosyolojik yaklaşıma dayalıdır ancak sadece iki ülkeyi değil aynı zamanda her iki ülkenin tarihi ve çağdaş askeri anlayışlarını da karşılaştırmaktadır. Arjan-tin ve Türkiye gibi birbiriyle alakasız görünen iki ülkenin seçilmesinin arkasında yatan sebep, asker-sivil ilişkileri literatüründeki bölgeler-arası karşılaştırmalı analiz eksikliğidir.

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi /Received
26.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted
10.12.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Argentina / Sociology
Türkiye / Politics
Democracy / Demokrasi
Military Rule / Askeri Yönetim
Military intervention / Askeri Müdahale

Makale beyanı

Çalışma, özgün bir makaledir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Çatalbaş, A.Ü. (2022). From Prussian Model to Post-Modern Military: The Transformation of Military Institutions in Argentina and Turkey. *Olgu Journal of Sociology*, 1(2), pp. 68-77.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

1. Introduction

German military style was quite influential in both Argentina and Turkey. This influence is, to some degree, still valid in the Turkish case. Militarism was one of the major components of the formation of German unification and modern Germany. Otto von Bismarck, a German statesman, chancellor, and builder of modern Germany, achieved his goal of unification on the battlefield as well as in the political arena (Belge 2011; Elias 1996). The success of the German military on the battlefield promoted the prestige of the German-style (a.k.a. Prussian model) military across the globe.

German military style had, in the late 19th and early 20th centuries, several distinct features. First, it was based on the idea of the armed nation. Militarism in Germany was not an issue only in Nazi Germany (Third Reich) but also in the previous episode in German history. Norbert Elias observes that a kind of hierarchical structure within German society was encouraged by the governments even before Nazi rule in the late 19th and early 20th centuries (Elias, 1996). Second, discipline and masculinity were prevalent not only in the military but also in society. Once again, Elias stresses that in all strata of German society, military-like discipline was prevalent, even in factories (Elias, 1996:36). Third, to realize an armed nation (Belge, 2011:579), universal compulsory male conscription was strictly implemented in preparation for total wars. Universal male conscription not only promotes masculinity in society but also is a useful tool to indoctrinate the people. Fourth, the military and the state were above everything, thus if necessary democracy could be sacrificed (Belge, 2011:272). Democracy was introduced in Germany later than in many Western European countries, and it was forced to transform from an empire to a republic (Weimar Republic) after the First World War by the Central Powers. Of course, German society knew what democracy is, and there were many city councils and parliaments but democracy can be dispensable as the modern history of Germany shows us. And fifth, the military was heavily dependent on the army. In other words, the main body of the military was comprised of the army which was considered vital in the defense of the mainland. Moreover, the Chiefs of Staff were chosen predominantly, if not always, among the army generals, and all other branches were responsible to the Chief of Staff.¹ In the Prussian military hierarchy traditionally ground forces (army) have more privileges than other military branches (Çatalbaş, 2022:197). However, armies have more tendency to be part of coups than other branches because of the logistical capabilities² (Belkin and Schofer, 2005; Powell, 2012).

As Rebecca L. Schiff (1995; 2009:13) posits military style is an important indicator of a military's position in politics. According to Schiff military style reflects the importance of military symbols, rituals, and traditions (2009:14). Schiff and her concordance model merely focus on civil-military relations and project on the possibilities of future military interventions in civilian politics. The concordance theory, as Schiff clearly states, does not involve democratic development (Schiff, 2009:46). As this study will show in the following pages, civilian control over the military does not necessarily mean a democratic order. Here, this study will investigate the German military influence in both Argentina and Turkey first. Then, the examination will extend to the post-modern transformation of both militaries according to Charles Moskos' (2000) analytical framework. The fact that both Argentina and Turkey underwent re-democratization processes in the same year 1983 after military interventions in politics makes both cases even more comparable. However, in the contemporary democratic era of two countries have followed different paths in terms of updating their military institutions. As elaborated in the following sections, Moskos' conceptualization of the post-modern military will help us to understand the institutional changes in the armed forces of both Argentina and Turkey. This study also implies the citizenry's role in military establishment and transformation to some degree, and has some tentative debates on the democratization problem. Hence, the question; 'what were (and still are, if any) the hindrances of democracy in Argentina and Turkey?' still needs an answer.

This article examines the post-modern transformation of the Argentine and Turkish armed forces in the third wave of democratization. But before doing so, it investigates the influence of the Prussian military model in Argentina and Turkey and its possible outcomes in the prevalence of militarism and military interventions, and to some extent democratization efforts in both countries' history. Hence the primary question in the first part of the work is 'How has the German military style impacted the political sphere in Argentina and Turkey?' German military influence in both Argentinean and Turkish contexts is an important component of this study because 1) it makes Argentinean and Turkish cases comparable to each other, 2) taking Prussian (German) military style as an example, Argentina and Turkey help us to understand the civil-military relations and militarization of the political sphere in both countries, and 3) it is an important indicator to understand the transformation of the military establishment in the case countries of this study.

The nature of this study (comparative historical sociological analysis) intrinsically acknowledges that historical background matters in civil-military relations and democracy, as many scholars posit (Mainwaring and Perez-Linan, 2013; Smith, 2012; Tilly, 2007). The institutional formation of militaries is an indispensable part of this historical background. Thus, along with the main research question, several sub-questions such as 'What are the historical bases of German military influence in both countries?' and 'How have Argentina and Turkey transformed their militaries according to contemporary needs?' By doing so, this work employs the comparative historical sociological method. This method has a multi-layered role in this work. It allows the researcher to compare not only Argentina and Turkey but

¹ The job description of the chief of staff was similar in the early 20th century in almost all modern militaries due to the general war doctrine of the time. However, Germany's chain of command structure was stricter than other militaries. As I shall describe later, Turkey still uses the same structural formation in its military while many contemporary militaries underwent structural reformations, including Argentina. Turkey's insistence is noteworthy since it is a member of NATO.

² This does not mean that navies and other military branches have no political aspirations and/or do not participate in military interventions. In some cases, navy forces can be more useful, in coups, for geographical reasons and transport elements of the navy and air force make it more important than the army (Luttwak, 1979:65).

also both countries' past and present. Therefore, it begs the question: Are the historical similarities in terms of military-style between Argentina and Turkey still valid today? If not, what has changed?

2. German Influence in Turkish and Argentinean Militaries

2.1. Turkey

Turkish modernization started with its military during the late Ottoman era. And German military style had a significant influence over the modernization of the Turkish military; especially the army. In the hope of balancing French and British influence in the empire, the Ottomans approached Germany to modernize the Turkish military, and Germany started sending military officers to Turkey to train the future officers as well as the conscripts (Avcı, 2016; Ortaylı, 2001; Özgüldür, 1993). The very first employment of German military officers in the Ottoman army dates back to the reign of Sultan Mahmud II in 1835 but the initial German employment did not last in the imperial army, and its effect was limited. The main transformation and modernization of the Turkish military according to German standards started nearly half a century later in 1880 during the reign of Sultan Abdülhamid II. Thus, many German officers (becoming part of the Turkish military body appointed by the sultan as 'Pashas' – a title which was used for high-rank military officers at the time, an equivalent of general) started serving in military schools and actual field posts. Many German military officers not only trained the Turkish soldiers but also joined battles combating side by side with Turkish soldiers, especially during the First World War.³ Moreover, in order to improve the defensive abilities of the Ottoman Empire, Germany sent many engineers to build roads, railways, and factories, especially for the military. In this way, Germany played an important role in the modernization and industrialization of the Ottoman Empire. Turkish – German relations continued after the collapse of the Ottoman Empire and the foundation of the Turkish Republic. The German military style was still effective, and military relations and trade were still common between the two countries (Özcan, 2010).

The first German influence on the Turkish military started during the Tanzimat (Reorganization) period (Ortaylı, 2001). Two German military officials came to Istanbul to discuss and implement reforms in the Ottoman military at the invitation of the sultan in 1835 (Özgüldür, 1993:298). The results of the first attempts were modest but after severe defeats in the second half of the 19th century against internal and external threats, Sultan Abdülhamid II asked German King Wilhelm II to send a military envoy to Turkey, and a bilateral protocol was signed in 1880. Germany, as a neutral modern Western country, started transforming the Turkish military. The biggest German influence was on the Turkish army. Germany supplied massive amounts of ammunition and modern weapons, re-designed the military ranks and troops, introduced tactical and disciplinary formations, and many German generals served in the Turkish military as Pashas under the heel of the sultan (Avcı, 2016:204; Ortaylı, 2001). Although the Germans served diligently and passionately in the Turkish army, they could not stop the fall of the empire. Yet German influence in the Turkish military prevailed. They fought together in the First World War.

Germany's contribution to the Turkish military was not limited to training, engineering, and weaponry. Germans contributed to the military style and ideological indoctrination of the people and the military as well. The German nation became heavily militarized during and after the German unification. The desire of the country to join the colonialist competition with its long-term European rivals in every corner of the globe to exploit the sources to suppress the power hunger of the nation, and to propel the nation's industry was at its height. To fulfill this goal, the military was a useful tool, and soon after the unification, Germany started exporting its military to other nations to gain a foothold in foreign markets. Germany started modernizing the Ottoman military at the end of the 19th and in the early 20th centuries, gaining economic advantages in the vast Ottoman soil in return. Many military officers, including generals, started serving the Ottoman sultan. The Ottoman sultans were generous to the German military officers, and it was easy for those who served in the Ottoman army to climb the ranks easily in the German military too. Thus, many German military-men came to Turkey in the hope to make a good military career with outstanding financial benefits (Avcı, 2016; Belge, 2011).

Germany's influence continued after the reign of Abdülhamid II. German-Turkish relations were at their peak during the Union and Progress Party (UPP- İttihat ve Terakki Fırkası- İTF) rule after the 1908 coup d'état. Especially, Enver Pasha, the head of the military and War Minister, had close ties with the Germans. Germany supplied the Turkish military in Italo-Turkish War in Libya in 1911, the First Balkan War in 1912, and the Second Balkan War in 1913. They also send some military officers to train the Turkish soldiers, and even fight alongside with Turkish army. Finally, both countries formed an alliance during World War-I against the Allied Powers. The Ottomans sent some troops to Europe with the help of their German allies while many German officers led the Turkish army on several fronts. Liman von Sanders Pasha, for example, was the leading general in the Battles of Dardanelles (Gallipoli)⁴ (Özgüldür, 1993).

The inspirational relations between the two nations reversed after the war. Allied forces lost the war, and Germany signed the Treaty of Versailles but Turkey refused to acknowledge such a humiliating treaty (the Treaty of Sevres) and

³ In the First World War, Germany and Turkey were allies against Central Powers (France, Britain, and Russia). Hence, both sides sent soldiers with each other's help but some German generals were already a long time part of the Turkish military. On some fronts (such as Dardanelles) German generals led the Turkish army.

⁴ The founding father of the Turkish Republic, Mustafa Kemal (Atatürk) was a colonel under the command of Liman von Sanders during the Battles of Gallipoli, and he showed his commanding abilities with his outstanding maneuvers, agility, and improvisation on the battlefield. Mustafa Kemal became famous nationwide after this battle.

continued fighting for four more years.⁵ To everyone's surprise, the Turks succeeded, beating the Greek invasion forces backed by the European powers (mainly the British Empire), and forcing the exhausted and economically devastated Allied Powers to acknowledge the sovereignty of the Turkish Republic in 1923. Although military relations between Germany and Turkey were at their lowest level in decades, when the Nazi party ascended to power in Germany, Adolf Hitler invested a special interest in Turkey. According to Stefan Ihrig (2014), in the Nazi imagination, Turkey had a special place because Turkey challenged the invaders after the Great War while Germany deserted the Turks, and accepted the humiliating unconditional surrender. During the early years of the republic in Turkey, many German engineers and academics were already serving in Turkey to build infrastructure in the country. Additionally, after the Nazi ascension to power in Germany, diplomatic ties started growing up once again. Although, Turkey did not take a part in the Second World War, received military assistance from Germany before and during the war while the Turkish Republic was a major supplier of valuable raw materials to Germany. An interesting fact is that Turkish diplomats in Germany helped the Jewish community to escape Nazi brutality, and Turkey opened its gates to the oppressed people. Many scholars came to Turkey, a neutral country during the war, from Germany, and they contributed to the modernization of the country as well, though many of them stayed for a short period of time.

After the war, Turkey declared a democratic transformation, and started receiving Western help for economic, militaristic, and political development, including Marshall Aids from the US. Moreover, as part of the Truman Doctrine to stop Soviet expansion in Europe, Turkey was accepted into NATO. Even after being a member of NATO, the Turkish military underwent little change in organization and structure, if any. Turkish military in the post-war era continued based on compulsory male conscription with a strong secularist ideological and hierarchical formation. German military style continued to exist within the Turkish Armed Forces until recently with little adjustments.

2.2. Argentina

Like the Ottoman Empire, Argentina started modernizing its military with the help of Germany in the early 20th century (Potash, 1969:3). Ongoing territorial disputes with its neighboring states (especially with Brazil and Chile) caused starting of an arms race between these countries. When the Argentinean military and government felt that they fell behind their competing neighbors in the arms race, they started seeking foreign help, especially from Europe. The traditional allies of Argentina, Spain, and Italy were on a decline in their military power, thus they sought an alternative. Argentina approached Germany because of its growing reputation in terms of military discipline, productivity, and effectiveness. Germany was eager to expand its influence overseas and accepted to assist in reforming and restructuring the Argentinean military, especially the army. German influence in the Argentinean military lasted for decades, although there were several interruptions due to international pressures and World War I but some Germanophile military personnel (such as General Jose Uriburu) in the Argentinean military also played an important role in pursuing relations with Germany.

German military mission in Argentina started with opening the new *Escuela Superior de Guerra* (High School of War, or Argentine War College) in 1900, and writing the military service law in the next year which introduced general obligatory male conscription, an important element of Prussian (German) military system (Atkins and Thompson, 1972:259) but it was extended to accepting the Argentinean military cadets to German military schools, sending military training officers to Argentina. Moreover, Germany started equipping the Argentinean military with the most advanced weaponry at the time developed and produced in Germany until the First World War. Other military-related schools (such as Ballistic School/*Escuela de Tiro*) and institutions (such as Military Academy/*Colegio Militar*) in Argentina were opened, and German instructors were appointed. Germany also appointed a military attaché to Buenos Aires to improve the relations and observe the German investments in the country.

German influence on the Argentine military structure was extensive, and it was growing with each passing year in the early 20th century. However, the decisive defeat of Germany in WW-I halted the German military mission in Argentina for several years. In the mid-1920s, Argentina re-started receiving military aid from German officers by employing seasoned warriors in military institutions. However, this move caused diplomatic tensions, especially with France. The French government was never convinced that Germany was complying with the Treaty of Versailles after the war, and was heavily critical of the employment of former German officers in the Argentine military. In need of military modernization, Argentina assured the international community by declaring dual citizenship of German officers serving in the military. However, during the 1930s, and especially with Nazi ascension to the power in Germany, neither side of the relationship stop feeling obliged to ease international concerns. The military relations between the two nations increased ceaselessly until the Second World War.

Nazi war machine in Europe was prolific in inventing and producing weaponry during the war. There was a huge accumulation of knowledge and experience in the German military industry and ranks. Hence, Argentina wanted to exploit this knowledge and experience in its favor after the war and hosted many former military engineers and military officers, including war criminals. German engineers started serving in factories to create new weapons for the Argentinean military (including some avionic experiments). Some German engineers (such as Kurt Tank and Ronald Richter) went to Argentina and started working Aero-technical Institution in Cordoba to create new weapon systems for the Argentinean military, especially for the air forces. Nazi fugitives and German engineers contributed to the

⁵ In fact, the Treaty of Sevres was signed by the Ottoman government but the Turkish resistance movement led by Mustafa Kemal (later Atatürk) refused it and started countering the invaders on the battlefield. Because of the limited space, I barely give an abridged historical background here.

Argentinean military after the war to some degree but the protection of Nazi criminals attracted severe international criticism and political pressure. After the fall of Juan Domingo Peron from power in 1955, the condoning attitude of the state apparatus towards Nazi criminals and fugitives in Argentina decreased but some German engineers continued to work for the military. In the meantime, the Prussian style of the military was still effective in the formation of the Argentine military. Especially, during the military dictatorships between 1966-1973 (Argentine Revolution), and between 1976-1983 (El Proceso), masculinity, discipline, and conservative nationalism were imposed on the society by the military. Until 1983, universal male conscription was implemented to supply manpower to the ranks within the military branches.

After the humiliating defeat against the UK in Falklands (Malvinas) War in 1982, the military junta was replaced by a democratically elected civilian government in 1983. The civilian government under the presidency of Raul Alfonsin started implementing some serious reforms in the formation of the military with its all branches, including military style and indoctrination. But before examining the reforms made to transform the military in Argentina, I would like to focus first on the theoretical base of contemporary changes in modern militaries. To achieve this, I will employ Charles Moskos' ideas on the post-modern military, and I will compare my case countries through the lens of Moskos' terminology and outline the post-modern transformation of the military.

3. Postmodern Military⁶

According to Charles Moskos (1977), one of the early scholars who investigated the post-industrial and post-modern transformation of armed forces first in the US context and then global comparative level, modern armies have been transforming and a new paradigm was needed to explain this kind of transformation. Although with the collapse of the Berlin Wall in 1989 and the Soviet Union in 1991, the bipolar global system had an end, and many scholars (Moskos, 1998; Von Kippel, 2000; Barracca, 2007; Schiff, 2009) tend to mark this change in the global system as the turning point in the transformation of the military formation, the first signs of military transformation go back to 1970s. Modern armies were mainly based on masculinity (Basaran, 2014; Belkin, 2012), strong ideological attachment, obligatory mass conscription, and a strong focus on defending the country against external threats. In contrast, the post-modern transformation in the military implies changes in ideology, formation, and goals. Since it was a huge economic, social, and psychological burden for a society to feed bulky mass armies, and in return militaries were economically unproductive,⁷ the goals and formation of the military have been changed and redefined to be a more affordable and sustainable structure.

Moskos, to define the post-modern transformation of the military in the new era, gives five distinctive features of the new military concept: 1) new interpretation of civilian and military spheres, 2) equalizing emphasis on differences in all military-related specialties (combat, support, ranks, service, etc.), 3) changing definitions of the military missions (more humanitarian missions rather than war combating), 4) coalition and collaboration of national armies under the umbrella of international organizations such as United Nations, and 5) the internationalization of national armed forces themselves (Moskos et al., 2000). Moreover, traditional gender roles in the armies tend to change in the new era. Many national armies have started accepting LGBTQ individuals into military services.

According to Moskos, these changes are first observed in the changing nature of the institutional model of the military to the occupational model (Moskos, 1977). In his terminology, modern armies were based on an institutional approach. Service values and ideology (indoctrination) were important in modern militaries. Moreover, the line between military life and society was more salient. Members of the military were subject to military jurisdiction, they used to live in military houses, and their spouses used to be part of the military community. However, this tendency started changing in the contemporary (postmodern) era. Individuals started choosing military life not because of the institutional values but of the evaluation of the job's market value. In other words, military life has gradually become an occupation (or, another job). This new tendency also eroded the distance between the military and social life. Military members prefer living separate from the work environment (garrisons, barracks, etc.), their spouses are not an integral part of the military life anymore, and the purview of the military jurisdiction is narrower in the contemporary military establishment.

These changes and indicators are interchangeable and not compartmentalized. In other words, these changes incorporate and open space to each other. For the first indication Moskos supplies, the militaries started employing more civilian servants within the ranks to benefit from their expertise, and started using media relations to inform the public instead of manipulating it via embedded journalists.⁸ For the second indicator, all military specialties became of

⁶Although the concept of the post-modern military has been studied and expanded with the contributions of many other scholars (Snider, 2000; Williams, 2008; Hajjar, 2014; Çatalbaş, 2022) while tracing the institutional transformation of armies in both countries, I will utilize the conceptualization of Charles Moskos, a North American military sociologist. This choice does not come only because he is the first one to put the outline but also because he gives a more inclusive framework on the subject.

⁷One may argue that the entire industry of war can create its own economy, and military research triggers technological advance but still thousands of people (mainly men) are extracted from the social and economic life with the sole purpose of being deterrent to a (often created or fictitious/imaginary) enemy. Moreover, I think, the effectiveness of the military in the economic relations became more solid after the post-modern transformation. After all, it was the idea behind the post-modern transformation to enable the military system to be more economically productive.

⁸Media relations may seem a bit controversial. Power holders' ambition to manipulate the information channels in their own use is not a hidden secret but in the post-modern era, since the medium of informatics and communications is expanded, the military elites are tend to cooperate with the media more than ever.

more equal importance in the post-modern era. In other words, while modern militaries tend to prioritize some groups (such as combatants and special forces) or specialties (such as intelligence and/or pilots), in the post-modern era all units are acknowledged as of equal importance. Third, militaries are no longer combat-oriented but the spectrum of their mission definition is expanded. From internal and international humanitarian aid missions to environmental auxiliary assignments, militaries are employed by national governments and international organizations. Militaries are now the first group to show their colors in an environmental catastrophe (such as earthquakes, hurricanes), or a humanitarian crisis (such as famine, epidemic). Moreover, even the international umbrella organizations started promoting humanitarian interference, and changing the traditional ideological frameworks and aims. It is not a surprise, hence, to see NATO reducing its size (in terms of personnel, budget, bases, etc.), redefining its aims, expanding over former Warsaw Pact countries, and involving more humanitarian missions rather than being merely a defense pact. The fourth indicator in the conceptualization of Moskos refers to the transitional feature of the post-modern military. Today, none of the national armies venture overseas operations on their own, even for humanitarian ones. Instead, they prefer to collaborate in joint operations. Humanitarian aid programs in African countries operated by commissioned international military units are the best examples. Even the most powerful armies tend to seek international partners to legitimize their overseas operations, whether or not it has a sole humanitarian purpose. And finally, national armies want to expand their network on a global scale. This can be achieved via only joining an umbrella organization at the international level but there are several other ways to extend the military network; such as forming binational military units (such as; UN peacekeeping forces) within a pact. All these changes should be considered together rather than separately.

At this point, it is necessary to open a new paragraph for the case of diminishing masculinity of military expertise in the age of the postmodern military. As Aaron Belkin (2012), in his book dedicated to investigating the US context of military masculinity, aptly puts military masculinity was prevalent in modern armies. With some exceptions, all modern national militaries have been based on masculinity, and what's more, they would promote masculinity not only within the military ranks but also in society. Hence, the most dramatic transformation of the new military understanding can be seen in gender roles. Although some armies at the national and international levels adjusted their institutional behavior towards more egalitarian gender policies, many traditional armies resist conciliating their institutional stance. Women soldiers have always been accepted in modern armies to some degree but male conscription has been prevalent in almost all military ordination. Moreover, officer corps have been predominantly constituted of heterosexual male citizens, and women officers, if there are any, would experience a 'glass ceiling' in promotions in the ranks. With the strict endorsement of masculinity, LGBTQ individuals had no place in the military units.

The post-modern transformation of the military implies a break (or, as Zygmunt Bauman would say, fluidity [Bauman, 2008 and 2013]) in the gender roles within the military. As the military becomes more of a profession, being a member of the military body is seen as an occupation, and women's appearance is more common. With the need for civilian technocrats and experts within the ranks, the traditional emphasis on masculinity becomes meaningless each passing year. Some militaries started allowing LGBTQ communities represented in the military⁹ (Fleckenstein, 2000; Haltiner and Hirt, 2000).

73

4. Transformation of Argentinean Military

One of the facts that makes Argentina and Turkey comparable is that both Argentina and Turkey started implementing re-democratization efforts in the same year (in 1983). However, the modes of democratization were different. Argentina, in the conceptualization of Samuel P. Huntington, experienced replacement while Turkey's power transition process was a transformation.¹⁰ The military government after the Falkland (Malvinas) War in 1983 was cornered in Argentina, and authoritarian elites agreed upon re-establishing the democratic order.¹¹ General elections were set in 1983 by lifting all electoral limitations from political parties allowing them to participate in free elections. However, generals and other military officers were in need to get exit guarantees after several notoriously violent years to be immune from being punished. Peronist Party, which was considered to be the front-runner in the elections, was eager to make a deal with

⁹ The change did not take place with a smooth transition, of course. Even in the most developed and free countries, military elites resisted the change in military masculinity (the degree of resistance differs among the contexts, needless to say). One of the best-known examples is the Netherlands but major national militaries also consider the change, at a slow and reluctant pace though. For example; during the presidency of Bill Clinton, the US army adopted the 'Don't ask, don't tell, don't seek, don't flaunt' (shortly; 'Don't ask, don't tell') policy with the advice of Charles Moskos, a military sociologist and advisor of Clinton government. Although it was intended to be a compromise regarding civil rights, the 'don't ask, don't tell' policy attracted many criticisms as well due to restricting LGBTQ individuals' freedom and rights.

¹⁰ According to Samuel P. Huntington, there are three modes of transferring power in the Third Wave of democracy across the globe since 1975 which are namely transformation (as in the case of Turkey), replacement (as in Argentina), and transplacement. Huntington posits that these categories define the means of civil-military relations during the democratization processes after a military rule. Transformations happen where the military has the upper hand in the negotiations. However, in the replacement cases, power is handed due to the failure of military rule, and democratizers have the upper hand. Finally, transplacement is a mode of power transition that is a combination of transformation and replacement where the military and civilians work together to re-establish the democratic order. Huntington observes the replacement as the best-case scenario for democratizers (see: Huntington, 1993).

¹¹ Of course, here, I do not intend to explain the failure of the military junta in Argentina just because of a defeat in Falkland War. The junta was already failing on all fronts (especially, in economic policies) in governing the country. In fact, the Falkland War was a desperate attempt of the junta to save their credibility in governing.

the military concerning the exit conditions (Aguero, 1998:390; Hunter, 1997:463). Some opposition groups, including URC (Radicals) one of the oldest political parties, stayed intransigent to the military's demands (Huser, 2002:49). Surprisingly URC candidate Raul Alfonsin, the underdog of the elections, won the majority of the votes and became the first elected president of the new democratic era.

Being aware of the public demand for the trials of the members of the military junta, Alfonsin initiated several reforms related to the role of the military in Argentina in order to make sure that the military remains subordinate to civilian decision-making processes. First and foremost, the mission definition of the military was re-outlined. The military was allowed to have professional autonomy in itself in the external defense but was put responsible to the civilian authorities. Before these reforms, the president had the authority over the military but with the new changes, it was the Minister of Defense in the democratic era (Huser, 2002:54). Second, the size of the military was reduced. Argentinean military, as a whole, was one of the biggest and strongest militaries in the region but during Alfonsin's presidency, the size of the military was reduced to almost half from around 100.000 officers. Many top-rank officers (almost two-thirds) were forced to retire (Huser, 2002:64-65). Military conscription was also limited by the civilian government. The number of conscripts was reduced to nearly one-third (from around 65.000 to 25.000) (Hunter, 1997:465). Third, the military budget was reduced. The country stopped the arms race with its neighboring countries (Huser, 2002:76), and the civilian government reduced imports of arms and weapons to one-tenth (from almost one billion dollars to a near hundred million dollars) (Huser, 2002:77). The military budget was also cut by nearly 40%, and military factories, industrial sites, and repair and service facilities were transferred to civilian supervision (Hunter, 1997:464-65). And fourth, the formation of the armed forces was restructured alongside the military doctrine. The Gendarmerie and Coastguards were assigned the responsibility of the Defense Minister (Akdağ, 2006:95).

Most of these reforms were realized within Alfonsin's presidential term from 1983 to 1989 but the reformation process within the military continued up-to-today. Following these reforms, many officers were disposed of their duties, and litigations were filed against military officers who committed atrocities against human rights during the military rule (Mallinger, 2009; Norden, 1996:86-88). Since there was a huge public grunt for the military dictatorship, the generals who were responsible for the atrocities toward civilians were put on trial. Within only two years many generals -- including former presidents General Videla who was also the head of the junta in 1976 and General Viola -- were sentenced to imprisonment (Hunter, 1998:305).

As indicated above, The Prussian military tradition was based on universal male conscription, and masculinity is an important component of this tradition. As part of institutional changes in the Third Wave democracy in Argentina, several radical changes in the gender policy of the Argentinean military have taken place. Argentina is one of the first countries to legitimize gay marriages, and concordantly homosexual individuals are now allowed to serve in the military (Çatalbaş, 2022:200).

74

5. Stagnation of Turkish Military's Transformation

In contrast to the Argentinean replacement of military rule in the post-1983 era, Turkey experienced transformation. Unlike its Argentinean counterpart, the Turkish military never directly ruled the country for long periods but interluded democratic order to re-set the political game. On all occasions, the military handed the power willingly and peacefully to civilians. However, in this manner, the military kept its role as a tutelary force in politics (Demirel, 2005; Sakalhoğlu, 1997). The same happened during and after the last direct military intervention between 1980 and 1983. The military took control of all power in Turkey by toppling the elected government with the promise of ending the long-lasting violence on the streets and putting an end to economic instability.

By no means, the Turkish military actions were desirable during this period. Many people, including academics, were purged from their posts, many people were detained for long periods without tangible evidence, torture was common in prisons, and some military courts even sentenced many people to death (Cizre, 2008:310; Zürcher, 2004:407). Nevertheless, the success in eradicating violence from the streets made the public condone the military's harsh measures. Since the main political parties were banned and their leaders were detained, there was little opposition against the deeds of the military. Only international organizations, such as NATO, European Union,¹² and international pressure NGOs, such as Freedom House, Amnesty International, were advising the Turkish military not to use unequal force on civilians (Demirel, 2005:251).

What the Turkish military did concerning economics was to call experts and give full responsibility for transforming the country's economy from import subsidized industrialization to a neoliberal economy. Turgut Özal, a civilian technocrat who became elected PM and then the president of the country, firmly implemented and supervised the January 24, 1980¹³ decisions concerning the economy (Ahmad, 1995:258; Elçi, 2014:100).

¹² It was officially European Economic Community (EEC) at the time which became European Union in 1993. Turkey was negotiating with EEC to become a member, and these negotiations were used as leverage by international organizations to ease the military's ambitions.

¹³ These decisions were accepted by the civilian government just before the military intervention but since the civilian government was not able to supervise the decisions due to ongoing prevalent violence in the country and high fragmentation within the civilian politics, the military took the responsibility for the economic transformation. Because there was no opposition during the military takeover, the military did not encounter much criticism and was able to go to all length.

The Turkish military was already proved itself on the battleground before the 1980 coup. With the aim of joining NATO, the Turkish government sent troops to the Korean War with the call of the US, the leading force in the war, and Turkish soldiers found a means to demonstrate their abilities. Moreover, the Turkish military also exhibited its dedication to defending the motherland's interests in Cyprus. In 1974 Turkey militarily intervened ongoing ethnic clash on the island, and landed on the island in two rounds in the same year. These military maneuvers kept its prestigious position within the society, and during the 1980 coup process, the Turkish military had a vast credit in the public eyes (Demirel, 2005:252-53).

Before initiating the transition period and handing the power to the civilians, the military made some adjustments in the political game (Ahmad, 1995:255-95; Zürcher, 2004:410-11). First of all, they dismissed the senate which was previously constituted by the military after the 1960 coup d'état. The senate was not working as the military wanted and making things more complicated. Turkey is a unitary state and the senate was only adding more bureaucracy in legislative relations. Second, the military formed a Constitutional Commission (*Danışma Meclisi*) to re-write the constitution, and put it to referendum. In the referendum concerning the constitution, around 90% of the people voted in favor of the new constitution in 1982 (Zürcher, 2004:410). It should be noted that the referendum was highly controversial since the ballot boxes and ballot envelopes were nearly transparent, voting was compulsory, and criticizing the generals and campaigning against the new constitution were banned (Ahmad, 1995:263). However, the most surprising thing in terms of the constitutional change was that the previous one was also written under military supervision in 1961 which was, for many (Elçi, 2014:53; Sakalhoğlu, 1997:162), one of the most progressive constitutions in the history of the country. Apparently, the military elites had changed their minds thinking it was too liberal for the country. For many scholars, the 1982 constitution was a back-step (Ahmad, 1995; Zürcher, 2004). Third, before elections, the military made sure that previous political parties and their leaders were not joining the elections (Hale, 1994:266; Zürcher, 2004:410-15). In this way, the military aimed to have a new start in politics. Only three political parties were allowed to participate in the elections, and two of them were former military-men handpicked by the military council. The head of the military junta General Kenan Evren openly endorsed these two parties and their leaders. The only civilian party and leader was the trusted technocrat Turgut Özal and his Motherland Party (Anavatan Partisi – ANAP). Finally, General Kenan Evren secured his post as the president of the country, although traditionally the presidents had little power. Until recently, the elected Prime Ministers were responsible for the legislation. In the German-style parliamentary system, the president was the symbolic head of state playing the role of more like an ombudsman. However, in this case, the aim was to keep the military in its tutelary position supervising the civilian governments.

Under these circumstances, the general elections were held in November 1983, and the underdog Turgut Özal and his Motherland Party (Anavatan Partisi) won the elections with a landslide victory over military-backed parties. With 52% of the total votes, Turgut Özal not only became the PM of the country but also his party won the majority in the parliament. The results were a strong signal to the military from the people. However, General Kenan Evren stayed in the presidency after resigning from his military post, and the military-imposed constitution came into effect.

All in all, since the military was forced to quit power in Argentina by the public and the political opposition after failure in politics, economics, and humiliating defeat on the battleground, it was a replacement, according to Huntington. However, in the Turkish case, the military demonstrated its abilities with a satisfying performance in power. Hence, the Turkish military kept its prestige in public opinion during the transition period. Since the Turkish military handed the power to the civilians via elections, it was a transformation in Turkey according to Huntington's terminology. Therefore, the institutional changes in the Turkish military during the Third Wave of democracy in Turkey stayed limited. Nevertheless, the mode of transitions in Argentina and Turkey defined the future of the democratic institutionalization processes.

6. Conclusion

In this study, instead of bringing new approaches to the postmodern military concept of Charles Moskos, institutional transformations in the Argentine and Turkish militaries were examined based on his work. Establishing concordance between the military, civilian politics, and citizenry was relatively easier in Argentina than it was in Turkey in the third wave of democratization. The military of Argentina, after consecutive failures on all fronts, realized that it was not the military's duty to govern the country. It became clear to everyone that the military was not capable of doing its primary job (defending the country), let alone finding remedies to the everlasting economic problems of the country. Moreover, being the single power outlet with no opposition means full responsibility, and after Falkland (Malvinas) War, the military started appreciating the importance of sharing responsibility. On the civilian side, both politicians and the citizens of Argentina seized the opportunity when the military was at its weakest moment in decades, and initiated the legal process to control the military. Yet, there was a fraction in civilian politics. Some moderates, mostly Peronists, were reluctant to take radical actions (Aguero, 1998:390; Hunter, 1997:463). However, it was the citizenry that paved the way to full control of the military and trials of atrocities of the military governments during Guerra Sucia (Dirty Wars) by choosing Radical Party (UCR) candidate Raul Alfonsin in the general elections in 1983. It was a clear message to both the military and the political elites.

In the third wave of democratic establishment in Turkey, on the other hand, concordance (in civil-military relations as Schiff suggests) has not been provided. The military had the upper hand, as indicated above, during the transition period, and it secured its tutelary position in Turkish politics. Thus, civilian governments, after the transformation of

the power in the country, could not implement reforms concerning the military's role in the country to put the military accountable for its actions.

Cross-regional studies help us understand the general trends in the global sense as well as show us the individual uniqueness of the cases. First-sight similarities might be deceptive because modernization processes had totally different grounds in Argentina and Turkey. In Turkey, modernization was a process that occurred with a top to down implementation while Argentinean modernization had a common ground among the populace. The citizenry has always been active in Argentina. The independence movement in the Spanish Colonial rule was, on its own, a sign of active citizenry. They refused to be a subject in a polity determined not by the people but by a close-knit group of people who were thousands of miles away. Regime changes in the country always had a common ground. It was possible to change the nature of the authoritarian regime in the early 20th century to an electoral competitive regime with the help of social mobility. The people challenged the governments with street rallies, general strikes, and even open rebellions.

In contrast, Turkish modernization did not take place to the demand of the people but was implemented by the elites who were trying to save the empire. Common people were mere subjects with limited rights, and the populace was mainly rural. Yet, no matter how modernization (including nation-building, industrialization, democratization, etc.) happened, both countries went through similar paths until 1983. In the post-1983 period, in the contemporary era, Argentinean and Turkish democratic orders stopped showing similarities and started differentiating. This differentiation is manifold. First, the nature of the civil-military relations is different between Argentina and Turkey primarily due to the nature of the transition processes. In Argentina, the military was forced out of power after its consecutive failures in economics, governing, and defending the country's interests. But in Turkey, the military willingly handed the power to the civilians by allowing electoral competitive regime change. Second, the military style and institutionalization of the militaries show differences. When civilians got power in Argentina, they immediately implemented dramatic reforms within the military. The size of the military was reduced, reliable civilian control over the military was established, and the military understanding was changed to more humanitarian missions. However, in Turkey, the military kept going with a sizable body and budget. Moreover, the Turkish military did not undergo a post-modern transformation. And third, the foundations of the democratic order in both countries are different.

References

- Aguero, F. (1998). Legacies of Transitions: Institutionalization, the Military, and Democracy in South America. *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, pp. 383-404.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. 3rd ed. Sarmal Yayınevi.
- Akdağ, İ. (2006). *Civilian-Military Relations in the Argentinean Democratization (1983-1995)*. [MA Thesis, Middle East Technical University].
- Atkins, G. P. and Thompson L. V. (1972). German Military Influence in Argentina: 1921-1940. *Journal of Latin American Studies*, 4(2):257-74.
- Avcı, A. (2016). Winning the War of Perception: American Attempts to Counter Germany's Military Influence in Turkey during World War II. *Turkish Studies* 17(1):202-19.
- Barracca, S. (2007). Military coups in the post-cold war era: Pakistan, Ecuador and Venezuela. *Third World Quarterly*, 28(1), 137-154.
- Basaran, O. (2014). 'You Are like a Virus': Dangerous Bodies and Military Medical Authority in Turkey. *Gender & Society*, 28(4):562-82.
- Bauman, Z. (2008). *Modernity and Ambivalence*. Ayrıntı yayınlari.
- Bauman, Z. (2013). *Liquid Modernity*. Polity Press.
- Belge, M. (2011). *Militarist Modernleşme*. 2nd ed. İletişim yayınlari.
- Belkin, A., & Schofer, E. (2005). Coup risk, counterbalancing, and international conflict. *Security Studies*, 14(1), 140-177.
- Cizre, Ü. (2008). Ideology, context and interest: The Turkish military, in *Cambridge History of Modern Turkey*, 4, 1959-2009. ed. Reşat Kasaba. Cambridge University Press, pp. 301-332.
- Çatalbaş, A. Ü. (2022). *Militarism, Democracy, and Concordance: The Role of Citizenry in (Re)-Establishing Democratic Order in Argentina and Turkey*. Çizgi Yayınevi.
- Çatalbaş, A.Ü. (2021). Projections on the Future of Civil-Military Relations in Argentina and Turkey. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1): 103-110.
- Demirel, T. (2005). Lessons of Military Regimes and Democracy: The Turkish Case in a Comparative Perspective. *Armed Forces & Society*, 31(2):245-71.
- Elçi, E. (2014). *A Comparative Analysis of Civil-Military Relations in Turkey and Argentina during the 1970s and 1980s*. [MA Thesis, Dokuz Eylül University].
- Elias, N. (1996). *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Columbia University Press.
- Hajjar, R. M. (2014). Emergent postmodern US military culture. *Armed Forces & Society*, 40(1), 118-145.
- Hale, W. (1994). *Turkish Politics and the Military*. Routledge.
- Haltiner, K. W. and Hirt, E. (2000). Switzerland: Between Tradition and Modernity. in C. Moskos, J. A. Williams, D. R. Segal. (ed.). *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War* (Pp. 205-23). Oxford University Press.

- Hunter, W. (1997). Continuity or Change?: Civil Military Relations in Democratic Argentina, Chile, and Peru. *Political Science Quarterly*, Vol. 112, No: 3, pp. 453-475.
- Hunter, W. (1998). Negotiating Civil-Military Relations in Post-Authoritarian Argentina and Chile. *International Studies Quarterly*, 42(2):295-317.
- Huntington, S. P. (1993). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press.
- Huser, H. C. (2002). *Argentine Civil-Military Relations: From Alfonsín to Menem*. National Defense University Press.
- Ihrig, S. (2014). *Ataturk in the Nazi Imagination*. Harvard University Press.
- Luttwak, E. (1979). *Coup d'etat: A practical handbook*. Harvard University Press.
- Mainwaring, S. and Perez-Linan, A. (2013). *Democracies and Dictatorships in Latin America: Emergence, Survival, and Fall*. Cambridge University Press.
- Mallinder, L. (2009). The ongoing quest for truth and justice: Enacting and annulling Argentina's amnesty laws. Available at SSRN 1531759.
- Moskos, C. C. (1977). From Institution to Occupation: Trends in Military Organization. *Armed Forces & Society* 4(1):41-50.
- Moskos, C. (1998). *The American Soldier after the Cold War: Towards a Post-Modern Military?*. Northwestern Univ Evanston IL.
- Moskos, C. C. (2000). Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigm. In C. Moskos, J. A. Williams, Segal, D. R. (ed.). *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War* (Pp. 14-31). Oxford University Press.
- Moskos, C. C., Williams, J. A., and David R. Segal. (2000). Armed Forces after the Cold War. In C. Moskos, J. A. Williams, D. R. Segal (ed.). *The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War* (Pp. 1-13). Oxford University Press.
- Norden, D. L. (1996). *Military Rebellion in Argentina: Between Coups and Consolidation*. University of Nebraska Press.
- Ortaylı, İ. (2001). Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu. 5th ed. İletişim yayınları.
- Özcan, G. (2010) Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Ordusunda Prusya Etkisi. In *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, ed. Evren Balta Paker and İsmet Akça, 175-221. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüldür, Y. (1993). Yüzbaşı Helmut von Moltke'den Müşir Liman von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4(4):297-307.
- Postacı, A. (2012). *The Military Interventions of 1976 in Argentina and 1980 in Turkey: An Analysis and Comparison of the Civil-Military Relations*. [Doctoral Dissertation, Yeditepe University].
- Potash, R. A. (1969). *The Army and Politics in Argentina: From Yrigoyen to Peron, 1928-1945*. Stanford University Press.
- Powell, J. (2012). Determinants of the Attempting and Outcome of Coups d'état. *Journal of Conflict resolution*, 56(6), 1017-1040.
- Sakallıoğlu, Ü. C. (1997). The anatomy of the Turkish military's political autonomy. *Comparative politics*, 29(2):151-166.
- Schiff, R. L. (1995). Civil-Military Relations Reconsidered: A Theory of Concordance. *Armed Forces & Society*, 22(1):7-24.
- Schiff, R. L. (2009). *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*. Routledge.
- Smith, P. H. (2012). *Democracy in Latin America: Political Change in Comparative Perspective*. Oxford University Press.
- Snider, D. M. (2000). America's postmodern military. *World Policy Journal*, 17(1), 47-54.
- Tilly, C. (1995). Democracy Is a Lake. Pp. 365-87 in *The Social Construction of Democracy, 1870-1990*, edited by G. R. Andrews and H. Chapman. Macmillan.
- Tilly, C. (2007). *Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Von Hippel, K. (2000). *Democracy by force: US military intervention in the post-Cold War world*. Cambridge University Press.
- Williams, J. A. (2008). The Military and Society Beyond the Postmodern Era. *Orbis*, 52(2), 199-216.
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A Modern History*. I. B. Tauris.

**Yazar Bilgileri
Author(s)**

**Dr. Öğr. Üyesi
Büşra Özudođru**
Trabzon Üniversitesi
İ.İ.S.B. Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü
busracglrr@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4778-8267

Öz

Bu çalışmada muhafazakârlığın ne olduğuna ve Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin gelişimine kısaca değinildikten sonra Nurettin Topçu'nun muhafazakârlık fikirlerine yer verilmiştir. Ardından Türk muhafazakâr düşüncesi ile devlet ve demokrasi kavramları arasındaki ilişki, Topçu'nun devlet ve demokrasi kavramlarına bakış açısı çerçevesinden yorumlanmıştır. Buna göre Türkiye'de muhafazakârlığın geçmişinin Tanzimat'a kadar uzanan bir tepkiselliği içerdiğine, özellikle Cumhuriyet yönetimi ve İnkılapçılığına karşı millet iradesi kavramının devlet karşısında konumlandırıldığına dikkat çekilmiştir. Topçu'nun muhafazakâr cepheye getirdiği öneriler ve eleştiriler, bu fikrin siyaset ve düşünce alanında durduğu konumun belirginleşmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Muhafazakârlar, devlet ile geçmişte barışık ve kutsallık atfederken, Kemalist devlet anlayışına karşı bir duruş sergilemiş, ancak değişen şartlarla birlikte muhafazakârlar da devlet ile barışmışlardır. Topçu, devleti hâkimiyet ve ahlak kavramlarıyla özdeşleştirerek tanımlamış, devlete ve vatandaşlara ödevler yüklemiştir. Demokrasi kavramının ise, çıkmazlarına dikkat çekmiş ve adil bir yönetimin mesuliyet duygusu yüklenilerek, ahlak ilkeleriyle yoğrulmuş bir yönetim ile olacağını vurgulamıştır.

Abstract

In this study, after briefly mentioning what conservatism is and the development of conservative thought in Turkey, Nurettin Topçu's ideas on conservatism are included. Then, the relationship between Turkish Conservative thought and the concepts of state and democracy was interpreted from Topçu's perspective on the concepts of state and democracy. Accordingly, it has been pointed out that the history of conservatism in Turkey includes a reactivity that goes back to the Tanzimat, and that the concept of the will of the nation is positioned against the state, especially against the Republican administration and Revolutionism. Topçu's suggestions and criticisms to the conservative front had a significant impact on the position of this idea in the field of politics and thought. While the conservatives were at peace with the state in the past and ascribed sanctity, they took a stance against the Kemalist state understanding, but with the changing conditions, the conservatives also made peace with the state. Topçu defined the state by identifying it with the concepts of domination and morality, and assigned duties to the state and citizens. On the other hand, he drew attention to the deadlocks of the concept of democracy and emphasized that a fair administration would be based on a sense of responsibility and a government that was kneaded with moral principles.

**Makale Tarihleri
History of Article**

Geliş Tarihi /Received
03.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted
01.12.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Muhafazakârlık / Conservatism
Devlet / State
Demokrasi / Democracy
Nurettin Topçu / Nuretin Topçu

Makale beyanı

Çalışma, özgün bir makaledir.

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı**Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate**

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atf / Citation

Özudođru, B. (2022). Türk Muhafazakârlığında Devlet ve Demokrasi Kavramlarının Nurettin Topçu Fikriyatından Değerlendirilmesi. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(1), ss. 78-83.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

1. Giriş

Türkiye’de muhafazakârlık kökeni Osmanlı modernleşmesine tepki ile ortaya çıkmış, ancak daha çok Cumhuriyet ile birlikte artan kapitalizm ve değişen değerlere karşı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Nurettin Topçu’nun, Cumhuriyet ile birlikte kurulmaya çalışılan pozitivist düzene, inkılaplara ve Batı taklitçiliğine karşı çıkmış bir düşünür olarak, muhafazakâr cepheye yakın durduğunu söyleyebiliriz. Ancak muhafazakârlığın ne olduğu ve olması gerektiği konusunda muhafazakârlara hocalık yaparak yol göstermeye çalıştığı da açıktır. Hareket dergisi, Dergâh dergisi, Türk Düşünce Dergisi gibi dergiler muhafazakâr fikirlerin yeşerip serpildiği dergiler olarak anılmıştır. Öte yandan, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Peyami Safa ile enine boyuna ele alınan muhafazakâr fikriyat Ali Fuad Başgil ile laiklik formülasyonunu oluşturup Nurettin Topçu ile felsefi içeriğini çeşitlendirmiştir (Özder, 2006: 58).

Nurettin Topçu’nun Türk muhafazakâr düşünce sistemine katkıları bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. O, çalışmalarında ahlâk, irade, rönesans, siyaset, eğitim (maarif davası), din, devlet, demokrasi vb. kavramlar üzerinde durmuş ve yeni bir medeniyet tasavvuru hayali gütmüştür. Bu çalışma çerçevesinde devlet ve demokrasi fikirleri üzerinden Türkiye’de muhafazakâr düşünceye getirdiği katkılar ve Ondaki devlet-demokrasi fikrinin eleştirel ve kabul gören yanları değerlendirilerek muhafazakâr düşünce açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

Nurettin Topçu 1909-1975 yılları arasında yaşamış ve yaşadığı dönem itibariyle hem Osmanlı’nın değerlerini hem de Batılı değerleri bilerek yetişmiş bir şahsiyettir. Topçu, 1928-1934 yılları arasında Fransa’da bulunmuştur. Sorbonne’da lisans eğitimi ve doktora çalışmasını yapmıştır.

“Sorbonne’da öğrencilik yaptığı sıralarda felsefe derslerinin yanında ahlâk, sosyoloji, psikoloji, sanat tarihi ve estetik dersleri de alan Topçu’nun fikri olgunlaşmasına en büyük etkileri Louis Massignon ve hareket felsefesinin kurucusu Maurice Blondel yapmıştır. Onun doktora tezi olan ve İsyah Ahlâkı adıyla Türkçe’ye tercüme edilen Conformisme et Revolte, aksiyon felsefesi çerçevesinde düşünülmüş bir ahlâk görüşü sunmakta ve bir sosyolojizm eleştirisi yapmaktadır” (Gündoğan, 2002: 145).

Türkiye’ye döndükten sonra etkisi altında kaldığı hareket felsefesinden dolayı, 39-82 yılları arasında Hareket dergisini çıkarmıştır. Topçu’nun asıl meselesi merkeze aldığı hareket felsefesi ile birlikte, ahlâk görüşü ortaya koymak ve dönemin Türk toplum yapısını bu düşünce çerçevesinde tahlil ederek çözümler geliştirmektir. Nitekim bu meselesi ve derdinden dolayı, özgün bir şahsiyet olarak Türk düşünce tarihinde yer edinmiş ve özellikle muhafazakârlığa getirdiği eleştirel katkılarından dolayı, bir örnek şahsiyet olma özelliğini de kazanmıştır. Topçu’nun fikirlerinde eklektik bir düşünce yapısının olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada Türkiye’de muhafazakârlığın nasıl kavramsallaştırıldığı ve muhafazakâr düşüncenin devlet, demokrasi kavramlarıyla bağı Nurettin Topçu’nun fikirleri üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

79

2. Türkiye’de Muhafazakâr Düşünceye Nurettin Topçu’nun Katkısı

Muhafazakârlık (conservatism) kavramının sözlük anlamı “korumak ya da olduğu gibi muhafaza etmek” anlamlarını taşımaktadır (Marshall, 1999). Muhafazakârlık, değişim sürecine karşı bir direnç olarak algılanmakla birlikte, tarihsel süreçte ilkeleri şekillenmiş ve belirli ölçüde sistematize edilmiş siyasal bir kavramdır (Özder, 2006: 20). Nitekim yeni-muhafazakârlık kavramı da yaşanan toplumsal değişime karşı, kavramın kendisinde de bir takım revizeler olduğunun kanıtıdır.

Muhafazakârlık Fransız Devrimi ve beraberinde ortaya çıkardığı sarsıcı etkilere karşı düşünceyle gelişmiş bir kavramdır. Devrimin Avrupa’daki siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik düzeni alaşağı etmesi ve büyük değişimlere yol açması, “eski düzen” in devam etmesini isteyen bir kesimin varlığını doğurmuştur. Diyebiliriz ki, muhafazakârlık kavramı, modern dönemde modern fikirlere ve toplumsal değişimlere karşı ortaya çıkmıştır. Edmund Burke (İngiliz düşünür ve parlamenter), o dönem devrime karşı ortaya çıkan tepkilerin sözcülüğünü yaparak, muhafazakâr düşüncenin gelişiminde etkili olmuştur. Burke’a göre, toplumsal yaşam sadece insanın rasyonel aktivitesi ile yürümez; hissiyatlar, alışkanlıklar, duygusal bağlılıklar, sözleşmeler ve gelenekler gibi unsurlar daha baskındırlar. Ani ve şiddetli rasyonalizm, iyi kurumların çözülmesini sağlayarak tarihsel sürekliliğe darbe vuracaktır (Özder, 2006: 22).

Muhafazakârlar, toplumu hem sürekliliği olan hem de karmaşık bir organizma olarak tasavvur eder. Onlara göre değişim yavaş ve kademe kademedir. Bu sebeple modernleşmenin getirdiği, geleneğin ve eskiye ait olanın deyim yerindeyse tarihin çöp kutusuna atılmasıyla ortaya koymayı hedeflediği yeni düzen anlayışı, geleneklere, insanın tarihsel bagajına bağlı olan ve onu korumaya çalışan muhafazakâr düşüncede eleştirilere neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen toplumsal ve siyasal dönüşümler devlet ve toplum düşüncesinin de dönüşmesine yol açmıştır. Muhafazakârlık bu noktada liberalizme yaklaşmış ve liberal muhafazakârlık olarak yeni bir söylem geliştirmiştir. Doğan bu noktada Giddens’a atıf yaparak, Avrupa’da eski muhafazakârlık ile yeni muhafazakârlık arasındaki farkı şöyle açıklamıştır:

“Giddens’e göre Avrupa’daki eski muhafazakârlıkla yeni muhafazakârlık arasındaki temel farklardan biri, eski muhafazakârlığın kapitalizme toplumsal dayanışmayı bozduğu gerekçesiyle düşman bir tavır takınmasına rağmen, yeni muhafazakârlığın, ailenin ve toplumun doğasıyla ilgili anlayışların değişmesinden dolayı, kapitalizmi ve modern dünyayı içselleştirmesidir. Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı sonrası liberalizm ve muhafazakârlığın kaynaşmasıyla oluşan liberal muhafazakârlık bireysel özgürlükleri, demokrasiyi ve piyasa ekonomisini benimsemiştir” (Doğan, 2011: 216/7).

Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte devlet fikri, vatandaş fikrinin önünde tutulmuş, milletin iradesine sınırsız bir güç tanınmaması öngörülerek, hâkim devlet ve vatandaşlık anlayışında, vatandaş devletin vesayeti ve velâyeti altında görülmüştür (Bora, 2003: 29-30). Cumhuriyetin kurmaya çalıştığı modern seküler toplum ve modern devlet anlayışı inşası, bunun karşısında konumlanan bir kesimi doğurmuştur. Bu inşa süreci halkın mukaddes olarak bildiği tarihten koparılmasına yol açan düzenlemeler olarak nitelendirilmiş; neticede modern düşünce ve akla, onun getirdiği değerlere, ürettiği politika ve devlet anlayışına, ortaya koyduğu inkılaplara karşı duran ve sonuç itibarıyla Türkiye’de Kemalist düşünce ile gerginlik yaşayan bir muhafazakâr cephenin vücut bulmasıyla sonuçlanmıştır. Nurettin Topçu, bu dönemi etkileriyle birlikte yaşayan biri olarak, ortaya bazen bir gecede konan inkılapları ve milletin pasif bırakılmasını “İnkılâp yapıldı artık kımıldama yok, başka fikir, başka hareket yasak. Dünya işleri bitti, artık kimse düşünmeyecek. Düşünüldü, söylendi, yapıldı. Bundan sonra yalnız itaat!” İşte ruhlarımıza süngülü nöbetçi dikmek isteyen davanın gerçek tercümesi budur” şeklinde yorumlamıştır (Topçu, 2012: 203). Yaşananlar sebebiyle Türkiye’de muhafazakârların Cumhuriyet sonrası devletle aralarındaki bağ bozulmuş, devlete atfedilen yücelik yerini millet iradesini önemsemediği düşünülen bir düşünceye bırakmıştır.

Topçu, Tanzimat’tan bu yana yapılan uygulamaları, milleti köklerinden koparma çabası olarak nitelendirmiş ve bu tavrı, Türk muhafazakârlığının gerek siyaset gerekse düşünce alanını şekillendirmede etkili olmuştur. Ancak Topçu, Türkiye’deki muhafazakârlığın geldiği son durumu İslami şekilcilik ve Batı taklitçiliği sebebiyle eleştirmekte, kendi köklerinden beslenemeyen ve yaşanan değişimler karşısında da her alanda ahlak erozyonuna uğrayan bir kesim olarak görmektedir (Akın & Meşe, 2013: 142). Ayrıca Topçu’ya göre muhafazakârlık bu ülkede, gericiliğin sembolü olarak görülmüş; inkılapçılar hayatı, muhafazakârlar ise ölümü temsil etmiştir. Bu durumun üzüntü verici bir durum olduğunu belirten Topçu, muhafazakâr kesimin de kendilerine yapılan bu ithamları haklı çıkarmalarını eleştirerek, özellikle İslami hayatta yaşanacak bir reforma dikkat çekmiştir (Topçu, 2013: 180). O, muhafazakârların kendi kimliğini ve köklerini koruması gerektiğini, her alanda yaşanacak başarının “rönesans” ile mümkün olduğunu savunarak, hem tutucu muhafazakârlığa hem de Batı taklitçisi muhafazakârlığa karşı çıkmıştır. “Yıkılışımızın sebebi benliğimizden kaçarak, Batı’nın taklitçiliğine sığınma sevdamızdır” (Topçu, 2017a: 22) ifadesi Topçu’nun muhafazakâr kesime hem bir iğnelemesi hem de sitemkâr bir uyarısıdır. Toplumda, geçişin, sırf geçmiş diye kör bir şekilde savunulmasını ve bu sebeple yeni olan her şeye karşı gelinmesini eleştirerek, önemli olanın kaynağı kendi köklerinden beslenen, yeni atılımlar yaratacak olan bir değişim olduğunu vurgulamış ve rönesansın yalnızca Batı’da yaşanmış bir tecrübe olmayacağını, taklitçilikten uzak kendi içimizde bir değişim yaşamamız gerektiğini belirtmiştir (Topçu, 2013: 83-84).

Diğer yandan muhafazakârlık kavramının görüldüğü alanın sadece din sahası olmadığına, milliyet sahasında da muhafazakârlığın olduğuna dikkat çeken Topçu, muhafazakârlık ile milliyetçiliği buluşturmuştur. Ona göre "milliyette muhafazakârlık, millet hayatını kurmuş olan kaynakların feyzinin muhafazası demektir" (Topçu, 2013: 181). Dolayısıyla, muhafazakâr düşüncede ihya edilmesini istediği kavramlardan biri İslami hayat iken, bir diğeri de millet kavramıdır. Bunların dışında, devlet kavramı da Topçu’da ihya edilmesi ve ahlâk ile bütünleştirilmesi gereken bir diğer kavramdır.

80

3. Nurettin Topçu’da Devlet ve Demokrasi Fikri

Muhafazakâr düşünce gerek Kıta Avrupası’nda gerekse Türkiye’de bir takım değişimler yaşamıştır. 18. yy.’ın sonlarına doğru düşüncede bir takım restorasyonlar gerçekleşmiş, dönemin şartlarından dolayı milliyetçilik kavramıyla barışan muhafazakâr ideoloji, devletle de barışmıştır. Dolayısıyla milliyetçiliğin muhafazakârlığa eklenmesiyle birlikte, devlet kavramı millet kavramının cisimleşmiş hali olarak kabul görüp, fikren bir kutsiyet kazanmıştır. Kimi zaman, bu fikrin faşist bir görüntü aldığına da şahit olunmuş, Hitler Almanyası aşırı muhafazakârlığın faşizme dönüşmesine örnek olmuştur. Türkiye’de de tarihsel sürecine bakıldığında muhafazakârlığın millet, vatan, devlet kavramlarıyla yoğrulmuş; bunların yanı sıra İslami değer ve ilkelerin korunması amacını güden bir siyasal ve düşünsel ideoloji olduğunu görmekteyiz. Türkiye’de muhafazakârların, devlet ile barışması ise, DP’den ANAP’a doğru uzanan süreçte başlamış, özellikle Ak Parti döneminde ise kendisini daha çok belli etmiştir. Millet kavramını öne çıkaran bir devlet anlayışını yücelten muhafazakârlar, Kemalist devlet anlayışının karşısında konumlanmışlardır. Ak Parti’nin "Yeter! Söz milletindir" sloganı, devletin millete hizmet etmesi gerektiği anlayışına sahip olduğu şeklinde yorumlanmış ve muhafazakâr kesimde karşılık bulmuştur. Bu süreç muhafazakâr kesimin devlet fikri ile barıştığı süreç olarak değerlendirilebilir. Nurettin Topçu da bu noktada, muhafazakâr düşüncenin, Kemalist devlet anlayışı dışında, devlet fikriyle tarihsel süreçte barışık olduğunu, devletin ve milletin birbiriyle iç içe olduğunu ve olması gerektiğini savunmaktadır. Fakat günümüzde özellikle 80’lerden sonra muhafazakârların kapitalizme eklenmesi durumu, Topçu’nun dünyasından baktığımızda sert eleştirilecek bir durumdur. Nitekim günümüzde gerek muhafazakâr kesim gerekse bu kesimin siyasetteki temsilcileri tarafında kapitalist politikalar benimsenmiş ve Topçu’nun bahsettiği, kendi köklerinden ve mirasından beslenen ve taklitçilikten uzak muhafazakârlık anlayışının eleştirildiği bir durum ortaya çıkmıştır.

Nurettin Topçu’da devlet anlayışı ise, ahlâk, hâkimiyet ve vatan kavramlarıyla sıkı bir ilişki içindedir:

"Devlet, muayyen Topraklar üzerinde hâkimiyetle yaşayan insanların meydana getirdiği manevi birliktir. Millet varlığının ruhu demektir. Millet iradesinin gözüktüğü yerdir. Kendi başına yalnız vatan bir ceset, cansız bir vücut sayılırsa millet onun hayatı, devlet ise ruhu sayılmalıdır. Devlet milletin şuurudur" (Topçu, 2012: 49).

Nurettin Topçu’nun devlet anlayışının temelinde ahlâk yatmaktadır. Ahlâk ise kaynağını dinden alır. Topçu’ya göre devlet idarecilerinde mesuliyet duygusu olmalıdır. Mesuliyet kavramına atfettiği önem onun ancak manevi değerlerle kazanılabileceğini düşünmesindedir. Bir anlamda Topçu, devletin temelini ahlâka dayandırmaktadır. Onun

devlet tasavvuru son muhasebede kaynağını aşkın iradeden alan kutsal ilkelere ve misyonlardan beslenmektedir. Milleti, devlet tasavvuru içinde değerlendiren Topçu için, bir toplumun tek başına varlığı onların millet olması için yeterli değildir. Bunun için o toplumun kendi varoluşunu ilahi ve ahlaki ilkelere göre düzenleyebilmesi gereklidir (Öğün,1992:168). Devlet, milletin şuurudur. Dolayısıyla devletçi bir anlayışa sahiptir. Devleti hâkimiyet kuran (otorite sahibi) bir varlık olarak gören Topçu, otoritenin olmadığı yerde devletin olmayacağını, itaatin mutlak olduğu yerde devletin daha kuvvetli olacağını savunur. Ancak buradaki otoriter devlet, tepeden inme inkılaplar yapan, ceberrut, vurduğunu öldüren ve milletin iradesini hiçe sayan devlet değildir. "Her devirde en iyi devlet, en yüksek otoriteye sahip devlettir. Otorite zulüm olunca Neron'da, ilahi olunca Yavuz Selim'de gözükmemektedir" (Topçu, 2012: s. 56). Esasında zaten muhafazakâr düşüncede otorite kavramı, dinde de devlette de yer bulan temel kavramlardan biridir. Otorite bir güven ve meşruiyet kaynağıdır. Topçu da millettten aldığı iradeyi, mesuliyet duygusu içerisinde Allah'ın adaletini bu dünyada tesis etmeye çalışan otoriter bir devlet anlayışına sahiptir.

Devlette hâkimiyet iki şekilde kendini gösterir; dışa karşı ve içte. Dışa karşı hâkimiyet başka devletlere karşı kendisini idare etmek, hür ve bağımsız olmaktır. İçte hâkimiyet ise vatan içinde düzeni sağlamak, millette güvenliği yaşatmaktır. Dolayısıyla Topçu'nun fikirlerinde düzenin çöğnendiği yerde devlet yok olmaktadır. Devlette hâkimiyetin oluşabilmesi için devletin bölünmez ve sürekli olması lazımdır (Topçu, 2017b: 215). Devlet gücünü ön plana çıkaran bir anlayışla Topçu, devletin ululuğunun anlaşılmasının, onun sınırları ve ihracat rakamları ile ölçülmeyeceğini; dağda ve şehirlerde kanunları yürüten zabıta ve emniyet teşkilatının gücünde görülebileceğini belirtir. Fakat bu gücün zulüm adına yapılması durumunda ise devletin yıkılmaya mahkûm olduğuna vurgu yapar (Topçu, 2012). Dolayısıyla Topçu, gücün ve kuvvetin zorbalıkla eş değer olmadığını, ama kudretli duruşun bir devleti daha da ulaştıracağına inanan bir bakış açısı sergiler.

Topçu ahlâki bir varlık olarak gördüğü devlete bir takım ödevler yükler. İlk ödev vatandaşların haklarının korunmasıdır. Devletin asıl ahlâki ödevi ise millet içinde yüksek ve evrensel değerlerin, ferdi değerlere zaferini sağlamaktır. Devletin bir diğer ödevi ise vatandaşlara ödevlerini yüklemektir. Topçu'ya göre vatandaşların yerine getirmesi gereken ödev haktan önce gelir. Üzerine düşen sorumlulukları yerine getiren vatandaş buna karşılık haklarını isteyebilir. Vatandaşın ilk ödevi ise kanunlara saygı göstermektir. Kanunların hiçe sayıldığı yerde devlet yoktur. Bir diğer ödev ise memleket hizmetlerini hakkıyla yerine getirmektir. Devlet, ödevini yerine getiren vatandaşa hürriyet ve eşitlik haklarını teslim eder (Topçu, 2017b: 216). Doğan'a göre Topçu devletle ilgili düşüncelerinde diğer muhafazakârlara göre farklılık gösterir. Devleti, başlı başına dokunulmaz bir paye olarak görmek yerine millet iradesinden aldığı güçle "ferdi vicdanların üstüne ilahî bir kubbe gibi gerilecek" ilahi ve mistik bir kavram olarak tasavvur eder (Doğan, 2011: 223). Topçu'nun devlet anlayışında fazilet temel bir düsturdur. Millettten alınan irade ile devlete bir sınırlama çekildiği gibi, kullanılacak iradenin de "gayelerin gayesi olan Allah için kullanmak" üzere olması gerektiği, böyle olmayan bir devletin daima yıkılmaya mahkûm olduğu vurgulanmıştır.

Nurettin Topçu demokrasi konusu üzerinde de kapsamlı bir tahlilde bulunmuştur. Ona göre demokrasi hâkimiyetin bütün millete yayılması ve devlet idaresinin milletin her ferdi tarafından kullanılmasıdır (Topçu, 2012: 61). Topçu, demokrasinin olumlu kazanımlarına dikkat çekerek; bütün fertlerin mesuliyet kazandığı, otoritenin cemiyete yayıldığı, devlet iradesinin cemiyetin her ferdi tarafından kullanıldığı, uzun bir tarih içinde zulüm yapan hükümdarın zulmünden korunmayı en fazla teminat altına alan rejim olduğunu belirtir (Ünal, 2010: 480). Topçu için demokrasi ahlâki bir rejim olabilir, ancak bunun için demokrasiyi kullanan insanların fazilet ve ahlâki olgunluk kazanmış olmaları gerekir. Vatandaşlar kendilerine verilen hakları ödev haline getirmezlerse o zaman ahlâki yıkım, devletin yıkımını hazırlar. Demokraside ahlâk olmazsa istismar olur ve devletin sürekliliği bir hayal olur. İyi bir demokraside vatandaşlar idare edildikleri yerde kanunlara saygıyı ibadet haline getirmelidirler. Topçu'ya göre ahlâkla yoğrulan bir demokraside vatandaşlar, şahsi menfaat ve duygularını bir tarafa bırakır, sadece vatanın selameti ve bunun için de mutlak adaleti yaşıtan hâkimiyetin tam olmasına çalışır. Devlet ahlâki da ancak bu yolla gerçekleşir (Topçu, 2017b: 218).

Nurettin Topçu, demokrasiye eleştiriler de getirir. İlim fikrini önemseyen Topçu'da ilim erbabının, geniş halk kitlelerinden farklı olduğu görüşü hâkimdir. Demokrasinin bu yolla azınlıkların sömürsününün bir başka yolu olabileceği tehlikesinin karşısında durmuştur. Batı hayranlığına da eleştiriler getiren Topçu'ya göre, Batı kökenli bir kavram olarak demokrasinin ülkemizde adeta bir "amentü" olarak kabul edilmesini eleştirir ve bu durumunun bizleri milli benliğimizden uzaklaştıracak bir körlüğe götürebileceğini savunur. Dolayısıyla Topçu için demokrasi mutlak surette iyi olarak kabul edilen bir kavram değildir. Ona göre önemli olan onu kullananların ruh ve ahlâk yapısıdır. Bunlar olmaz ise demokraside diğer rejimler gibi olumsuzlukları ve felaketleri getirebilir. Nurettin Topçu demokrasinin çıkmazlarını ve kötülüklerini de kaleme aldığı yazılarında demokrasiyi tehdit eden unsurların başında büyük sermayeyi ve basını görmektedir (Topçu, 2012: 17). Topçu'ya göre demokrasi bir geçiş rejimidir, değişen dünyaya daha uygun idare biçimi bulununcaya kadar varlığını sürdürmeye devam edecektir. Ancak, demokraside halkın kendi kendini yönetmesi ve oyların eşit olması konusunu sert bir dille eleştirmektedir. Bu noktada elitist bir bakış açısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ona göre, toplumda âlimden çok cahiller bulunduğu için çoğunluğun oyuyla seçilenler nefislerine düşkün kişiler olacak ve toplum içinde ahlâk düşkünlüğü, haksızlık ve kötülükler kendini gösterecektir. Bu sebeple demokraside tam eşitliğin sağlanmasını doğru bulmamakta, ruhi anlamda ahlâki eşitliğin daha önemli olduğunu, bu sebeple belli bir zümrenin fikirlerinin ve oylarının da daha değerli olacağını vurgulamaktadır (Topçu, 2012: 30).

Demokrasiyi bekleyen en büyük tehlikelerden biri de kurumsallaşmış bir tahakkümü ortaya çıkarabileceğidir. Modern dönemde kapitalist sistemin, iş bölümünü doğurmasıyla birlikte kuvvetli ve zayıf sınıf ayrımı belirginleşmiş, bu da tahakkümü artırmıştır. Bu durum modern dünyada toplumsal sözleşmenin bir sonucudur. Oysa Topçu'nun fikirlerine göre esas olan iş bölümünde, işi ehline bırakmaktır. Fertlerin zümreleşmesine yol açan komünist sistemi, ferdi

zümrelere esir hale getirdiği gerekçesiyle eleştiren Topçu, bu durumun hürriyeti yok ettiğini savunmuştur. Burada dikkatleri çeken husus, Topçu'nun nezdinde birey iradesini yok sayan bir sözleşmenin kapitalist, komünist yahut demokratik olması fark etmeksizin benimsenmediğidir. Çünkü Topçu'ya göre tek yanlı gerçekleşen bir sözleşme eşitliğe aykırı olacak ve zaman içerisinde kurumsallaşmış bir tahakkümü ortaya çıkaracaktır. Demokratik rejimlerde de bu tehlikeyi gören Topçu, doğru bir yönetimi ahlâk ve hâkimiyetin bir arada olduğu yönetim olarak tanımlamaktadır.

4. Sonuç

Türkiye'de muhafazakâr düşünce Tanzimat dönemi yenilikleri ve Batılı fikirlere eleştiri ile birlikte doğmuş, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte ise kendisini daha çok belli etmiştir. Tarihsel geçmişi, gelenekleri ve kültürel değerleri koruma anlayışı güden muhafazakârlık, Türkiye'de Cumhuriyetin ortaya koymaya çalıştığı seküler akla ve yeni tarih anlayışına karşı çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de muhafazakârlık, Kemalist devlet yönetimi ve İnkılapçılığın karşısında millet iradesini öne çıkararak bir tutum sergilemiştir. Nurettin Topçu'nun konumu bu noktada muhafazakâr konuma yakındır. Önerileri ve uyarıları ile bir medeniyet eleştirisi yapan Topçu'nun özgün ve eklektik fikirleri, muhafazakâr kesimin düşünce dünyasını etkilemiş, Türk düşünce tarihinde yer edinen ender şahsiyetlerden biri olmasını sağlamıştır. Topçu muhafazakâr kesimi, kendi damarlarından beslenmediği, İslami şekilcilik ve Batı taklitçiliği yaptığı ve milli, dini ve kültürel unsurları muhafaza etme refleksi konusunda zayıf düştükleri gerekçesiyle de eleştirmiştir. Ona göre, milletin tarihinin yüceliği ve ruhu bugün zayıf düşmüş, Batı sevdası muhafazakâr kesimde ahlâk düşüklüğü ve yozlaşmaya neden olmuştur. Bundan kurtulmanın yolunu kendi köklerine dönerek harekete geçirecek bir değişim olan "rönesansta" bulmuştur. Ona göre bu milletin, eskiye körü körüne bağlanıp kalan veya Batı taklitçiliği altında savrulup giden durumu, rönesans ile değiştirilmelidir.

Muhafazakâr düşüncede devlet fikri, geçmişte kutsallığın, yüceliğin simgesi iken, bu durum Cumhuriyet ile birlikte kökten değişmiştir. Devlet fikriyle barışılması ise DP'den ANAP'a kadarki süreçte kendini göstermiş, özellikle millet iradesini ve millete hizmet etme söylemlerini ön plana çıkaran AK Parti ile daha da belirginleşmiştir. Bunda ayrıca, muhafazakârların kapitalizm ile barışmasının da büyük payı bulunmaktadır. Topçu devlet kavramının nasıl olması gerektiği üzerine ele aldığı yazılarında devleti, milli iradenin bir araya geldiği manevi bir birlik olarak görmektedir. Devlette hâkimiyet ve mesuliyet kavramlarını öne çıkaran Topçu, ahlâki bir devletin inşası için, vatandaşların da üzerlerine düşen ahlâki ödevleri yerine getirmeleri gerektiğini, ödevin haklardan önce geldiğini vurgulamıştır.

Topçu'nun demokrasi düşüncesi ise onun ne mutlak surette iyi ne de kötü olduğu yönündedir. Onun için demokrasi ancak bir geçiş rejimi olarak düşünülmelidir. Topçu'ya göre demokrasi bir ahlâk rejimi olması durumunda devlet ahlâki da sağlanabilir, aksi takdirde demokrasi kötülüğün ve belaların bizzat sebebi haline gelebilir. Demokrasi rejiminin teoride mutlak eşitlikten hareket etmesini eleştiren Topçu, gerçek hayatta insanların hiçbir zaman mutlak anlamda eşitliğin olamayacağını belirtmekte ve asıl olanın halk adına söz söyleyebilecek erdemliliğe sahip, fikri hür vicdanı hür ahlâklı şahsiyetler yetiştirmek olduğuna dikkat çekmiştir.

Topçu'nun demokrasi eleştirisinde göze çarpan önemli noktalardan biri Hakk'ın hâkimiyetidir. Burada Allah iradesine dayanmayan bir yönetimin eleştirisine rastlanılır. Demokraside halkın iradesi söz konusu olmasına rağmen belli bir zümrenin her zaman için daha etkin olması söz konusudur. Öte yandan demokratik rejimlerde ortaya çıkan partiler yoluyla insanlar arasında bir partizanlığın yayılma tehlikesinin olduğunu ve dolayısıyla bu partiler arasında menfaat çatışmalarının olabileceğine vurgu yapar. Oysaki Topçu'ya göre şahsi menfaatler değil, toplumsal menfaatler ön planda tutulmalıdır, aksi takdirde işin ehli olan kişilerin başa gelme durumları değil, çıkar ilişkilerine göre belirlenmiş kişilerin başa gelme durumu ortaya çıkacaktır. Kısacası Topçu'ya göre demokrasi rejimi asla mükemmel bir rejim tasavvuru değildir, ancak bir geçiş rejimi olabilir. Mükemmel bir yönetim ve devlet ise ancak ahlâk, fazilet ve mesuliyet anlayışıyla temellendirildiğinde mümkün olacaktır.

Nurettin Topçu bu fikirleriyle, Türk muhafazakârlığının yürüdüğü yolda önemli etkiler bırakmıştır. Onun, muhafazakârlara kendi köklerine dönmeleri gerektiği mesajı, devlet ve yönetim fikirlerinde de kendini belli etmektedir. Onun medeniyet tasavvuru, devlet ve demokrasi kavramlarına getirdiği özgün fikirlerinde kendini belli etmektedir. Ancak bu makalenin çerçevesinde şahsi bir eleştiri olarak, muhafazakârların geldiği noktanın bugünün şartlarında Nurettin Topçu'nun tam da eleştirdiği gibi olduğunu, dolayısıyla özüne dönme ve taklitçilikten uzak kalan bir muhafazakâr düşüncenin, özellikle 90'lar sonrası Türkiye'sinde zayıf düştüğünü ve bugün, kapitalizme eklenmiş, liberal, küresel hamleleri yakından takip eden bir muhafazakârlığın yaşandığını söyleyebiliriz. Bu durum, Topçu'nun fikirlerinin muhafazakâr cenah tarafından daha iyi anlayarak okumak gerekliliğini göstermektedir.

Kaynakça

- Akın, M. H., & Meşe, E., (2013). *Türkiye'de Muhafazakârlığa Nurettin Topçu'nun Eleştirel Katkısı*, Muhafazakâr Düşünce, Sayı: 37, ss:141-154.
- Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*, 3.Baskı, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Doğan, N. (2011). *Türk Muhafazakârlığının Devlet Algısı: Nurettin Topçu Örneği*, Doğu-Batı, S:58 ss:213-228.
- Gündoğan, A. O. (2002). *Nurettin Topçu ve Sosyoloji, Sorgulanan Sosyoloji*, Haz. M. Çağatay Özdemir, 1. Baskı, Ankara: Eylül Yayınları, ss. 145-156.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, 1.Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Öğün, S.S. (1992). *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Özder, F., (2006). *1980 Sonrasında Türkiye'de Muhafazakâr Kimliğin Gelişimi ve Siyasal Partiler*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu, N., (2012). *İradenin Dâvası/Devlet ve Demokrasi*, 4.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N., (2013). *Yarınki Türkiye*, 9.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N., (2017a). *Türkiye'nin Maarif Davası*, 29.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N., (2017b). *Ahlak*, 10.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ünal, V., (2010). *Nurettin Topçu'nun Düşünce Sisteminde Devlet ve Demokrasi*, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 2010, C: 14, S: 2 ss: 469-485.

Yazar Bilgileri
Author(s)

Doktora Öğrencisi
Nur Özdemir
Selçuk Üniversitesi
nurrozdemiir@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0285-8222

Künye Bilgisi

Cengiz, K.; Küçükural, Ö. & Gür, H. (2021). *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar*.
İstanbul: İletişim Yayınları.

Imprint Information

Cengiz, K.; Küçükural, Ö. & Gür, H. (2021). *Türkiye’de Spiritüel Arayışlar*.
İstanbul: İletişim Publication.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
18.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted
10.12.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Spiritüellik / spirituality
Din / Religion
Deizm / Deism
Türkiye / Türkiye
Kitap İncelemesi / Book Review

84

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Özdemir, N. (2022). Türkiye’de Spiritüel Arayışlar. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), ss. 84-86.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

Değerlendirme

2010'lu yıllar, Türkiye'de muhafazakarlaşma ve dindarlaşma eğilimlerine karşı bireylerin yeni arayışlar içine girdiği bir dönem olarak yaşanmıştır. Bu arayışların bir durağı ateizm ve deizme çıkmasına rağmen bir diğer durağı sufilik ve şifa arayışlarından dolayı bireylerin Budizm, yoga, reiki, şifacılık, biyoenerji, alternatif tıp gibi birçok spiritüel ritüele yönelmesiyle sonuçlanmaktadır. Suri ve Rao'ya göre, (2014, s. 26) spiritüel kelimesinin kökeni, Latince "yaşam nefesi" anlamına gelen "spiritus" kelimesinden gelmektedir. Spiritüalizm hakkında iki görüş vardır. Bunlardan birincisi, insanın evrendeki yerini tam anlamıyla benimsemesi için yaşamın anlamını ve amacını bulma arzusudur. İkincisi ise tüm evreni kontrol eden Tanrının üstünlüğüne olan inançtır. Bu arayışların üzerinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bireysel, ruhsal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet bu faktörler arasındadır. Bu faktörlerden her birinin spiritüel arayışlar üzerindeki etkilerini sosyolojik bağlamda incelemek oldukça önemlidir.

Türkiye'de Spiritüel Arayışlar adlı eser, bu bağlamda değerlendirilebilir. Eser, Kurtuluş Cengiz, Önder Küçükural ve Hande Gür'ün ortak çalıştığı TÜBİTAK 1001 projesine dayanmaktadır. Proje 1 Ekim 2018 ve Mart 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Eserin temelleri 2008 ve 2010 yılları arasında gerçekleştirilen "Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Din" adlı çalışmada atılmıştır. Yazarlar bu çalışmada çeşitli şehirlerde yürüttükleri saha çalışmalarında katılımcılardan aldıkları cevaplar doğrultusunda yeni dini hareketler ya da yeni çağ hareketleri bağlamında bir araştırma yapılması gerektiği düşüncesiyle yola çıkmışlardır. "Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Din" (2008-2010) adlı çalışma ile "Türkiye'de Spiritüel Arayışlar" (2018-2020) adlı çalışmanın arasında bulunan on yılda Türkiye'de yeni dini pratik ve alternatif din arayışlarının arttığı ve popülerlik kazandığı gözlemlenmiştir. Özellikle orta-üst sınıftan yüksek eğitimli genç ve orta yaşlı kadınların geleneksel dini pratikleri bırakarak yeni spiritüel arayışlardan olan yoga, reiki, tantra, şifacılık, şamanlık, biyoenerji, alternatif tıp, astroloji, numeroloji, meditasyon, ruhsal varlıklarla ilişki gibi yeni spiritüel pratiklere yöneldiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle araştırmanın amacı "geleneksel dini pratiklerden (camiye gitmek, oruç tutmak, namaz kılmak, bir dini cemaate ya da tarikata üye olmak vb.) ziyade kişisel/öznel deneyimi öne çıkaran bu tür arayışlara dönük ilgiyi, büyük çoğunluğu Müslüman bir ülkede yerel dini tecrübe bağlamında açıklamak" (s. 12) olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede çalışma "neden insanlar bu tür inanç ve pratiklere ihtiyaç duyuyorlar?" sorusuna cevap aramaktadır.

Türkiye'de Spiritüel Arayışlar adlı eser, alanında yürütülen kapsamlı çalışmalardan biri olma niteliğindedir. Bu kapsamda 2 yıl süren çeşitli araştırma etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada katılımcı gözlem, derinlemesine mülakat ve anket gibi araştırma teknikleri ve çeşitleri kullanılmış ve üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar proje başlamadan önce 2014 yılında TUMATA'nın (Türk Musikisini Araştırma ve Tanıma Grubu) Yalova'da düzenlediği sema etkinliklerine, İstanbul'daki Cerrahi Cemaati'nin zikirlerine, Rufai Cemaati'nin zikir ve meşk toplantılarına ve Şeb-i Arus döneminde Konya'ya giderek Mevlevi grupların ayinlerine katılmışlardır. Bunun yanı sıra Bodrum, Kazdağları, Fethiye ve İzmir'de kurulmuş olan yoga ve meditasyon kamplarındaki etkinliklere dahil olmuşlardır. Böylece araştırmacılar çeşitli spiritüel etkinliklere katılarak çalışma konuları olan etkinlikler hakkında yakından gözlem yapma imkânı elde etmişler. İkinci aşamada spiritüel arayışların arttığı İstanbul, Ankara, İzmir, Muğla, Çanakkale ve Konya'da kartopu tekniği kullanılarak derinlemesine mülakatlar yapmışlardır. Mülakat sayıları ilk önce erkek ve kadın eşit olmak üzere her şehirde 12 görüşme olarak toplamda 72 görüşme şeklinde planlanmışken bu aşamada toplam görüşme sayısı 84 olarak gerçekleştirilmiştir. Son ve üçüncü aşamada araştırmacıların elinde spiritüel inançlara sahip insanlara dönük araştırma evreni bulunmadığından Survey Monkey programı üzerinden çevrimiçi olarak 528 kişiye anket yapılmış ve araştırmanın nicel veri eksikliği bu şekilde giderilmeye çalışmıştır. Yazarlar, yeni dini arayışları bireysel, ruhsal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet bağlamlarından hareketle üç aşamalı olarak sahada uygulamış ve okuyucularına Türkiye'deki spiritüalizm arayışlarındaki artışın haritasını çıkarmışlardır. Eser, saha ve gözlem birikimi açısından oldukça kapsamlı ve güçlü veriler sunmakta ve Türkiye'deki spiritüalizm literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

Eser, Türkiye'de spiritüalizm konusunun yanında hem nitel hem de nicel verileriyle dokuz bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın problemi, nüfusunun büyük çoğunluğunun İslam'ın Sünni/Hanefi çerçevesinde şekillenmiş olan Türkiye'de diğer mezheplere bile farklı gözle bakılırken dini atmosfer içerisinde bireysel dini inanç ve pratiklerin nasıl yaşandığı ve toplumun bu yeni dini hareketleri nasıl yorumladığı üzerine inşa edilmiştir (s. 13). Özellikle eserde son dönemde ateizm ve deizm tartışmalarının artması dolayısıyla Türkiye'deki la-dini inanç ve pratiklerin anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra spiritüalizme yönelik artan ilginin Diyanet İşleri Başkanlığı ve özellikle İmam Hatip liseleri başta olmak üzere diğer İslami eğitim kurumları tarafından göz ardı edilmesi de eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin yanında eserde İslami eğitim veren kurumların öğretmenleri ve öğrencileriyle görüşme yapılması esere daha farklı bir bakış açısı kazandırabilirdi.

Yazarlar, Türkiye'deki spiritüel hareketlerin şekillenmesini ele alırken spiritüalizmin tarihsel süreçteki oluşumunu, kavramsal açıklamasını, yeni dini pratiklere katılım sağlanmasındaki temel etkenleri detaylı bir literatür incelemesinden faydalanarak işlemişlerdir. Spiritüellik, modernleşme, demokratikleşme ve küreselleşmenin yani ABD, Avrupa, Asya ve Afrika toplumlarının birbiriyle karşılaşmasıyla birlikte toplumların birbirlerinin dini pratiklerini tanımasının sonucu olarak gelişmiştir. Van der Veer'e göre "spiritüel ve seküler Avro-Amerikan modernitenin içinde kurumsallaşmış dine karşı birbiriyle bağlantılı iki alternatif olarak üretilmiştir" (s. 42). Spiritüel hareketler 1960'larda özellikle 68 hareketinin Doğu felsefesiyle kurduğu yakın temastan sonra tüm dünyada hızla yayılmaya başlamıştır. Spiritüel pratikler geleneksel dinlerdeki bağlayıcı metinlere göre esnek olması ve bireylerin isteklerine göre yeniden üretilebilmesi bu hareketlerin "yeni" olarak açıklanmasına neden olmuştur.

Yeni Dini Hareketler (YDH) kavramı dünya genelinde 1970'lerin başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Araştırmacıların bazıları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında bazıları ise son 150 yıl içerisinde ortaya çıkan yeni dini inançları açıklamak için bu kavramdan faydalanmaktadır. Turan ise, (2013, s. 555) "Dünya genelinde ve özelden Batı'da dini farklılığın artıp yayılması ve özellikle "yeni dini hareketler" olarak isimlendirilen oluşumların ortaya çıkması bu algının/kanaatin bir yanığı olduğunun açık bir göstergesi olmuştur. XX. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle son çeyreğinde dinin yeniden keşfedilmesi ile modern dünyanın toplumsal yapısı ve düzeni içerisinde dinin konumunun, dolayısıyla din ve sekülerleşme ilişkisinin yeniden ele alınması zarureti doğurmuştur". Yazalar bu bölümde spiritüalizm ilgili literatüre yer verirken Türkiye'de spiritüel hareketlere yönelik ilginin yoğun olmasına rağmen literatürün eksik olduğunu ve yabancı kaynakların spiritüalizm üzerindeki hakimiyetine değinmektedirler. Bu nedenle YDH çalışmaları, ilahiyat, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji gibi alanların birlikte interdisipliner olarak çalışmaları gereken alanlardandır birisidir.

Türkiye'de Spiritüel Arayış Dinamikleri başlığı altında, Türkiye'deki spiritüel arayışlar makro ve mikro boyutlarıyla ele alınmıştır. Arayışların makro boyutu sekülerleşme, modernizm, neo-liberalizm ve postmodernizm kavramlarıyla incelenirken araştırmacının mikro boyutunda gözlem ve görüşmeler sosyo-ekonomik profil, travmalar, mucize olaylar, karşılaşmalar, rastlantılar, orta sınıfın yalnızlığı ve kamusal hayatın kaybı faktörleri üzerinden incelenmiştir. Bu çerçevede eser Tanzimat'tan günümüze siyasi arenanın hareketliliği ile dini yaşamda dönüşümleri kısaca izah etmektedir. Yazarlar, bu değişime örnek olarak 19. yüzyılda spiritizm ile ilgilenen bireylerin çoğunluğunun, kendilerini spiritüel bir arayıştan ziyade bilimsel bir dünya görüşü savunucusu olarak tanımladıklarını belirtmektedir (s. 97). Günümüzde bireylerin spiritüel pratiklere yönelmelerinin nedeninin bilimden ziyade daha bireysel arayışlar olduğu, eserin saha verileri sayesinde anlaşılmaktadır.

Eserin, dördüncü ve sekizinci bölümler arasında saha verileri yardımıyla tematik olarak toplumsal cinsiyet, İslam ve tasavvuf, beden ve şifa ve ekoloji konuları spiritüalizm üzerinden ele alınmıştır. "Spiritüel İnançlar ve Pratikler" başlığında yazarlar, bireylerin kutsala ulaşmak için spiritüel arayışta olanların kişisel inanç dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarını ve şekillendirdiklerini izah etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen mülakatlar ve "Amerikan Gençliği ve Din Araştırması" gibi uluslararası çalışmalardan faydalanarak hazırlanan anket sorularından elde edilen veriler, ortak temalar halinde ele alınmıştır. Sonuç olarak, spiritüel arayışlar bireylerin duyguları takip ederek elde ettikleri deneyimlerden oluştuğu iddia edilmiştir. Aslında spiritüel pratiklerin bireylerin kendi derinliklerine ulaşmak için fiziksel ve düşünsel olarak gerçekleştirdikleri ortaklaşa bir çalışma olduğu görülmüştür.

Yazarlar, spiritüel inançların dişil ve eril tanımlarının pratikte bedene yansımaları ve kadınla erkeği spiritüel öğretilere yönelten etkenler ve bireyin bu öğretiler üzerinden inşa ettiği kimlik konularını görüşmeler esnasında elde edilen veriler ile güçlendirerek "Spiritüellik ve Toplumsal Cinsiyet" başlığında açıklamışlardır. Alan araştırmasında, kadınların spiritüel pratiklere katılımda büyük çoğunluğu oluşturduğu ve katılımcıların spiritüelliğinin dişil olduğunun vurgulandığı belirtilmiştir. Cinsiyetlerin spiritüellik ile ilişkisine bakıldığında kadınların hem geleneksel hem de diğer dinlere karşı ilgili oldukları ve erkeklere oranla spiritüellik ile ilişkilerinin daha paradoksal olduğu da görülmüştür. Erkeklerin spiritüellik içindeki konumunun kadınlara oranla daha ihtiyatlı olduğu da tespit edilmiştir. Yazalara göre cinsiyetlerin spiritüalizm ile ilişkisi kısaca "kadınlar, aidiyet ve değerlilik gibi iç motivasyonlardan hareketle dış dünyada karşılaştıkları baskı ve eksiklik duyguları ile yüzleşirken, erkekler dış dünyalarına rağmen iç dünyaları ile yüzleşerek yeterlik duygularını artırmak için ve yeniden güçlenecekleri güvenli bir yol olarak görmektedir (ss. 230-231) şeklinde açıklanmıştır.

Sonuç olarak eserde Türkiye'de popülerleşmeye başlayan spiritüel arayışlar temel sorunlarıyla yalın, anlaşılır bir üslup ile okuyucuya sunulmuştur. Yazarların alana hakimiyeti, sistematik olarak spiritüalizm arayışlarında bireylerin neden bu tür inanç ve pratiklere ihtiyaç duydukları sorusunun cevaplanmasıyla birlikte eserin Türkiye'de spiritüalizm literatürüne önemli bir katkı sağladığını belirtmek gerekmektedir. Eserde özellikle yeni dini hareketlere dair Osmanlıdan günümüze detaylı bir literatür incelemesine yer verilmesi ve 2018-2020 tarihlerinde gerçekleştirilen saha çalışmasında hem nicel hem de nitel araştırma tekniklerinden faydalanılması bu eseri Türkiye'de spiritüalizm konusundaki çalışmalar arasında değerli yapmaktadır. Bunun yanı sıra eserde AK Parti iktidarının din eksenli politikasıyla birlikte Türkiye'de spiritüel hareketlerin artışı iddia edilmektedir ancak din eksenli siyasetin spiritüel hareketlerin artışında rol alıp almadığı hakkında yeni bir çalışma yapılması eseri daha da kıymetli hale getirecektir.

Kaynakça

- Cengiz, K., Küçükural, Ö. ve Gür, H. (2021). *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Suri, R. ve Rao, J. (2014). "Impact of Spiritual Marketing on Different Segments of Tourists and Their Evaluation of the Site". *Journal of Business & Economic Polic*, 1(1): 26-34.
- Turan, S. (2013). "Yeni Dini Hareketlerle İlgili Türkiye'deki ve Batı'daki Literatür". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (27): 554-589.

Yazar Bilgileri
Author(s)

Yüksek Lisans
Betül Özkan Şahin
Samsun Üniversitesi
210714010@samsun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3295-1981

Künye Bilgisi

Chibber, V. (2016). *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*. Çev. Afife Yasemin Yılmaz. İstanbul: İletişim Yayınları.

Imprint Information

Chibber, V. (2016). *Postcolonial Theory and the Specter of Capital*. (Afife Yasemin Yılmaz, Trans). İstanbul: İletişim Publication.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
14.11.2022

Kabul Tarihi/Accepted
16.12.2022

Anahtar Kelimeler / Keywords

Post Kolonyal Teori / Postcolonial Theory
Kapitalizm / Capitalism
Maduniyet / Subaltern
Kültür / Culture
Kitap İncelemesi / Book Review

87

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Özkan Şahin, B. (2022). Post Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(2), ss. 87-90.

DOI

Dergimiz henüz DOI hizmeti vermemektedir.
Our journal does not yet provide DOI services.

Değerlendirme

Son yıllarda; çıkış noktasını edebiyat ve kültür alanındaki çalışmaların oluşturduğu postkolonyal çalışmalar akademik platformda büyük yer işgal etmekte ve tartışılmaktadır. Postkolonyal çalışmalar, modern dönemde ortaya çıkan sermayenin küreselleşmesinin Doğu'daki toplumsal dinamikleri nasıl etkilediğini ve dönüştürdüğünü incelemektedir. Güney Asya tarihçileri, Gramsci'nin 1930'larda oluşturduğu kavramdan etkilenecek, 1970'lerde postkolonyal düşüncenin temellerini oluşturmuş ve Ranajit Guha'nın girişimiyle "Madun Çalışmaları Kolektifi" kurulmuştur. Gramsci'ye göre madun; yönetici seçkinlerin oluşturduğu fikir, kurum ve pratikler aracılığıyla temsil edilemeyen, kamusal alanda söz sahibi olamayan, hâkim sistemden dışlanmış kesimlerin parçası olarak tanımlanmaktadır. Madun kavramı, toplumdaki işleyiş içerisinde kendisini ifade edemeyen işçiler, köylü kadınlar ve toplumun içinde kendini temsil edemeyen sessiz yığınları ifade etmek için kullanılmıştır. Böylece madun, kurumsal bir yönelimin işaretçisi olmuş, sömürgecilik tarihi ya da siyaset analizi yapılırken kullanılan bir sığata dönüşmüş, teoriyle birlikte kullanılmaya başlanılmıştır. Çalışmaların yaygınlaşması ve çok kültürcülüğün benimsenmesinden sonra madun, her yönden ezilmiş, azınlıkta kalmış, mağdur ve mazlum olanlar ile özdeşleştirilmiştir.

Maduniyet Okulu esas olarak Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Bu tarih; ezilenlerin, sessiz yığınların tarihsel özne olmaktan çıkarıldığı tarih yazımını eleştirmektedir. Şarkiyatçı tarih yazımına meydan okumaktadır. Halk hareketlerinin ve köylü bilincinin tarihine ilişkin sorular soran Maduniyet Çalışmaları, Hindistan'daki siyasal evrime yönelik sorulara da cevap aramıştır. Madun tarihçileri Hindistan'daki Şarkiyatçı, sömürgeci ayrıca Ortodoks Marksist tarih yazımından kaynaklanan tarihsel bilgiyi sorunsallaştırmaktadır. Postkolonyal teori, başlangıçta sadece sömürgeciliğin yol açtığı hasarlara ve Üçüncü Dünya olgusuna değinirken, çerçeve daha sonra genişletilmiştir. Kitabın arka kapağında düşüncelerine yer verilen Slovaj Zizek de postkolonyal teorinin, Küresel Güney'i kavrayabilmek açısından önemli bir çerçeve oluşturduğuna değinmekte aynı zamanda aydınlanmanın evrensel kategorilerini reddettiği için oldukça popüler bir düşünce okulu olduğunu ifade etmektedir.

Bu düşünce sisteminin içinde yer alan Chibber, 1965'te Hindistan'da doğmuş, ABD'de Northwestern Üniversitesi Siyaset Bilimin' den mezun olmuştur. New York Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Postkolonyal alanda çalışmalar yapan Chibber'in Maduniyet Çalışmaları üzerinde durduğu "Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti" adlı kitabı İletişim Yayınlarından çıkan bir politika kitabıdır. Kitabın İngilizce orijinal başlığında kapitalizm yerine kapital kelimesi kullanılmıştır. Chibber önsözde "Kapitalizmin" yerine "Sermayenin Hayaleti" ifadesini tercih ettiğini belirtmiştir. Ancak kitabın editörü kitabın orijinal adında yer alan bu incelikli vurgunun Türkçe çeviride aktarılmasının mümkün olmaması nedeniyle yazarın da iznini alarak bu değişikliği yaptığını aktarmaktadır.

88

Chibber önsözde belirttiği üzere aslında postkolonyalizm üzerine olan bu kitabı yazma konusunda pek istekli değildir. Zaten Madun Çalışmaları üzerine olan bir derginin özel sayısı için sınıf analizinin düşüğe geçmesiyle ilgili Maduniyet Çalışmalarına odaklanarak makale yazmıştır. Fakat kendi ifadesiyle "Sınıf düşüşünün üzücü olduğunu belirten bir makale yazmışım fakat duygularımı paylaşmak için zemin sunmamışım. Eğer Maduniyet Çalışmalarının kuramsal proje için kusurlu olduğunu düşünüyorduydum bunun nedenini açıklamalıydım. Yazmaktan kaçındığım bu kitabı yazmalıydım" diyerek yazmaya başlamıştır.

Gayatri Chakravorty Spivak, Homi Bhabha, Ranajit Guha, Dipesh Chakrabarty gibi önemli isimlere de yer verdiği bu kitapta, Vivek Chibber postkolonyal teoriye dair kapsamlı tartışmalardan birini sunmakta, Maduniyet Çalışmalarına ilham veren temel argümanların, analitik ve tarihsel bir dizi yanlış anlamaya dayandığını vurgulayarak postkolonyal teoriye ciddi bir eleştiri getirmektedir. Chibber, Maduniyet Çalışmalarını postkolonyal çalışmalardaki temel sosyolojik ve tarihsel argümanların bir temsilcisi olarak ele almaktadır. Kitaptaki temel argümanı, postkolonyal teorinin kendisini Oryantalizm ve Avrupa merkeziliğin bir eleştirisi olarak tanıtmaya rağmen, aslında teorinin onları yeniden diriltmekle sonuçlanacağıdır. Chibber iddialarını, Maduniyetçilerin tarihsel sosyolojisinin yanı sıra onların incelemesine dayandırmaktadır. Bu kitabında postkolonyal çalışmaların bir alt kolu olarak Maduniyet Çalışmalarını eleştirirken Hindistan'ın bağımsızlık sonrası gelişimini burjuvazinin yokluğu ile açıklayan Ranajit Guha, Dipesh Chakrabarty gibi entelektüelleri Doğu'yu Oryentalist bir bakış açısı ile ele almakla suçlamaktadır. Eleştirisini, Marx'ın temsil ettiği radikal aydınlanma geleneği savunmasına yerleştirmektedir. Bu kitabın ana fikri postkolonyal teorinin çok merkezinde olan farklılıktan gelen argümanların başarısızlıklarını açıklığa kavuşturmak. Başarısızlığı kapitalizm üzerinden açıklayıcı ve eleştirel olarak ele almaktadır. Chibber'in ifadesiyle bu kitap Maduniyet Çalışmalarının tarihi ya da entelektüel biyografisi değildir. Bu kitabın asıl konusu postkolonyal çalışmalara tarihsel çözümleme yapmak ve Üçüncü Dünya kavramı için ortaya atılan çerçeveyi incelemektir.

On bir bölümden oluşan kitaba postkolonyal çalışmaları diğer bilimsel akımlardan ayıran özelliklere değinerek başlayan Chibber, postkolonyal çalışmaların egemenlik ve tabiiyetin pratiklerini içerdiğinden herkesi alakadar eden bir kuram olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca postkolonyal ile ilgilenenlerin Marksist kökenli olmasından kaynaklı kuramda bu etkinin görüldüğünden, Marksizm ve postkolonyal kuramın ortaya çıkışındaki benzerlik ve farklılıklardan bahsetmektedir.

Akabinde Chakrabarty ve Guha'nın hakimiyet argümanını açıklamasını ele alır. Chakrabarty günümüz doğusunun tecrübelerini sermaye ve milliyetçilik gibi Batı Marksizm'inde kullanılan çözümleri; basitçe uygulayıcı neden olarak

anlamamız gerektiğini söylerken, Guha ise sömürge dönemi Hindistan'ındaki sömürge modernizminin özgürlüğünü saptamayı amaçlayan tarihsel sosyoloji anlayışını öne sürmekte, postkolonyal krizin kökenlerini ele almaktadır. Hindistan'da elit ve madun arasında bir çatlak olduğundan bahsederken bu durumun Hindistan'ın sömürge deneyiminden kaynaklı belirli bir özelliğin sonucu olduğunu da dile getirmektedir. Chibber, burada Guha'nın hakimiyetten bahsederken Hindistan'ın tarihini egemen liberal tarih yazımı ile yapmasına itiraz etmektedir. Çünkü ona göre Hindistan'da Batı'da olduğu gibi toplumun tamamını kapsayan bir burjuvazi devrimi gerçekleşmemiştir.

Hegemonyasız hakimiyet argümanını değerlendirirken, Guha'nın İngiliz ve Fransız Devrimi'ndeki burjuvazi hakkındaki düşüncelerini eleştirmektedir. Çünkü Fransız Devrimi liderleri ne kapitalist ne de devrimcidir. Bu da Fransız Devrimi liderlerinin burjuva ve feodalizm karşıtı düşüncesinin çökertir. Chibber İngiliz Devriminin feodalizm karşıtı olmadığını söyler çünkü kapitalizme geçiş tamamlandıktan sonra devrim gerçekleşmiştir. Ayrıca bu devrimlerin sonucunda kapitalizmin ya da demokrasinin değil mevcut devletin güçlendiğini ve büyüdüğünü ifade eder.

Hegemonyasız hakimiyet argümanını açıklarken de burjuva devrimlerine bakışının tarih yazımsal kökenlerini ve bunun ideolojik çıkarımlarını incelemektedir. İngiltere'nin Hindistan'daki sömürge süreci boyunca yapmış olduğu ekonomik ve siyasi davranış modellerini kendi ülkesinden farklı olarak görmektedir. Guha, sömürgecilerin Hindistan'da kurdukları siyasi düzeni, İngiliz burjuvazisinin kendi ülkesinde giriştiği projenin aynısını kurmaya niyetlerinin olmadığını doğrudan kanıtı olarak görmektedir. "İçeride demokrasi iddia edip, demokratik yönetim uygulayan metropoliten burjuvazinin, kendi Hint İmparatorluğunun devlet işlerini otokrazi ile yürütmekten memnuniyet (duymasındaki)" anomaliye dikkat çekmektedir. Chibber'in bu argümanı açıklarken amacı zordan ziyade rızaya dayanma olarak tanımlanan hegemonyanın asla burjuva evrimlerinin temeli olmadığını göstermektedir.

Chibber, sermayenin evrenselleşmesine değindiği bölümde Guha'nın burjuvazinin rızaya dayalı ve mağdurları da içine alan liberal bir düzen kurmadıkça sermayenin evrenselleşmeyeceği tezine karşı çıkmaktadır. Çünkü Guha'nın sermayenin evrenselleşme eğilimi olduğu iddiası doğru fakat fiilen neyin evrenselleştirildiği tanımlaması yanlıştır. Hindistan'da yaşanan da bir tür kapitalizmdi fakat bu kapitalizmde burjuvanın kesin hegemonyası yoktu. Guha'nın ifadesi ile hegemonyasız tahakküm söz konusuydu. Chibber sermayenin evrenselleşmesi ile ilgili daha farklı, burjuvanın asıl pratiği ile daha tutarlı bir tanım sunmaktadır. Ayrıca Hindistan'ın ve sömürgecilik sonrası dünyanın çoğunun kendine özgü özellikleri olmasını, sermayenin eğiliminde başarısız olmasından dolayı değil bu eğilimin doğrultusunda hareket etmemiş olmasından kaynaklı olduğunu belirtmektedir.

Sermaye, soyut emek ve bunların arasındaki farkı ele alırken Guha ve Chakrabarty'nin elit madun ayrımı analizini incelemektedir. Chakrabarty soyut emeği tarihsel çeşitlilik gerçeğinin bizzat kendisini sermayenin başarısız olan evrenselleşme misyonunun semptomu olarak görmekte ve teorisini başarısızlık etrafında şekillendirmektedir. Lowe Roediger ise çeşitliliği kapitalizmden bir uzaklaşma olarak değil kapitalizmin nasıl çalıştığını açıklayan belirli bir teorisinin yani Marx'ın çürütülmesi olarak görmekte ve soyut emeği zaman içinde homojen emek olarak algılamaktadır. Marx soyut emekten bahsederken soyut emeğin meta üretim sürecine giren tüm fiili somut emekleri kapsadığını söyler. Soyut emek tüm somut emekteki ortak öğedir ve somut-soyut emek ayrılmazdır.

Kültür, çıkarlar ve eyleyicilik konularını ele aldığı bölümde Maduniyet Çalışmalarının hatalı bir şekilde burjuvaziye atfettiği kazanımların aslında halk mücadelesinin sonuçları olduğu ve kapitalizmin doğurduğu çeşitli iktidar biçimlerinin, son derece cebri, kişilerarası egemenlik yöntemlerinden kişisel olmayan kuvvetlere dayanabilmesi buradaki tartışmanın zeminini oluşturmaktadır. Chibber, Chakrabarty'nin kültürel özgürlük argümanını savunurken, batılı teorilerin Hintli köylülerin siyasal psikolojilerini anlayamayacağını öne süren Chatarjee'nin düşünceleri üzerinde durmaktadır. Chatarjee'nin Hint köylüsü ile alakalı iddialarında kültür ve bilincin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyma çabası içerisindedir.

Çıkarlar konusunda ise Chatarjee ve Chakrabarty bahsedilemez, tahammül edilemez çıkarların var olduğunu ve aktörlerin de bu çıkarlar doğrultusunda hareket edeceğini göstermeye çalışmaktadır. Chatarjee "tek nesnel ihtiyacın fiziksel refah ihtiyacı ve bu ihtiyacı korumak için harekete geçme" düşüncesini savunmaktadır. Chakrabarty işçi sınıfının en azından bir temel ihtiyacı olduğunu ve bu temel ihtiyacın kapitalist ilişkilerinden doğan zararlara karşı koymak için evrensel bir çıkar doğurduğunu söylerken evrenselleşme de Batılı olmayan aktörlerin de aynı Batılılar kadar kendi çıkarlarını değer verebileceği sonucuna ulaşmaktadır.

Chakrabarty'nin toplumsal farklılık analizi ve Avrupa'yı taşralaştırma çağrısının doğurduğu ciddi sonuçların ele alındığı problem(siz) tarihselcilik bölümünde Chibber, buraya kadar olan argümanları belirli şekilde teşhis edilebilen tarihsel olaylar üzerinden döndürürken bundan sonra daha kavramsal bir düzleme geçmektedir. Chakrabarty'nin soyutlama ve tarihselciliğini incelerken politik ekonominin soyut kategorilerinin çözümlenmesinin üzerinde durmaktadır. Guha, Chatarjee ve Chakrabarty doğunun özgürlüğünü savunurken bunu batılı teorilerin evrenselleştirme kategorilerinin kullanılabilirliğini reddederek yapmaktadırlar. Zaten kitabın asıl meselesi de batılı olmayan dünya tarihinin kapitalizmin istilasından nasıl etkilendiğidir. Chibber'e göre kapitalizmin küresel ilişkiler üzerinde etkisini hissettirmeye başladığı modern dönemde devletlerin daha üretken ve istikrarlı bir ekonomik düzen kurabilmek için modernleşmeyi benimsemekten başka çareleri yoktur.

Zincirlerinden kurtulan ulus başlığı altında Chibber, Chatterjee'nin 1986 yılında yayınladığı 'Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası' çalışması üzerine eleştirilerde bulunmuştur. Chatterjee Milliyetçiliği pasif devrim ve sömürge söylemi üzerinden ele alarak Nehru, Bankim, Gandhi felsefesiyle incelemeler yapar. Chatterjee'nin çalışmasını incelerken milliyetçilik teorisinin iki ayrı bileşeni olarak; milliyetçi hareketlerin tarihsel sosyolojisini ve bu hareketlerin ideolojisinin çözümlenmesini ele almaktadır. İdeolojinin elitin çıkarlarına öncelik vererek yerel elitin madun sınıflar üstündeki iktidarını korumasını sağlayarak ve aynı zamanda aklı teşvik ederek batının sömürge üzerindeki gayri resmi egemenliğini sürdürdüğü görüşünü öne sürmektedir. Chatterjee'nin milliyetçilik teorisini kapitalizmin kısıtlayıcılığının gerçekliği reddettiği için başarısız olarak değerlendirmektedir.

Chibber eğer bir şeylerin değişmesini istiyorsak bunun kendiliğinden olmayacağını, değişim için çaba ve zaman gerektiğini, içinde bulunduğumuz zaman diliminin ise ideoloji olarak ele alınan Maduniyet Çalışmalarının hatalarını teşhir etmek için kaçınılmaz bir fırsat sunduğunu dile getirmektedir.

Chibber, çıkış noktası Doğu ve Batı arasındaki farklılık olan ve Doğu'nun kendine has yönlerini ortaya koyarak Batı'nın evrenselleştirici yaklaşımlarıyla Doğu'nun incelenemeyeceğini savunan Maduniyetçi teorisyenlerin tezlerini ele alarak, bunlara Marksist bir bakış açısıyla cevaplar verirken, Chibber'in en temeldeki eleştirisi, ele aldığı Maduniyetçi teorisyenlerin kapitalist ekonominin mecburiyetinde ortaya çıkan ilişkileri görmezden gelmeleri, lokal unsurları ön planda tutarak bunları gereğinden fazla önemsemeleri üzerinedir. Chibber, bu kitabında önemli eleştiriler sunmaktadır ancak bütüncü ve evrensel tarih yazımının Batı'nın hegemonyası altında olduğunu görmezden gelmektedir. Ayrıca Maduniyetçi teoriyi sırf Marksizm karşıtlığı ve ekonomik ilişkiler üzerinden ele alarak teorisinin alanını daraltmıştır. Daralan bu kapsam teoriye gereken önemin atfedilememesine sebebiyet vermiştir.